Oikeustapauskokoelma

UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (laajennettu toinen jaosto)

24 päivänä syyskuuta 2019 *

Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Euromääräiset korkojohdannaiset – Päätös, jolla todetaan SEUT 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkominen – Pankkienvälisten Euribor-viitekorkojen manipuloiminen – Luottamuksellisten tietojen vaihtaminen – Tarkoitukseen perustuva kilpailunrajoitus – Yhtenä kokonaisuutena pidettävä jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen – Sakot – Perusmäärä – Myynnin arvo – Asetuksen (EY) N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta – Perusteluvelvollisuus

Asiassa T-105/17,

HSBC Holdings plc, kotipaikka Lontoo (Yhdistynyt kuningaskunta),

HSBC Bank plc, kotipaikka Lontoo, ja

HSBC France, kotipaikka Pariisi (Ranska),

edustajinaan K. Bacon, QC, D. Bailey, barrister, M. Simpson, solicitor ja asianajajat Y. Anselin ja C. Angeli,

kantajina,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään M. Farley, B. Mongin ja F. van Schaik, avustajanaan B. Lask, barrister,

vastaajana,

jossa on kyse SEUT 263 artiklan nojalla nostetusta kanteesta, jolla vaaditaan yhtäältä osittain kumoamaan SEUT-sopimuksen 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia AT.39914 – Euromääräiset korkojohdannaiset) 7.12.2016 annettu komission päätös C(2016) 8530 final ja toisaalta muuttamaan kantajille määrätyn sakon määrää,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (laajennettu toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Prek (esittelevä tuomari) sekä tuomarit E. Buttigieg, F. Schalin, B. Berke ja M. J. Costeira,

kirjaaja: hallintovirkamies M. Marescaux,

ottaen huomioon asian käsittelyn kirjallisessa vaiheessa ja 19.3.2019 pidetyssä istunnossa esitetyn,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

on antanut seuraavan

tuomion

I Asian tausta

1 Euroopan komissio on todennut [SEUT] 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia AT.39914 – Euromääräiset korkojohdannaiset) 7.12.2016 annetulla päätöksellään C(2016) 8530 final (jäljempänä riidanalainen päätös), että kantajina olevat HSBC Holdings plc, HSBC Bank plc ja HSBC France ovat rikkoneet SEUT 101 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla 12.2.–27.3.2007 yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, jonka tarkoituksena oli vääristää hinnoittelun tavanomaista kehitystä euriborkorkoon (Euro Interbank Offered Rate) ja/tai eoniakorkoon (Euro Over-Night Index Average) sidottujen euromääräisten korkojohdannaisten (Euro Interest Rate Derivative) markkinoilla (riidanalaisen päätöksen 1 artiklan b kohta), ja määrännyt yhtiöt maksamaan yhteisvastuullisesti 33 606 000 euron suuruisen sakon (riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohta).

2 HSBC-ryhmä (jäljempänä HSBC) on pankkiryhmä, jonka toimintaan kuuluu toiminta investointi-, rahoitus- ja rahamarkkinapankkina. HSBC Holdings on HSBC:n ylimmän tason emoyhtiö. HSBC Holdings on HSBC Francen emoyhtiö ja HSBC France on HSBC Bankin emoyhtiö. HSBC France ja HSBC Bank ovat vastuussa euromääräisten korkojohdannaisten neuvottelemisesta. HSBC France vastaa korkonoteerausten antamisesta Euribor-paneelille (riidanalaisen päätöksen 58–61 perustelukappale).

3 Barclays-pankkiryhmä (Barclays plc, Barclays Bank plc, Barclays Directors Ltd, Barclays Group Holding Ltd, Barclays Capital Services Ltd ja Barclays Services Jersey Ltd, jäljempänä Barclays) esitti komissiolle 14.6.2011 sakkoimmuniteettia koskevan hakemuksen sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EUVL 2006, C 298, s. 17; jäljempänä yhteistyötiedonanto) nojalla ja ilmoitti komissiolle kartellista euromääräisten korkojohdannaisten alalla ja halukkuudestaan tehdä yhteistyötä. Barclaysille myönnettiin ehdollinen vapautus sakoista 14.10.2011 (riidanalaisen päätöksen 86 perustelukappale).

4 Komissio teki 18.–21.10.2011 tarkastuksia useiden rahoituslaitosten toimitiloihin Lontoossa (Yhdistynyt kuningaskunta) ja Pariisissa (Ranska), mukaan lukien kantajien toimitiloihin (riidanalaisen päätöksen 87 perustelukappale).

5 Komissio aloitti 5.3. ja 29.10.2013 [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 11 artiklan 6 kohdan mukaisesti kilpailusääntöjen rikkomista koskevan menettelyn kantajia, Barclaysia, Crédit agricole SA:ta ja Crédit agricole Corporate and Investment Bankia (jäljempänä yhdessä Crédit agricole), Deutsche Bank AG:ta, Deutsche Bank Services (Jersey) Ltd:tä ja DB Group Services (UK) Ltd:tä (jäljempänä yhdessä Deutsche Bank), JP Morgan Chase & Co:ta, JP Morgan Chase Bank National Associationia ja JP Morgan Services LLP:tä (jäljempänä yhdessä JP Morgan), Royal Bank of Scotland plc:tä ja the Royal Bank of Scotland Group plc:tä (jäljempänä yhdessä RBS) ja Société généralea vastaan (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappale).

6 Barclays, Deutsche Bank, Société générale ja RBS halusivat osallistua [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklan mukaisten komission menettelyjen kulusta 7.4.2004 annetun komission asetuksen (EY) N:o 773/2004 (EUVL 2004, L 123, s. 18), sellaisena kuin se on muutettuna, 10 a artiklan mukaiseen sovintomenettelyyn. HSBC, Crédit agricole ja JP Morgan päättivät olla osallistumatta kyseiseen sovintomenettelyyn.

7 Komissio antoi 4.12.2013 Barclaysia, Deutsche Bankia, Société généralea ja RBS:ia koskevan [SEUT] 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia AT.39914 – Euromääräiset korkojohdannaiset (sovinto)) annetun päätöksen C(2013) 8512 final (jäljempänä sovintoa koskeva päätös), jossa komissio katsoi, että kyseiset yritykset olivat rikkoneet SEUT 101 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun rikkomiseen, jonka tarkoituksena oli vääristää hinnoittelun tavanomaista kehitystä euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla (riidanalaisen päätöksen 95 perustelukappale).

A Riidanalaisen päätöksen taustalla oleva hallinnollinen menettely

8 Komissio lähetti 19.3.2014 kantajille, Crédit agricolelle ja JP Morganille väitetiedoksiannon (riidanalaisen päätöksen 98 perustelukappale).

9 Kantajat ovat voineet tutustua komission asiakirja-aineiston saatavilla oleviin osiin DVD:llä ja kantajien edustajat ovat voineet tutustua muuhun asiakirja-aineistoon komission toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 99 perustelukappale). Kantajat ovat lisäksi voineet tutustua sovintomenettelyyn osallistuneille asianosaisille osoitettuun väitetiedoksiantoon, kyseisten asianosaisten vastauksiin ja sovintoa koskevaan päätökseen (riidanalaisen päätöksen 100 perustelukappale)

10 Kantajat esittivät kirjalliset huomautuksensa väitetiedoksiannosta 14.11.2014 ja suulliset huomautuksensa 15.–17.6.2015 pidetyssä kuulemistilaisuudessa (riidanalaisen päätöksen 104 perustelukappale).

11 Komissio oikaisi 6.4.2016 sovintoa koskevaa päätöstään Société généralelle määrätyn sakon määrän vahvistamisen osalta. Kantajat ovat voineet tutustua kyseiseen oikaisupäätökseen, siihen johtaneeseen kirjelmien vaihtoon ja Société généralen toimittamiin oikaistuihin taloudellisiin tietoihin (riidanalaisen päätöksen 105 ja 106 perustelukappale).

B Riidanalainen päätös

12 Komissio antoi riidanalaisen päätöksen 7.12.2016 asetuksen N:o 1/2003 7 ja 23 artiklan nojalla. Riidanalaisen päätöksen 1 artiklan b kohdassa ja 2 artiklan b kohdassa säädetään seuraavaa:

”1 artikla

Seuraavat yritykset ovat rikkoneet perussopimuksen 101 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla mainituilla ajanjaksoilla yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, joka koski euromääräisiä korkojohdannaisia. Tämä koko Euroopan talousalueen laajuinen rikkominen on perustunut sopimuksiin ja/tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tarkoituksena on ollut vääristää hinnan osatekijöiden tavanomaista kehitystä euromääräisten korkojohdannaisten alalla:

– –

(b) [kantajat] 12.2.2007–27.3.2007 – –

2 artikla

Edellä 1 artiklassa tarkoitetusta rikkomisesta määrätään seuraavat sakot:

– –

(b) [kantajille] yhteisvastuullisesti: 33 606 600 euroa.”

1. Rikkomisen kohteena olleet tuotteet

13 Käsiteltävät rikkomiset koskevat euromääräisiä korkojohdannaisia, joiden viitekorkona on euribor tai eonia.

14 Euribor on viitekorkokokonaisuus, jonka tarkoituksena on heijastaa kansainvälisillä pääomamarkkinoilla tavanomaisten pankkienvälisten lainojen kustannuksia. Euribor on määritelty koroksi, jota johtavat pankit tarjoavat toisilleen euromääräisten pankkienvälisten määräaikaistalletusten osalta euroalueella. Euribor lasketaan – riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuna aikana 47 johtavasta pankista, mukaan lukien edellä 5 kohdassa tarkoitetut pankit, muodostuneen – paneelin päivittäin tarjoamien sellaisten korkojen keskiarvon perusteella, jotka pankit toimittavat aamulla kello 10.45–11.00 Thomson Reutersille, joka toimii European Banking Federationin (Euroopan pankkiyhdistysten liitto, jäljempänä EBF) laskentaedustajana. Pankit toimittavat korkotiedot 15 eri euriborkorkoa varten, jotka vaihtelevat kestonsa mukaan viikosta kahteentoista kuukauteen. Eonia vastaa tarkoitukseltaan euriboria, mutta se perustuu päivittäisiin korkoihin. Euroopan keskuspankki (EKP) laskee eonian euriborin vahvistamisessa käytetyn pankkipaneelin pankkien vakuudettomille (”unsecured”) pankkienvälisille talletuksille tarjoamien korkojen keskiarvon perusteella (riidanalaisen päätöksen 20–27 perustelukappale).

15 Yleisimpiä euromääräisiä korkojohdannaisia ovat korkotermiinit (”forward rate agreements”), koronvaihtosopimukset (”interest rate swaps”), korko-optiot (”interest rate options”) ja korkofutuurit (”interest rate futures”) (riidanalaisen päätöksen 4–10 perustelukappale).

2. Kantajien väitetty menettely

16 Riidanalaisen päätöksen 113 perustelukappaleessa komissio on kuvaillut edellä 5 kohdassa mainittujen pankkien väitettyä menettelyä seuraavasti:

”Barclays, Deutsche Bank, JP Morgan Chase, Société générale, Crédit agricole, HSBC ja RBS ovat tehneet euromääräisten korkojohdannaisten alalla useita kahdenvälisiä sopimuksia, jotka muodostuivat lähinnä seuraavista eri osapuolten välisistä menettelytavoista:

a) Joissakin tapauksissa tietyt eri osapuolten palveluksessa olleet välittäjät välittivät ja/tai vastaanottivat tietoja siitä, toivottiinko tiettyjen euribormaturiteettien osalta kiinteitä, matalia vai korkeita korkoja. Nämä preferenssit riippuivat osapuolten kaupankäyntipositioista tai riskeistä.

b) Joissakin tapauksissa tietyt eri osapuolten palveluksessa olleet välittäjät välittivät toisilleen ja/tai vastaanottivat toisiltaan yksityiskohtaisia tietoja, jotka eivät olleet julkisesti tiedossa tai saatavilla, vähintään yhden kyseessä olevan pankin kaupankäyntipositioista tai tulevia euribornoteerauksia koskevista aikomuksista tiettyjen maturiteettien osalta.

c) Joissakin tapauksissa tietyt välittäjät myös tutkivat, olisiko heidän euromääräisiin korkojohdannaisiin liittyviä kaupankäyntipositioitaan mahdollista yhdenmukaistaa esimerkiksi a tai b kohdassa kuvatun kaltaisten tietojen perusteella.

d) Joissakin tapauksissa tietyt välittäjät myös tutkivat mahdollisuutta yhdenmukaistaa ainakin yksi heidän pankkiensa tulevaisuudessa antamista euribornoteerauksista esimerkiksi a tai b kohdassa kuvatun kaltaisten tietojen perusteella.

e) Joissakin tapauksissa vähintään yksi tällaisiin keskusteluihin osallistuneista välittäjistä lähestyi tai ilmoitti lähestyvänsä kyseisen pankin euriborkoron noteerausten antajia pyytääkseen noteerausten antajia ilmoittamaan Euroopan pankkiyhdistysten liiton laskentaedustajalle tietyn suuntaiset tai tietyn tasoiset korot.

f) Joissakin tapauksissa vähintään yksi tällaisiin keskusteluihin osallistuneista välittäjistä ilmoitti raportoivansa tai raportoi noteerauksen antajan vastauksesta ennen sitä kellonaikaa, jona päivittäiset korkonoteeraukset euriboria varten oli toimitettava laskentaedustajalle, tai jos välittäjä oli jo keskustellut asiasta noteerauksen antajan kanssa, välitti tältä saadut tiedot eri osapuolen välittäjälle.

g) Joissakin tapauksissa vähintään yksi jonkin osapuolen välittäjistä paljasti toisen osapuolen välittäjälle muita yksityiskohtaisia ja arkaluonteisia tietoja pankkinsa euromääräisiä korkojohdannaisia koskevasta kaupankäynti- tai hinnoittelustrategiasta.”

17 Riidanalaisen päätöksen 114 perustelukappaleessa komissio on todennut lisäksi, että ”lisäksi joissakin tapauksissa tietyt eri osapuolten palveluksessa olleet välittäjät keskustelivat euriborkoron määrittämisen tuloksesta, myös tietyistä pankkien noteerauksista, sen jälkeen kun tietyn päivän euriborkorot oli määritetty ja julkaistu”.

18 Komissio on katsonut, että nämä menettelytavat olivat osa yhtenä kokonaisuutena pidettävää jatkettua kilpailusääntöjen rikkomista.

19 Perusteluna tälle tulkinnalle komissio on esittänyt ensinnäkin, että menettelytavoilla pyrittiin yhteen ainoaan taloudelliseen päämäärään (riidanalaisen päätöksen 444–450 perustelukappale), jona oli alentaa euromääräisten korkojohdannaisten perusteella kartelliin osallistuneiden maksettavaksi tulevien käteissuoritusten määrää tai korottaa niille maksettavien käteissaatavien määrää. Toiseksi komissio on katsonut, että eri menettelytavat olivat osa yhteistä käyttäytymistapaa, koska kartelliin osallistui vakiintunut joukko ihmisiä, osapuolet noudattivat kilpailunvastaisessa toiminnassaan hyvin samankaltaista kaavaa ja eri keskustelut osapuolten välillä koskivat samoja tai päällekkäisiä aiheita ja niillä oli siten joko sama sisältö tai osittain sama sisältö (riidanalaisen päätöksen 451–456 perustelukappale). Kolmanneksi komissio on katsonut, että kilpailunvastaiseen tiedonvaihtoon osallistuneet välittäjät olivat päteviä ammattilaisia ja he tunsivat tai heidän olisi tullut tuntea kartellikokonaisuuden yleinen ulottuvuus sekä sen olennaiset piirteet (riidanalaisen päätöksen 457–483 perustelukappale).

20 Komissio on katsonut, että HSBC on osallistunut kyseiseen yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, ja korostanut samalla, että jo pelkästään HSBC:n ja Barclaysin kahdenvälinen tiedonvaihto merkitsi SEUT 101 artiklan 1 kohdan rikkomista (riidanalaisen päätöksen 486 perustelukappale).

21 Kyseisen osallistumisen kestosta komissio on katsonut, että HSBC:n osalta rikkominen alkoi 12.2.2007 (riidanalaisen päätöksen 620 perustelukappale) ja päättyi 27.3.2007 (riidanalaisen päätöksen 625 perustelukappale).

3. Sakon määrän laskeminen

a) Sakon perusmäärä

22 Ensinnäkin kartelliin osallistuneiden pankkien myynnin arvon määrittelemisestä on todettava, että koska euromääräisistä korkojohdannaisista ei synny myyntiä sanan tavanomaisessa merkityksessä, komissio on määritellyt myynnin arvon vertailuarvon perusteella. Lisäksi käsiteltävän asian olosuhteissa komissio on katsonut, että vuosikohtaisen vertailuarvon huomioon ottamisen sijasta oli

parempi käyttää niihin kuukausiin perustuvaa vertailuarvoa, jolloin pankit ovat osallistuneet rikkomiseen (riidanalaisen päätöksen 640 perustelukappale). Komissio on muistuttanut, että sen ei ole sovellettava matemaattista kaavaa ja että sillä on harkintavaltaa kunkin sakon määrän määrittelyssä (riidanalaisen päätöksen 647 perustelukappale).

23 Komissio on katsonut asianmukaiseksi käyttää vertailuarvona kunkin pankin mihin tahansa euribor- ja/tai eoniamaturiteettiin sidottujen sellaisten euromääräisten korkojohdannaisten, joista oli sovittu Euroopan talousalueelle sijoittautuneen vastapuolen kanssa, portfolion perusteella syntyneen kassavirran käteissaatavia (riidanalaisen päätöksen 641 perustelukappale), joihin on sovellettu 98,849 prosentin suuruista yhdenmukaista alentamiskerrointa.

24 Näin ollen komissio on käyttänyt kantajien myynnin arvona 192 081 799 euroa (riidanalaisen päätöksen 648 perustelukappale).

25 Toiseksi kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuudesta on todettava, että komissio on ottanut huomioon 15 prosentin suuruisen vakavuuskertoimen, koska rikkomisessa oli kyse hintojen koordinoinnista ja hinnoittelusopimuksista. Komissio on lisännyt kolmen prosentin suuruisen vakavuuskertoimen ja viitannut siihen seikkaan, että kartelli koski koko Euroopan talousaluetta ja korkoja, joilla on merkitystä kaikkien euromääräisten korkojohdannaisten osalta, ja että koska kyseiset korot koskivat euroa, niillä oli perustavanlaatuista merkitystä rahoitusolosuhteiden yhdenmukaistamiselle sisämarkkinoilla ja pankkitoiminnalle jäsenvaltioissa (riidanalaisen päätöksen 720 ja 721 perustelukappale).

26 Kolmanneksi rikkomisen kestosta on todettava, että komissio on korostanut ottaneensa huomioon kunkin osallistujan kartelliin osallistumisen keston ”alaspäin pyöristetyn kuukausien määrän perusteella ja oikeasuhteisesti”, millä perusteella komissio on soveltanut kantajien osalta 0,08 prosentin suuruista korotuskerrointa (riidanalaisen päätöksen 727–731 perustelukappale).

27 Neljänneksi komissio on korottanut sakkojen määrää lisämaksulla, jonka määrä on 18 prosenttia myynnin arvosta ja jota se on kuvaillut ”maksuksi osallistumisesta” hintojen horisontaalisesta vahvistamisesta muodostuneeseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, jotta yrityksille ei syntyisi houkutusta osallistua tällaiseen toimintaan rikkomisen kestosta riippumatta (riidanalaisen päätöksen 732–734 perustelukappale).

28 Näin ollen komissio on vahvistanut kantajille määrätyn sakon perusmääräksi 37 340 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 735 perustelukappale).

b) Sakon lopullinen määrä

29 Sakon lopullisen määrän vahvistamisesta on todettava, että komissio on katsonut, että HSBC:n toiminnalla on ollut rikkomisen kannalta marginaalisempi tai vähäisempi merkitys eikä sitä voitu rinnastaa päätoimijoihin, ja alentanut HSBC:lle määrätyn sakon perusmäärää 10 prosentilla (riidanalaisen päätöksen 747–749 perustelukappale). Siten riidanalaisen päätöksen päätösosan 2 artiklan b kohdassa kantajille määrätään 33 606 000 euron suuruinen lopullinen sakko.

II Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

30 Kantajat nostivat nyt käsiteltävänä olevan kanteen unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 17.2.2017 toimittamallaan kannekirjelmällä.

31 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 28 artiklan nojalla ja toisen jaostonsa ehdotuksesta unionin yleinen tuomioistuin päätti siirtää asian laajennetun ratkaisukokoonpanon käsiteltäväksi.

32 Unionin yleinen tuomioistuin (laajennettu toinen jaosto) päätti esittelevän tuomarin ehdotuksesta aloittaa asian käsittelyn suullisen vaiheen ja esitti 30.1.2019 työjärjestyksensä 89 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimenpiteenä kirjallisia kysymyksiä asianosaisille. Komissio vastasi unionin yleisen tuomioistuimen kysymyksiin 14.2.2019 ja kantajat 15.2.2019.

33 Unionin yleinen tuomioistuin esitti 8.3.2019 asianosaisille lisäkysymyksen, johon oli vastattava istunnossa.

34 Asianosaisia kuultuaan unionin yleinen tuomioistuin päätti 18.3.2019 työjärjestyksensä 109 artiklan nojalla järjestää istunnon yleisön läsnä olematta.

35 Istunnossa, joka järjestettiin 19.3.2019, kuultiin asianosaisten suulliset lausumat ja niiden vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin. Istunnossa komissiota pyydettiin toimittamaan lisäselvityksiä siitä, miten 98,849 prosentin alentamiskertoimeen, jota komissio oli soveltanut käteissaataviin, oli päädytty.

36 Komissio vastasi unionin yleisen tuomioistuimen kysymykseen 2.4.2019.

37 Kantajat esittivät huomautuksensa komission vastauksesta 10.5.2019.

38 Komissio esitti huomautuksensa 28.5.2019.

39 Unionin yleinen tuomioistuin (laajennettu toinen jaosto) päätti 4.6.2019 tekemällään päätöksellä päättää asian käsittelyn suullisen vaiheen.

40 Kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin

– kumoaa riidanalaisen päätöksen 1 artiklan

– toissijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen 1 artiklan b kohdan

– tähän vaatimukseen nähden toissijaisesti kumoaa osittain riidanalaisen päätöksen 1 artiklan b kohdan, siltä osin kuin siinä katsotaan, että kantajat ovat osallistuneet yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen

– kumoaa riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohdan

– toissijaisesti alentaa huomattavasti kantajille riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohdassa määrättyjä sakkoja unionin yleisen tuomioistuimen asianmukaiseksi katsomaan määrään, ja

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut tai toissijaisesti asianmukaisen osuuden kantajien oikeudenkäyntikuluista.

41 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen ja

– velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

III Oikeudellinen arviointi

42 Kannekirjelmässään kantajat esittävät sekä riidanalaisen päätöksen 1 artiklan ja 2 artiklan b kohdan kumoamista koskevia vaatimuksia että kyseisen 2 artiklan b kohdassa määrätyn sakon määrän muuttamista koskevan vaatimuksen. Jäljempänä käsitellään erikseen yhtäältä riidanalaisen päätöksen 1 artiklan, ja toissijaisesti sen 1 artiklan b kohdan, kumoamista koskevia vaatimuksia ja toisaalta kyseisen päätöksen 2 artiklan b kohdan, jolla komissio on määrännyt kantajien maksettavaksi 33 606 000 euron suuruisen sakon, kumoamista koskevaa vaatimusta ja sakon määrän muuttamista koskevaa vaatimusta.

43 Siltä osin kuin kantajat esittävät sekä riidanalaisen päätöksen kumoamista että sakon määrän muuttamista koskevia vaatimuksia aluksi on korostettava, että SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan mukaiseen menettelyyn liittyvien komission päätösten tuomioistuinvalvontaa koskeva järjestelmä koostuu SEUT 263 artiklassa vahvistetusta toimielinten toimien laillisuusvalvonnasta, jota voidaan SEUT 261 artiklan mukaisesti täydentää kantajien pyynnöstä sillä, että unionin yleinen tuomioistuin käyttää täyttä harkintavaltaansa komission kyseisellä alalla määräämien seuraamusten osalta (ks. tuomio 26.9.2018, Infineon Technologies v. komissio, C-99/17 P, EU:C:2018:773, 47 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

44 Ensinnäkin SEUT 263 artiklassa määrätystä laillisuusvalvonnasta on todettava, että se ulottuu kaikkiin niihin seikkoihin, jotka sisältyvät SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan mukaiseen menettelyyn liittyviin komission päätöksiin, joiden osalta unionin yleinen tuomioistuin suorittaa oikeudellisia seikkoja ja tosiseikkoja koskevan perinpohjaisen valvonnan kantajan esittämien kanneperusteiden valossa ja kaikkien kantajan esiin tuomien merkityksellisten seikkojen perusteella (ks. tuomio 26.9.2018, Infineon Technologies v. komissio, C-99/17 P, EU:C:2018:773, 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

45 On kuitenkin muistutettava, että unionin tuomioistuimet eivät voi SEUT 263 artiklassa tarkoitettua laillisuusvalvontaa suorittaessaan korvata kyseessä olevan toimen toteuttajan perusteluja omillaan (ks. vastaavasti tuomio 24.1.2013, Frucona Košice v. komissio, C-73/11 P, EU:C:2013:32, 89 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

46 Toiseksi sen täyden harkintavallan laajuudesta, joka on annettu unionin tuomioistuimille asetuksen N:o 1/2003 31 artiklalla SEUT 261 artiklan mukaisesti, on todettava, että kyseisen harkintavallan nojalla tuomioistuimilla on pelkän seuraamuksen laillisuutta koskevan valvonnan lisäksi oikeus korvata komission arviointi omalla arvioinnillaan ja siten poistaa määrätty sakko tai uhkasakko taikka alentaa tai korottaa sitä (ks. tuomio 26.9.2018, Infineon Technologies v. komissio, C-99/17 P, EU:C:2018:773, 193 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

47 Sen sijaan SEUT 263 artiklassa määrätystä laillisuusvalvonnasta poiketen kyseisen täyden harkintavallan ulottuvuus on tiukasti rajattu sakon määrän määrittämiseen (ks. tuomio 21.1.2016, Galp Energía España ym. v. komissio, C-603/13 P, EU:C:2016:38, 76 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

A Riidanalaisen päätöksen 1 artiklan – ja toissijaisesti sen 1 artiklan b kohdan – kumoamista koskevat vaatimukset

48 Kantajat esittävät viisi kanneperustetta riidanalaisen päätöksen 1 artiklan – ja toissijaisesti sen 1 artiklan b kohdan – kumoamista koskevien vaatimustensa tueksi.

49 Ensimmäinen kanneperuste koskee sitä, että komissio on luokitellut toiminnan tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi.

50 Toisessa, kolmannessa ja neljännessä kanneperusteessaan kantajat riitauttavat sen, että komissio on luokitellut toiminnan yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi. Toinen kanneperuste koskee komission päätelmää, jonka mukaan HSBC:n ja muiden osapuolten väliset salaiset sopimukset olivat osa kokonaissuunnitelmaa, jolla pyrittiin yhteen yhtenäiseen päämäärään. Kolmas ja neljäs kanneperuste koskevat tässä järjestyksessä HSBC:n aikomusta myötävaikuttaa päämäärän saavuttamiseen ja HSBC:n tietoisuutta muiden rikkomiseen osallistuneiden toiminnasta.

51 Viides kanneperuste koskee riidanalaisen päätöksen antamista sen jälkeen, kun komissio oli antanut sovintoa koskevan päätöksen, jossa se oli kantajien mukaan jo ottanut kantaa HSBC:n osallistumiseen kyseiseen rikkomiseen. Kantajat päättelevät tästä, että komissio on loukannut syyttömyysolettaman ja hyvän hallinnon periaatteita sekä puolustautumisoikeuksia.

1. Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee toiminnan luokittelua SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuksi tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi

52 Koska käsiteltävänä on se, että komissio on luokitellut toiminnan tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi, on muistutettava, että jotta sopimus, yritysten yhteenliittymän päätös tai yritysten yhdenmukaistettu menettelytapa voi kuulua SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon piiriin, sen ”tarkoituksena” on oltava estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua sisämarkkinoilla tai siitä on ”seurattava”, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy sisämarkkinoilla.

53 Tältä osin unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että tietyntyyppinen yritysten toiminnan yhteensovittaminen ilmentää siinä määrin riittävää vahingollisuutta kilpailulle, jotta voidaan katsoa, ettei sen vaikutusten tutkiminen ole tarpeen (tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 49 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 113 kohta; ks. myös vastaavasti tuomio 14.3.2013, Allianz Hungária Biztosító ym., C-32/11, EU:C:2013:160, 34 kohta).

54 Erottelu tarkoitukseen perustuvan rikkomisen ja vaikutuksiin perustuvan rikkomisen välillä liittyy siihen, että tiettyjen yritysten välisten salaisen yhteistyön muotojen voidaan jo luonteensa puolesta katsoa haittaavan kilpailun normaalia toimintaa (tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 50 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 114 kohta; ks. myös vastaavasti tuomio 14.3.2013, Allianz Hungária Biztosító ym., C-32/11, EU:C:2013:160, 35 kohta).

55 On siis vakiintuneesti katsottu, että tietyn kollusiivisen käyttäytymisen, kuten sen, että kartellit vahvistavat hintoja horisontaalisesti, voidaan katsoa niin todennäköisesti johtavan haitallisiin vaikutuksiin erityisesti hintojen, tuotteiden ja palvelujen määrän tai laadun kannalta, että voidaan katsoa, että SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi ei ole tarpeen osoittaa, että kyseisellä käyttäytymisellä on konkreettisia vaikutuksia markkinoilla. Kokemus nimittäin osoittaa, että mainitunlainen käyttäytyminen johtaa tuotannon vähentämiseen ja hintojen korotuksiin, mikä taas johtaa resurssien huonoon jakautumiseen, mistä erityisesti kuluttajat kärsivät (tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 51 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 115 kohta).

56 Jos yritysten toiminnan yhteensovittamisen muodon tarkastelusta ei kuitenkaan ilmene riittävää haittaa kilpailulle, on tutkittava sen sijaan sen vaikutuksia, ja jotta kielto koskisi tätä menettelytapaa, on edellytettävä niiden eri seikkojen olemassaoloa, jotka osoittavat, että kilpailu on tosiasiallisesti estynyt, rajoittunut tai vääristynyt tuntuvasti (tuomio 14.3.2013, Allianz Hungária Biztosító ym., C-32/11, EU:C:2013:160, 34 kohta; tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 52 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 116 kohta).

57 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sen arvioimiseksi, onko yritysten välinen sopimus tai yritysten yhteenliittymän päätös riittävän vahingollinen, jotta sitä voidaan pitää SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna tarkoitukseen perustuvana kilpailunrajoituksena, on tarkasteltava sen lausekkeiden sisältöä, sen tavoitteita sekä sen taloudellista ja oikeudellista asiayhteyttä. Kyseistä asiayhteyttä arvioitaessa on myös otettava huomioon käyttäytymisen kohteena olevien tavaroiden tai palvelujen luonne sekä kyseisten markkinoiden toimintaan ja rakenteeseen liittyvät tosiasialliset olosuhteet (tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 53 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 117 kohta; ks. myös vastaavasti tuomio 14.3.2013, Allianz Hungária Biztosító ym., C-32/11, EU:C:2013:160, 36 kohta).

58 Lisäksi on huomattava, että vaikka osapuolten aikomuksia ei ole tarpeen ottaa huomioon sen määrittämisessä, onko kyseinen yritysten välinen sopimus kilpailua rajoittava vai ei, mikään ei estä kilpailuviranomaisia tai kansallisia ja unionin tuomioistuimia ottamasta niitä huomioon (tuomio 14.3.2013, Allianz Hungária Biztosító ym., C-32/11, EU:C:2013:160, 37 kohta, tuomio 11.9.2014, CB v. komissio, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, 54 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 118 kohta).

59 Etenkin kilpailijoiden välillä tehtävän tietojenvaihdon osalta on muistutettava siitä, että perusteita, jotka koskevat yhteensovittamista ja yhteistyötä, jotka ovat yhdenmukaistetun menettelytavan edellytyksiä, on tarkasteltava sellaisesta perussopimuksen kilpailua koskeville määräyksille ominaisesta näkökulmasta, jonka mukaan jokaisen talouden toimijan on itsenäisesti päätettävä toimintalinjasta, jota se aikoo noudattaa yhteismarkkinoilla (tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 32 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 119 kohta).

60 Vaikka tämä itsenäisyysvaatimus ei suljekaan pois talouden toimijoiden oikeutta sopeutua järkevästi kilpailijoidensa todettuun tai odotettuun markkinakäyttäytymiseen, sen kanssa on kuitenkin ehdottomasti ristiriidassa se, että tällaiset toimijat olisivat keskenään minkäänlaisessa suorassa tai epäsuorassa yhteydessä niin, että yhteydenpito voi joko vaikuttaa jonkin tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle sen, kuinka toimija on päättänyt käyttäytyä tai aikoo käyttäytyä markkinoilla, kun yhteydenpidon tarkoituksena tai vaikutuksena on sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaisi tavanomaisia olosuhteita kyseisillä markkinoilla, kun otetaan huomioon tarjottujen tavaroiden tai palveluiden luonne, yritysten merkittävyys ja lukumäärä sekä kyseisten markkinoiden laajuus (tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 33 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 120 kohta).

61 Siten unionin tuomioistuin on todennut, että kilpailijoiden välillä tehtävä tietojenvaihto voi olla kilpailusääntöjen vastaista, jos se alentaa kyseessä olevien markkinoiden toimintaan liittyvän epävarmuuden astetta tai poistaa tämän epävarmuuden kokonaan ja tämän vuoksi rajoittaa yritysten välistä kilpailua (tuomio 2.10.2003, Thyssen Stahl v. komissio, C-194/99 P, EU:C:2003:527, 89 kohta; tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 35 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 121 kohta).

62 Etenkin sellaisen tietojenvaihdon tarkoituksen on katsottava olevan kilpailunvastainen, joka on omiaan poistamaan epävarmuuden asianomaisten väliltä sen suhteen, minä ajankohtana, missä laajuudessa ja millä tavoin asianomaiset yritykset toteuttavat markkinakäyttäytymisen mukautuksen (tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 122 kohta; ks. myös vastaavasti tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 41 kohta).

63 Yhdenmukaistetulla menettelytavalla voi lisäksi olla kilpailunvastainen tarkoitus, vaikka sillä ei ole välitöntä yhteyttä kuluttajahintoihin. SEUT 101 artiklan 1 kohdan sanamuodon perusteella ei nimittäin voida katsoa, että ainoastaan sellaiset yhdenmukaistetut menettelytavat olisivat kiellettyjä, jotka

vaikuttaisivat välittömästi loppukuluttajien maksamiin hintoihin (tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 123 kohta; ks. myös vastaavasti tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 36 kohta).

64 SEUT 101 artiklan 1 kohdan a alakohdasta käy päinvastoin ilmi, että yhdenmukaistettu menettelytapa voi olla tarkoitukseltaan kilpailunvastainen, jos sillä ”suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja” (tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 37 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 124 kohta).

65 Joka tapauksessa on niin, että SEUT 101 artikla, sen enempää kuin muutkaan perussopimuksen kilpailusäännöt, ei ole yksinomaan tarkoitettu kilpailijoiden tai kuluttajien välittömien intressien suojelemiseen, vaan sillä pyritään myös suojelemaan markkinoiden rakennetta ja näin ollen kilpailua sinänsä. Sen toteamiseen, että yhdenmukaistetun menettelytavan tarkoitus on kilpailunvastainen, ei näin ollen vaadita sitä, että kyseisellä menettelytavalla on välitön yhteys kuluttajahintoihin (tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 38 ja 39 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 125 kohta).

66 Lopuksi on muistutettava, että jo SEUT 101 artiklan 1 kohdan sanamuodosta ilmenee, että yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteen suhteen edellytetään paitsi kyseisten yritysten välistä toiminnan yhdenmukaistamista myös tätä yhdenmukaistamista seuraavaa markkinakäyttäytymistä ja näiden kahden seikan välistä syy-yhteyttä (tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 51 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 126 kohta).

67 Tältä osin unionin tuomioistuin on katsonut, että on syytä olettaa, elleivät asianomaiset toimijat esitä niille kuuluvan näyttövelvollisuuden mukaisesti vastakkaista näyttöä, että yhdenmukaistamiseen osallistuvat ja edelleen markkinoilla toimivat yritykset ottavat markkinakäyttäytymisestään päättäessään huomioon kilpailijoidensa kanssa vaihtamansa tiedot. Unionin tuomioistuin on erityisesti todennut, että tällainen yhdenmukaistettu menettelytapa kuuluu SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, vaikka markkinoilla ei ilmenisi kilpailua rajoittavia vaikutuksia (tuomio 4.6.2009, T-Mobile Netherlands ym., C-8/08, EU:C:2009:343, 51 kohta ja tuomio 19.3.2015, Dole Food ja Dole Fresh Fruit Europe v. komissio, C-286/13 P, EU:C:2015:184, 127 kohta).

68 Ensimmäistä kanneperustetta, jossa kantajat riitauttavat sen, että komissio on luokitellut kaikki kilpailunvastaisiksi väitetyt menettelytavat tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi, on tarkasteltava näiden tulkintojen perusteella. Kantajat jakavat väitteensä kahteen osaan sen mukaan, koskevatko ne yhtäältä menettelytapoja, jotka liittyvät euriboria varten annettujen noteerausten manipulointiin 19.3.2007, vai toisaalta menettelytapoja, joilla ei ole yhteyttä kyseiseen manipulointiin, eli HSBC:n ja muiden pankkien palveluksessa olleiden välittäjien välistä tiedonvaihtoa, joka koski heidän kaupankäyntipositioitaan tai mediaanihintojaan.

69 Riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa komissio on katsonut, että SEUT 101 artiklaa on rikottu menettelytavalla, joka on perustunut ”sopimuksiin ja/tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tarkoituksena on ollut vääristää hinnan osatekijöiden tavanomaista kehitystä euromääräisten korkojohdannaisten alalla”.

70 Kyseisiä sopimuksia ja/tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joihin pankkien – mukaan lukien HSBC:n – väitetään syyllistyneen, on kuvailtu riidanalaisen päätöksen 113, 358 ja 392 perustelukappaleessa. Kuten kantajat perustellusti korostavat, kyseiset sopimukset ja menettelytavat voidaan jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, liittyvätkö ne ensinnäkin euriboria varten annettujen noteerausten manipulointiin (113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen a kohta: tiedonvaihto pankkien toivomasta euriborkoron tasosta; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen d kohta: tiedonvaihto mahdollisuudesta yhdenmukaistaa

euribornoteerauksia; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen e kohta: rikkomiseen osallistuneen välittäjän yhteydenotto pankkinsa euriborkoron noteerausten antajaan; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen f kohta: sopimukset siitä, että raportoidaan yrityksistä vaikuttaa annettaviin euribornoteerauksiin), toiseksi tiedonvaihtoon euromääräisiin korkojohdannaisiin liittyvistä kaupankäyntipositioista (113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen b kohta: tiedonvaihto pankkien kaupankäyntipositioista tai riskeistä; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen c kohta: tiedonvaihto mahdollisuudesta yhdenmukaistaa pankkien kaupankäyntipositioita) ja kolmanneksi sellaisten yksityiskohtaisten tietojen vaihtoon, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat pankkien euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita (113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen g kohta).

71 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että aluksi on käsiteltävä kahta komission ja kantajien esittämää väitettä.

72 Ensinnäkin komissio väittää, että kantajat lähestyvät asiaa väärin, kun ne riitauttavat väitetyt HSBC:n eri menettelytavat yksittäin, ja korostaa menettelytapojen liittymistä toisiinsa. Komissio väittää lähinnä, että on keinotekoista erotella menettelytavat toisistaan sen mukaan, onko kyse 19.3.2007 toteutetusta manipuloinnista, kaupankäyntipositioita koskevasta tiedonvaihdosta vai sellaisten yksityiskohtaisten tietojen vaihdosta, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat pankkien euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita, käsiteltävässä asiassa euromääräisten korkojohdannaisten mediaanihintoja.

73 Tätä väitettä ei kuitenkaan voida hyväksyä. Kantajien esittämässä erottelussa nimittäin ainoastaan toistetaan komission riidanalaisessa päätöksessään tekemä erottelu, joka on esitetty tiivistetysti edellä 70 kohdassa. Muutenkin erityisesti riidanalaisen päätöksen 365, 387, 393 ja 442 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on katsonut, että kyseisten menettelytapojen tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua paitsi kokonaisuutena myös yksittäisinä tekoina.

74 Toiseksi kantajat toteavat, että tietyissä kohdissa riidanalaisen päätöksen perusteluja komissio ei perustele kilpailua rajoittavan tarkoituksen olemassaoloa ainoastaan sillä, että kyseiset menettelytavat ovat vääristäneet hinnan osatekijöiden tavanomaista kehitystä euromääräisten korkojohdannaisten alalla, vaan myös viittaamalla muiden euromääräisten korkojohdannaisten kauppaehtojen vääristymiseen SEUT 101 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitetulla tavalla. Kantajat väittävät, että koska riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa ei ole esitetty tällaista luokittelua, sitä ei voida ottaa huomioon perusteluna komission tulkinnalle siitä, että kyse oli tarkoitukseen perustuvasta rikkomisesta.

75 Komissio väittää, että riidanalaisen päätöksen päätösosan sanamuoto ei ole esteenä sille, että komissio tukeutuu päätelmään siitä, että muita kauppaehtoja on vääristetty, koska kyseinen päätelmä on esitetty selvästi kyseisen päätöksen perustelukappaleissa.

76 On muistutettava, että tietyn päätöksen päätösosa ja perustelut liittyvät ehdottomasti toisiinsa, ja tämän vuoksi päätöstä tulkittaessa on tarvittaessa otettava huomioon päätöksen tekemiseen johtaneet syyt (ks. määräys 30.4.2007, T-387/04, EnBW Energie Baden-Württemberg v. komissio, EU:T:2007:117, 127 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Vaikka pelkästään päätöksen päätösosalla voi olla oikeusvaikutuksia, unionin tuomioistuimet voivat kuitenkin valvoa päätöksen perusteluissa esitettyjen arviointien laillisuutta, jos ne ovat asianomaiselle vastaisen päätöksen perusteluina päätösosan välttämätön perusta tai jos nämä perustelut voivat muuttaa kyseessä olevan päätöksen päätösosan aineellista sisältöä (ks. tuomio 1.7.2009, KG Holding ym. v. komissio, T-81/07–T-83/07, EU:T:2009:237, 46 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

77 Tästä seuraa, että koska komissio on muun muassa riidanalaisen päätöksen 384, 388, 393, 415, 423 ja 488 perustelukappaleessa korostanut kilpailunrajoitusten olemassaoloa koskevan päätelmänsä perusteluna paitsi hintojen yhteensovittamista ja/tai hintojen vahvistamista myös muiden

kauppaehtojen vääristämistä euromääräisten korkojohdannaisten alalla, mikään ei lähtökohtaisesti estä ottamasta tätä päättelyä huomioon arvioitaessa riidanalaisen päätöksen 1 artiklan laillisuutta, vaikka kyseisessä artiklassa ei nimenomaisesti viitata kyseisiin kauppaehtoihin.

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jossa riitautetaan 19.3.2007 toteutetun euriborin manipuloinnin luokittelu tarkoitukseen perustuvaksi kilpailunrajoitukseksi

78 Kantajat väittävät aluksi, että pankit kilpailevat euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla ainoastaan kyseisiä sopimuksia tehdessään ja ainoastaan kiinteillä koroilla, jotka muodostavat niiden hinnan. Kantajat katsovat, että komission väitteessä, jonka mukaan euromääräisen korkojohdannaissopimuksen osapuolten tavoitteena on optimoida kassavirtansa, ei oteta huomioon markkinatakaustoimintaa ja riskeiltä suojautumista. Kantajat katsovat, että käsiteltävä asia eroaa 10.11.2017 annetun tuomion Icap ym. v. komissio (T-180/15, EU:T:2017:795) taustalla olleesta asiasta, jossa ei keskusteltu markkinatakaustoiminnan merkityksestä, kun tästä toiminnasta seuraa, että markkinatakaajina toimivien pankkien osalta kiinteä korko määräytyy eri tavalla ja kilpailu perustuu pelkästään kyseiseen kiinteään korkoon.

79 On todettava, että 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin osalta kantajat tunnustavat käytännössä, että manipuloinnin päämääränä oli kolmen kuukauden euriborin (euribor-3M) tason alentaminen 19.3.2007 ja että tässä yhteydessä Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä pyysi HSBC:n palveluksessa ollutta välittäjää pyytämään korkonoteerausten antamisesta vastaavaa henkilöä tarjoamaan matalaa korkoa 19.3.2007, ja noteerausten antaja toimi näin. Kantajat kuitenkin yhtäältä kiistävät, että kyseisen manipuloinnin päämääränä olisi ollut euromääräisten korkojohdannaisten hinnan osatekijöiden ja/tai euromääräisten korkojohdannaisten kauppaehtojen vääristäminen ja toisaalta ne väittävät, että kassavirran manipulointitavoite ei ole luonteeltaan kilpailunvastainen.

80 Kantajat kiistävät ensiksi, että kyseisen manipuloinnin päämääränä olisi ollut euromääräisten korkojohdannaisten hinnan osatekijöiden yhteensovittaminen ja/tai vahvistaminen, kuten komissio on korostanut riidanalaisen päätöksen 411 perustelukappaleessa, sillä manipulointi koski euromääräisten korkojohdannaisten vaihtuvaa korkoa, kun euromääräisten korkojohdannaisten hinta muodostuu kiinteästä korosta. Kolmen kuukauden euribor ei myöskään ole merkityksellinen tekijä euromääräisten korkojohdannaisten hinnoittelussa tai niiden hinnan osatekijä. Tältä osin kantajat väittävät, että komission väite siitä, että vaihtuva korko on huomioon otettava tekijä kiinteän koron määrittelyssä sovittaessa uusista euromääräisistä korkojohdannaisista, perustuu välttämättä uusien sopimusten tekemiseen manipuloinnin jälkeen. Kantajat vetoavat niiden pyynnöstä laadittuun talousasiantuntijan lausuntoon ja väittävät, että asianomaisten välittäjien ei kannattanut mukauttaa kaupankäyntipositioitaan suunnitellun manipuloinnin perusteella. Kantajat päättelevät tästä, että riidanalaisen päätöksen 411 perustelukappaletta rasittaa oikeudellinen virhe ja ilmeinen arviointivirhe tai että se on riittämättömästi perusteltu.

81 Toiseksi kantajat korostavat, että riidanalaisessa päätöksessä annetaan nähtävästi ymmärtää, että 19.3.2007 toteutettu manipulointi merkitsi paitsi hinnan vahvistamista myös sellaista tiedonvaihtoa välittäjien aikomuksista, jonka seurauksena euromääräisten korkojohdannaisten markkinoille ominaisen epävarmuuden aste aleni. Kantajat väittävät, että komissio ei ole esittänyt näyttöä tästä menettelytavasta HSBC:n palveluksessa olleiden välittäjien osalta. Komissio ei ole osoittanut, että kyseiset välittäjät ovat hyötyneet sellaisesta tiedollisesta asymmetriasta, jonka avulla he ovat voineet tarjota kilpailijoitaan parempia ehtoja. Kantajat kiistävät, että niiden olisi osoitettava, että yhdenmukaistettu menettelytapa ei ole mitenkään vaikuttanut HSBC:n toimintaan, ja muistuttavat, että komission on osoitettava kilpailunvastaisen päämäärän olemassaolo.

82 Kolmanneksi kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 388 perustelukappaleessa olevaa mainintaa siitä, että manipulointi merkitsi SEUT 101 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettua kauppaehtojen vahvistamista, ei voida ottaa huomioon, koska sitä ei ole esitetty riidanalaisen päätöksen päätösosassa.

Kantajat huomauttavat lisäksi, että tämä osa komission päättelyä on joka tapauksessa riittämättömästi perusteltu, koska väitettä ei mitenkään selitetä. Maininta on myös virheellinen, koska asiassa ei ole kyse osapuolten sopimukseen perustuvista oikeuksista tai velvollisuuksista.

83 Neljänneksi kantajat väittävät, että kassavirran manipulointitavoite ei ole kilpailunvastainen, koska sitä ei ole saavutettu välittäjien välistä kilpailua rajoittavalla sopimuksella. Kantajat muistuttavat, että kilpailu euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla tapahtuu korkojohdannaisista sovittaessa eikä kantajien euromääräisten korkojohdannaisten perusteella maksamien käteissuoritusten tai saamien käteissaatavien tasolla. Kantajat kiistävät lähinnä, että kassavirralla voisi olla välillinen vaikutus euromääräisten korkojohdannaisten hintaan.

84 Komissio vaatii hylkäämään kanneperusteen käsiteltävänä olevan osan.

85 Käsiteltävänä olevassa kanneperusteen osassa on kyse tulkinnasta, jonka mukaan 19.3.2007 toteutetulla euriborin manipuloinnilla oli kilpailua rajoittava tarkoitus. HSBC:n aineellista osallistumista kyseiseen manipulointiin käsitellään erityisesti riidanalaisen päätöksen 271, 275, 289, 322, 328 ja 329 perustelukappaleessa.

86 Kyseisistä kohdista ilmenee lähinnä, että kyseinen toiminta on muodostunut siitä, että 19.3.2007 on annettu matalia noteerauksia kolmen kuukauden euriborin osalta kyseisen koron tason laskemiseksi kyseisenä päivänä tarkoituksessa saada voittoa, joka perustuu marginaaliin (”spread”) eoniakoron johdannaisten ja euriborkoron johdannaisten välillä, erään kyseisenä päivänä erääntyvän johdannaiskategorian perusteella.

87 Kyseinen manipulointi perustui tarkemmin ottaen pääasiallisesti tietyn euromääräisen korkojohdannaistyypin eli kolmen kuukauden euriboriin sidottujen korkofutuurien manipulointiin. Käytännössä tällaisen sopimuksen perusteella osapuolelle, jota kutsutaan ostajaksi, maksetaan sopimuksen voimassaoloaikana kiinteä korko, kun taas toiselle osapuolelle, jota kutsutaan myyjäksi, maksetaan vaihtuva korko. Manipulointi muodostui merkittävän ”ostajariskin” kerryttämisestä, jonka perusteella pankille siis maksetaan kiinteä korko ja se maksaa vaihtuvan koron, ja yhdenmukaistetusta menettelytavasta vaihtuvan koron tason laskemiseksi johdannaisten maturiteettipäivänä.

88 Viittaus eoniaan sidottuihin johdannaisiin liittyy siihen, että kartelliin osallistuneet suojautuivat riskeiltään kolmen kuukauden euriboriin sidottujen futuurien ”ostajina” vastariskeillä, tässä tapauksessa eoniaan sidotulla koronvaihtosopimuksella, joka erääntyi samana päivänä. Kuten edellä 14 kohdassa mainitaan, eonia on EKP:n laskema päivittäinen korko.

89 Kun kartelliin osallistuneet pankit siis keinotekoisesti laskivat euriborkoron tasoa suhteessa eoniaan 19.3.2007, niillä oli syytä odottaa saavansa tuottoja.

90 Riidanalaisen päätöksen 257 ja 258 perustelukappaleesta ilmenee, että ajatus tästä manipuloinnista on tullut esille viimeistään 1.2.2007 Deutsche Bankin, Barclaysin ja Société générale palveluksessa olleiden välittäjien välisissä keskusteluissa. Riidanalaisen päätöksen 271 perustelukappaleesta ilmenee, että Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä ilmoitti 12.2.2007 HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle kyseisestä suunnitelmasta, ja kyseisen päätöksen 275 perustelukappaleesta ilmenee, että kyseisestä manipuloinnista keskusteltiin myös seuraavana päivänä. Riidanalaisen päätöksen 289 perustelukappaleessa mainitaan kyseisen kahden välittäjän välinen 28.2.2007 käyty keskustelu, joka koski kolmen kuukauden euriborin ja eonian välisen ”spreadin” pienentämistä. Lisäksi kyseisen päätöksen 322 perustelukappaleessa viitataan 19.3.2007 käytyyn keskusteluun, jossa Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä pyytää HSBC:n palveluksessa ollutta välittäjää pyytämään HSBC:n noteerausten antamisesta vastaavia antamaan hyvin matalan kolmen kuukauden euriboria koskevan noteerauksen, minkä viimeksi mainittu välittäjä teki onnistuneesti.

91 Kantajat eivät kiistä komission esittämien seikkojen paikkansapitävyyttä. Kantajat katsovat sen sijaan, että kyseiset seikat eivät riitä perusteluksi sille, että komissio on luokitellut menettelyn tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi.

92 Riidanalaisen päätöksen 384 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on katsonut, että 19.3.2007 toteutetulla manipuloinnilla pyrittiin vaikuttamaan euromääräisten korkojohdannaisten perusteella maksettaviin käteissuorituksiin manipulointiin osallistuneiden eduksi. Vastauksena kantajien esittämään väitteeseen siitä, että HSBC:n väitettyjä menettelytapoja ei voitu luokitella tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi, riidanalaisen päätöksen 411 perustelukappaleessa komissio on korostanut lähinnä, että euromääräisten korkojohdannaisten vaihtuvakorkoisen osan perusteella maksettavat käteissuoritukset määräytyivät suoraan euriborin perusteella ja sillä oli merkitystä myös euromääräisten korkojohdannaisten kiinteäkorkoisen osan perusteella maksettavien käteissuoritusten määrittelyssä, koska euribor otettiin välillisesti huomioon kiinteän koron määrittelyhetkellä ennakoitujen vaihtuvien korkojen tasoon perustuvan tuottokäyrän perusteella.

93 Riidanalaisen päätöksen 394 perustelukappaleessa komissio on todennut, että kaikki päätöksen 392 perustelukappaleessa kuvaillut menettelytavat, mukaan lukien 19.3.2007 toteutettu manipulointi, rajoittivat kilpailua luomalla markkinatoimijoiden välille tietoasymmetriaa, koska rikkomiseen osallistuneet yhtäältä pystyivät paremmin ennakoimaan tietyllä tarkkuudella, mikä olisi euriborin taso tai mille tasolle niiden salaista yhteistyötä tekevät kilpailijat pyrkisivät vahvistamaan sen, ja toisaalta tiesivät, oliko euribor tiettynä päivänä keinotekoisella tasolla vai ei.

94 Tähän päättelyyn ei liity minkäänlaista oikeudellista virhettä tai arviointivirhettä.

95 Tältä osin on todettava, että on ilmeistä, että euriborin manipulointi vaikutti käsiteltävänä oleviin korkojohdannaisiin perustuvaan kassavirtaan. Kartelliin osallistuneet ovat 19.3.2007 keinotekoisesti alentaneet euriborkorkoja siten, että niiden euriboriin sidottujen futuurien vaihtuvakorkoisen osan perusteella maksamat määrät olivat pienempiä.

96 Kun HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät näin ollen neuvottelivat kyseisten futuurien kiinteäkorkoisesta osasta eli kiinteästä korosta, jonka perusteella heille suoritettaisiin maksuja, he neuvottelivat tietoisina siitä, että vaihtuva korko, jonka perusteella heidän suoritettavakseen tulevat maksut määräytyisivät, olisi matala. He pystyivät siten tarjoamaan kilpailukykyisempää korkoa kuin heidän kilpailijansa, koska he tiesivät, että kyseisiin sopimuksiin perustuva kassavirta pysyisi positiivisena.

97 Tämä menettelytapa on välttämättä rajoittanut kilpailua, mistä on ollut hyötyä kyseisille välittäjille ja haittaa muille markkinatoimijoille. Siitä on ollut haittaa paitsi heidän vastapuolilleen, joiden saamat euromääräisten korkojohdannaisten vaihtuvakorkoiseen osaan perustuvat maksut ovat olleet keinotekoisesti matalampia, myös pankeille, jotka ovat halunneet toimia kyseisen tyyppisten euromääräisten korkojohdannaisten ”ostajina” mutta jotka eivät ole päässeet sopimukseen, koska manipulointiin osallistuneet ovat tarjonneet kilpailukykyisempää korkoa. Tällainen manipulointi on haitannut myös markkinatoimijoita, jotka manipuloinnista tietämättä ovat omaksuneet HSBC:n ja Barclaysin kaupankäyntiposition vastaisia kaupankäyntipositioita. Tältä osin voidaan todeta, että kyseisen kahden pankin palveluksessa olleiden välittäjien käyttämät sanamuodot riidanalaisen päätöksen 329 perustelukappaleessa mainitussa puhelinkeskustelussa, joka käytiin välittömästi 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin jälkeen, ovat yksiselitteisiä siltä osin, että kyseisen kahden välittäjän käsityksen mukaan heidän manipuloinnistaan aiheutui haittavaikutuksia heidän kilpailijoilleen.

98 Kantajien eri väitteet eivät riitä saattamaan tätä päätelmää kyseenalaiseksi.

99 Kantajien ensimmäisen argumentaatiolinjan mukaan euriborin manipulointi ei voi merkitä kilpailunrajoitusta lähinnä, koska pankit kilpailevat keskenään ainoastaan sopiessaan euromääräisistä korkojohdannaisista ja pelkästään euromääräisten korkojohdannaisten kiinteäkorkoisen osan osalta sovitulla korolla, jota yksinään on pidettävä euromääräisten korkojohdannaisten hintana.

100 Nämä väitteet perustuvat olettamaan siitä, että euromääräisistä korkojohdannaisista sovitaan ainoastaan kiinteään korkoon perustuvan kilpailun perusteella. Kuten komissio on kuitenkin riidanalaisessa päätöksessä perustellusti todennut, euromääräiseen korkojohdannaiseen perustuva kassavirta perustuu euromääräisen korkojohdannaisen kiinteäkorkoisen osan ja vaihtuvakorkoisen osan perusteella maksettavien maksujen nettoutukseen. Siten välittäjä voi paitsi parantaa voimassa oleviin euromääräisiin korkojohdannaisiin perustuvaa kassavirtaansa manipuloimalla viitekorkoa yleisen velallis- tai velkojapositionsa mukaan myös sopia tekemiensä sopimusten kiinteästä korosta tilanteessa, jossa hänellä on sisäpiiritietoa vaihtuvasta korosta, jota sovelletaan niinä päivinä, joilla on merkitystä kassavirran määräytymisen kannalta. Hänen kilpailuasemansa voi vain parantua suhteessa niiden hänen kilpailijoidensa kilpailuasemaan, joilla tällaista tietoa ei ole.

101 Kantajat väittävät, että 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin osallistuneiden pankkien intressissä ei ollut mukauttaa kaupankäyntipositioitaan kyseisen manipulaation perusteella, ja viittaavat tältä osin talousasiantuntijan lausunnon (ks. edellä 80 kohta) 347–351 kohtaan. Näissä väitteissä ja kyseisen lausunnon relevanteissa kohdissa on kuitenkin esitetty vain yleisluonteisia huomautuksia, joissa väitetään, että pankkien intressissä ei ole tarjota parempia ehtoja kuin heidän kilpailijansa, koska tämä heikentää euromääräisten korkojohdannaisten tuottavuutta. Nämä väitteet eivät vaikuta siihen seikkaan, että välittäjä, jolla on sisäpiiritietoa merkityksellisinä päivinä sovellettavasta vaihtuvasta korosta, voi määritellä kiinteän koron, jota tarjoamalla hän voi yhtäältä varmistua euromääräisen korkojohdannaisen tuottavuudesta eli siitä, että euromääräisestä korkojohdannaisesta syntyy positiivista kassavirtaa hänen pankilleen ja negatiivista vastapuolelle, ja toisaalta siitä, että vastapuoli pitää kyseistä kiinteää korkoa houkuttelevampana kuin kyseisen välittäjän kilpailijoiden tarjoamaa korkoa.

102 Tältä osin on todettava, että yhtäältä sen seikan, että asianomaisilla pankeilla oli mahdollisuus tarjota kilpailijoitaan parempia ehtoja, ja toisaalta sen välillä, että menettely luokitellaan tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi, ei ole ristiriitaa. Käsiteltävän asian olosuhteissa tämä mahdollisuus on nimittäin pikemminkin ilmaisu euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden kilpailuprosessin muuttumisesta ainoastaan niiden pankkien eduksi, jotka osallistuivat salaiseen yhteistyöhön.

103 Tätä päätelmää tukevat myös 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin ominaispiirteet. Niiden perusteella pankkien intressissä oli muuttaa kaupankäyntipositioitaan kyseisen manipuloinnin perusteella hankkimalla mahdollisimman paljon ”ostajariskiä” kolmen kuukauden euriboriin sidottujen futuurien osalta, koska ne tiesivät odottaa kyseisen koron laskevan järjestetyllä tavalla. Tältä osin on paljonpuhuvaa, että riidanalaisen päätöksen 329 perustelukappaleessa mainitussa 19.3.2007 välittömästi manipuloinnin jälkeen käydyssä HSBC:n palveluksessa olleen välittäjän ja Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän välisessä puhelinkeskustelussa HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä vaikuttaa katuvan sitä, ettei hän hyötynyt manipuloinnista yhtä paljon kuin Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä, joka oli kerryttänyt suuremman ”ostajaposition”.

104 Näin ollen, ja kun otetaan huomioon euriborin merkitys kyseisten sopimusten perusteella maksettavien käteissuoritusten ja käteissaatavien määrittelyssä, on hylättävä kyseinen ensimmäinen argumentaatiolinja, jolla on pyritty osoittamaan, että komissio olisi tehnyt virheen katsoessaan, että menettelytavalla, jonka tarkoituksena oli kolmen kuukauden euriborkoron manipulointi 19.3.2007, oli kilpailua rajoittava tarkoitus. Tästä seuraa myös, että unionin yleinen tuomioistuin on voinut täyttää laillisuusvalvontatehtävänsä ja että näin ollen – toisin kuin kantajat väittävät – kyseistä komission päättelyn osaa ei ole perusteltu puutteellisesti.

105 Kantajien toisen argumentaatiolinjan mukaan komissio on virheellisesti keskittynyt ainoastaan euromääräisten korkojohdannaisten omaan lukuun tapahtuvaan neuvotteluun, jättäen huomiotta, että HSBC sopi euromääräisistä korkojohdannaisista myös riskeiltä suojautuakseen ja osana markkinatakaustoimintaansa.

106 Markkinatakaajan käsite on määritelty riidanalaisen päätöksen 40 perustelukappaleessa seuraavasti: ”markkinatakaajat ovat yksilöitä tai yhteisöjä, jotka ilmoittavat kykenevänsä ja haluavansa myydä tai ostaa rahoitustuotteita, esimerkiksi vakuuksia tai johdannaisia, itse yleisesti ja jatkuvasti määrittelemillään hinnoilla (määräaikaisten osto- tai myyntitarjousten mukaisilla hinnoilla) kutakin yksittäistä myyntiä varten määritellyn hinnan sijasta”. Kantajat eivät riitauta tätä määritelmää.

107 Koska markkinatakaajat osallistuvat yleisesti ja jatkuvasti kaupankäyntiin euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla, ne tekevät enemmän kauppoja kuin muut markkinatoimijat, aina tavoitellen voittoa. Kantajat väittävät, että tämä voiton tavoittelu markkinatakaajana perustuu pääosin erotukseen markkinatakaajan tekemien lukuisten eri sopimusten osto- ja myyntihintojen välillä, eli erotukseen sen yleisen ”ostaja-” tai ”myyjäposition” välillä, eikä erotukseen kunkin sopimuksen kiinteän koron ja vaihtuvan koron välillä.

108 Vaikka markkinatakaaja voi saada voittoa hyödyntämällä erotusta sen hinnan välillä, jolla se ostaa ja myy euromääräisiä korkojohdannaisia, tämä ei kuitenkaan estä sitä tavoittelemasta voittoa, joka perustuu erotukseen saman euromääräisen korkojohdannaissopimuksen kiinteän koron ja vaihtuvan koron välillä. Vaikuttaakin epätodennäköiseltä, että välittäjä, joka tekee erityisen merkittävän määrän sopimuksia, ei ottaisi huomioon käsitystään tulevasta vaihtuvasta korosta ehdottaessaan kiinteään korkoon perustuvaa hintaa.

109 Muutenkin HSBC:n palveluksessa olleen välittäjän markkinatakaajan asema korostaa sen kantajien väitteen epäuskottavuutta, jonka mukaan HSBC:n intressissä ei ollut mukauttaa kaupankäyntipositioitaan 19.3.2007 toteutetun manipulaation perusteella ja johon vastattiin edellä 101–103 kohdassa. Heikomman kauppakohtaisen tuottavuustason hyväksyminen on nimittäin täysin loogista, jos aikomuksena on tehdä suurempi määrä kauppoja.

110 Lopuksi siitä, että kantajat ovat korostaneet, että euromääräisistä korkojohdannaisista sovittiin myös tarkoituksessa suojautua riskeiltä, riittää, että todetaan, että tällainen euromääräisten korkojohdannaisten käyttötapa ei mitenkään vaikuta siihen seikkaan, että markkinatakaajat voivat myös käyttää euromääräisiä korkojohdannaisia spekulatiivisiin tarkoituksiin, kuten komissio on muistuttanut riidanalaisen päätöksen 38 perustelukappaleessa.

111 Edellä todetun perusteella on hylättävä kantajien toinen argumentaatiolinja ja pääteltävä, että komissio on perustellusti katsonut, että 19.3.2007 toteutettu manipulaatio, johon HSBC on osallistunut, oli luokiteltava SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuksi tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi.

112 Kolmannessa argumentaatiolinjassaan kantajat kritisoivat komissiota siitä, että se on luokitellut 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin myös SEUT 101 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitetuksi kauppaehtojen vahvistamiseksi.

113 Koska 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin luokittelu tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi on oikeudellisesti riittävän perusteltu syistä, jotka on esitetty edellä 94–111 kohdassa, nämä väitteet on kuitenkin hylättävä tehottomina. Kyseisten väitteiden osalta voidaan nimittäin soveltaa vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jonka mukaan silloin, kun päätöksen tietyt perustelut ovat sellaisinaan oikeudellisesti riittävä perustelu päätökselle, virheillä, jotka mahdollisesti rasittavat toimen muita perusteluja, ei ole merkitystä sen päätösosan kannalta (ks. vastaavasti ja analogisesti tuomio 12.7.2001, komissio ja Ranska v. TF1, C-302/99 P ja C-308/99 P, EU:C:2001:408, 27 kohta ja tuomio 12.12.2006, SELEX Sistemi Integrati v. komissio, T-155/04, EU:T:2006:387, 47 kohta).

114 Edellä todetun perusteella on hylättävä kanneperusteen ensimmäinen osa.

b) Kanneperusteen toinen osa, joka koskee HSBC:n muiden väitettyjen menettelytapojen luokittelua tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi

115 Kanneperusteen käsiteltävässä osassa kantajat riitauttavat sen, että komissio on luokitellut tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi menettelytavat, jotka eivät liity 19.3.2007 toteutettuun euriborin manipulointiin ja joihin on viitattu riidanalaisessa päätöksessä tiedonvaihtona yhtäältä ”kaupankäyntipositioista” ja toisaalta ”yksityiskohtaisista tiedoista, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat pankkien euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita”. Viimeksi mainitun kategorian osalta HSBC:tä vastaan on vedottu euromääräisten korkojohdannaisten ”mediaanihintoja” koskevaan tiedonvaihtoon.

116 Kantajat huomauttavat, että käsiteltävässä kanneperusteen osassa tarkoitettu tiedonvaihto rajoittuu kuuteen 12.2.2007–27.3.2007 käytyyn online-keskusteluun, jotka eivät koskeneet euriborin manipulointia.

117 Kantajat väittävät, että keskustelut, joita riidanalaisessa päätöksessä on kuvailtu kaupankäyntipositioita koskevaksi tiedonvaihdoksi, eivät riittäneet luomaan kyseisille välittäjille mahdollisuutta koordinoida kaupankäyntipositioitaan. Kantajat riitauttavat sen, miten komissio on arvioinut 12.2., 16.2., 9.3. ja 14.3.2007 käytyjä keskusteluja.

118 Niiden keskustelujen osalta, joita riidanalaisessa päätöksessä on kuvailtu hinnoittelustrategioita koskevaksi tiedonvaihdoksi, kantajat kiistävät, että mediaanihintaa voidaan pitää sellaisena hintana, hinnastona tai hinnan osatekijänä, jonka perusteella kyseistä luokittelua voitaisiin soveltaa, ja väittävät, että mediaanihinta ei ole luottamuksellinen tieto ja että tällaisilla keskusteluilla on kilpailua edistävä puoli. Kantajat riitauttavat sen, miten komissio on arvioinut 14.2. ja 16.2.2007 käytyjä keskusteluja.

119 Komissio vastaa, että kannekirjelmässä riitautetut seikat eivät ole ainoat esimerkit siitä arkaluonteisten tietojen tiedonvaihdosta, johon HSBC on osallistunut.

120 Riidanalaisessa päätöksessä kaupankäyntipositioita koskevaksi tiedonvaihdoksi kuvailtujen keskustelujen osalta komissio korostaa, että vaikka osalla näistä keskusteluista on välitön yhteys 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin, niillä pyrittiin sellaisenaan vaikuttamaan euromääräisiin korkojohdannaisiin perustuvaan kassavirtaan ja siten vääristämään kilpailun tavanomaista kehitystä.

121 Niiden keskustelujen osalta, joita riidanalaisessa päätöksessä on kuvailtu hinnoittelustrategioita koskevaksi tiedonvaihdoksi, komissio katsoo, että mediaanihintojen perusteella voidaan ennakoida ostaja- tai myyjäposition hintoja, että näin ollen kyseinen tiedonvaihto alentaa epävarmuutta kyseisten hintojen todennäköisestä tasosta ja että tällaisia keskusteluja ei käydä kyseisten markkinoiden tavanomaisissa toimintaolosuhteissa eikä niiden käyminen ole kuluttajien edun mukaista.

122 Komissio pitäytyy riidanalaisessa päätöksessä esitetyssä arvioinnissaan 12.2., 14.2., 16.2., 9.3. ja 14.3.2007 käydyistä keskusteluista.

123 Aluksi on todettava, että vaikka käsiteltävän kanneperusteen ensimmäisen osan tarkastelusta ilmenee, että HSBC:n osallistuminen tarkoitukseen perustuvaan rikkomiseen on osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla, kanneperusteen tämän toisen osan arvioinnilla on edelleenkin merkitystä. Sillä, onko HSBC menetellyt muuten kilpailunvastaisesti, on nimittäin merkitystä, kun arvioidaan sen SEUT 101 artiklan 1 kohdan rikkomisen, johon HSBC on syyllistynyt, vakavuutta ja siten sille määrätyn sakon oikeasuhteisuutta. Nimittäin tekijöihin, jotka voidaan ottaa huomioon arvioitaessa rikkomisen vakavuutta, kuuluu kilpailunvastaisten menettelytapojen lukumäärä ja intensiteetti (ks. vastaavasti

tuomio 8.12.2011, Chalkor v. komissio, C-386/10 P, EU:C:2011:815, 57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 26.9.2018, Infineon Technologies v. komissio, C-99/17 P, EU:C:2018:773, 197 kohta).

124 Unionin yleinen tuomioistuin toteaa, että kantajien argumentit voidaan jakaa kahteen väitteeseen sen mukaan, koskeeko väite sen perusteltavuutta, että komissio on luokitellut tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi yhtäältä keskustelut, joita se on kuvaillut mediaanihintoja koskevaksi tiedonvaihdoksi vai toisaalta keskustelut, joita se on kuvaillut kaupankäyntipositioita koskevaksi tiedonvaihdoksi.

1) Väite, jossa riitautetaan mediaanihintoja koskevan tiedonvaihdon luokittelu tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi

125 Tämä väite koskee kahta keskustelua, joihin HSBC on osallistunut, jotka ovat koskeneet euromääräisten korkojohdannaisten mediaanihintoja (joihin riidanalaisessa päätöksessä on viitattu myös sanalla ”mids”) ja jotka on käyty 14.2.2007 (riidanalaisen päätöksen 283–285 perustelukappale) ja 16.2.2007 (riidanalaisen päätöksen 286–288 perustelukappale). Kyseiset keskustelut kuuluvat riidanalaisen päätöksen 113 perustelukappaleen g kohdassa, 358 perustelukappaleen g kohdassa ja 392 perustelukappaleen g kohdassa tarkoitettujen kilpailunvastaisten menettelytapojen kategoriaan (tiedonvaihto yksityiskohtaisista tiedoista, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat pankkien aikomuksia ja euromääräisten korkojohdannaisten hinnoittelustrategioita).

126 Komissio on perustellut kyseisen tiedonvaihdon luokittelua tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi 19.3.2007 toteutetun manipulaation luokittelua vastaavalla tavalla riidanalaisen päätöksen 394 perustelukappaleessa viittaamalla tietoasymmetrian luomiseen markkinatoimijoiden välille, koska rikkomiseen osallistuneet yhtäältä pystyivät paremmin ennakoimaan tietyllä tarkkuudella, mikä olisi euriborin taso tai mille tasolle niiden salaista yhteistyötä tekevät kilpailijat pyrkisivät vahvistamaan sen, ja toisaalta tiesivät, oliko euribor tiettynä päivänä keinotekoisella tasolla vai ei.

127 Erityisesti mediaanihintoja koskevia perusteluja on esitetty muissa riidanalaisen päätöksen kohdissa.

128 Siten riidanalaisen päätöksen 32 perustelukappaleessa todetaan, että sanojen ”run” tai ”mids” ”voidaan yksinkertaisesti ilmaistuna – – todeta viittaavan välittäjän, kaupankäyntiyksikön tai pankin tiettyjen perusrahoitustuotteiden hinnastoihin”. Riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa mainitaan, että sanalla ”mid” ”viitataan tietyn tuotteen (esimerkiksi saatujen, mallinnettujen, noteerattujen tai sovittujen) osto- ja myyntihintojen mediaaniin tai keskiarvoon; nämä arvot ovat usein luotettava arvio hinnasta, jolla markkinatakaaja tekee sopimuksen asiakkaan kanssa, erityisesti, kun markkinat ovat likvidit ja osto- ja myyntitarjousten välinen erotus on pieni”.

129 Edelleenkin riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa komissio on viitannut siihen seikkaan, että eräs pankki on selittänyt sille, ”että johdannaisten välittäjät käyttävät tuottokäyröjensä keskipisteitä markkinoilla tarjoamiensa osto- ja myyntihintojen määrittelyssä; jos välittäjä tietää kilpailijansa mediaanihinnan, vaikka kyse ei ole tosiasiallisesta kauppahinnasta, johdannaisten välittäjä kykenee paremmin kartoittamaan kilpailijoidensa todelliset osto- ja myyntihinnat; mediaanihintoja käytetään hinnan vahvistamiseen, kaupankäyntipositioiden hallintaan ja portfolion arvon arviointiin – –”.

130 Riidanalaisen päätöksen 419 perustelukappaleessa komissio on todennut vastauksena kantajien väitteisiin, että mediaanihinta on kunkin välittäjän arvio euromääräisen korkojohdannaisen todellisesta hinnasta ja että mediaanihintaa koskevia arvioita on yhtä monta kuin markkinatoimijoitakin, ”koska mid on henkilökohtainen käsitys hinnasta ja siitä ilmenee siten hintaa koskeva aikomus”. Tältä osin komissio on muistuttanut, että kantajat olivat itsekin korostaneet, että ”myyntihinta” vahvistetaan yleensä hieman mediaanihintaa korkeammaksi ja ostohinta hieman mediaanihintaa matalammaksi ja että midin vaihtelu ”yleensä johtaa vastaavaan vaihteluun sekä osto- että myyntihinnoissa” ja että siten kyse on vertailuarvosta, joka on lähellä hintaa.

131 Komissio on myös analysoinut sitä, olivatko vaihdetut tiedot salaisia vai eivät, ja sitä, kuinka läpinäkyvät kyseiset markkinat olivat.

132 Siten riidanalaisen päätöksen 395 perustelukappaleessa komissio on korostanut, että tiedonvaihdossa jaettiin muutakin kuin julkista tietoa ja sen tarkoituksena oli läpinäkyvyyden lisääminen osapuolten välillä ja siten markkinoille tyypillisesti ominaisten epävarmuustekijöiden merkittävä vähentäminen osapuolten eduksi ja muiden toimijoiden haitaksi.

133 Vastaavasti riidanalaisen päätöksen 399–402 perustelukappaleessa komissio on hylännyt väitteet, joiden mukaan tiedonvaihto ei koskenut arkaluonteisia tietoja, koska tiedot olivat yleisesti saatavilla. Komissio on katsonut, että tarkat hintatiedot eivät olleet yleisesti saatavilla euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla, ja väittänyt, että asiakirja-aineistosta ilmenee, että epäluotettavia tietoja jaettiin ajoittain tietoisesti markkinatoimijoiden julkisille alustoille ja että välittäjät tarvitsivat tietoja muiden välittäjien hinnoista voidakseen mukauttaa omia hintakäyriään.

134 Riidanalaisen päätöksen 403 perustelukappaleessa komissio ei ole hyväksynyt väitteitä, joiden mukaan tiedonvaihdolla oli oikeutettu tavoite, lähinnä, koska tietoja ei vaihdettu aikomuksessa käydä kauppaa asianomaisten välittäjien kesken. Komissio on myös korostanut, että tällainen tiedonvaihto markkinatakaajien välillä johti läpinäkyvyyden lisääntymiseen ainoastaan niiden välillä eikä kaikkien markkinatoimijoiden eduksi.

135 Lisäksi riidanalaisen päätöksen 431 perustelukappaleessa komissio on kiistänyt, että euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden tietyt ominaispiirteet, erityisesti markkinatoiminnan nopeus ja väliaikaisuus, merkitsisivät, että salaista yhteistyötä voidaan tehdä ainoastaan vaihtamalla usein tietoja yksittäisten sopimusneuvottelujen tietyistä yksityiskohdista, kuten esimerkiksi tarkoista tiedoista yksittäisistä tulevista kaupoista. Komissio on toistanut, että ”tiedonvaihdon kohteena olleet tiedot useimpien vakioimattomien euromääräisten korkojohdannaiskauppojen yksityiskohdista (hinnasta ja volyymistä) eivät olleet julkisia ja [että] tarkoista tiedoista oli hyötyä välittäjille”.

136 Riidanalaisen päätöksen 283–285 perustelukappaleessa käsitellään 14.2.2007 käytyä keskustelua. Kyseisessä keskustelussa HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä kertoo Barclaysin palveluksessa olleelle välittäjälle, että Deutsche Bankin palveluksessa ollut välittäjä julkaisee tiettyjä hintojaan Bloomberg-näytöllään, mihin Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä vastaa, että kyseiset hinnat ovat pelkästään suuntaa-antavia. Tämän jälkeen riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että ”[Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä] tiedustelee tämän jälkeen [HSBC:n palveluksessa olleen välittäjän] tarkkaa hintaa elokuulle [– –; HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä] vastaa ’4,012’ ja toteaa, että markkinoilla hänelle on tarjottu 4,005–4,015, hieman ennen kuin hän lähtee online-keskustelusta.” Komissio päättelee tästä keskustelusta, että ”[Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä] pyytää [HSBC:n palveluksessa olleelta välittäjältä] täsmällisiä tietoja hinnoittelusta muuten kuin mahdollisen kaupan asiayhteydessä ja [HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä] vastaa kysymykseen – –”.

137 Riidanalaisen päätöksen 286–288 perustelukappaleessa komissio on todennut 16.2.2007 käydystä keskustelusta, että ”[HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä] ja [Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä] ilmoittavat toisilleen keskimääräisistä hinnoistaan eonia[an sidotulle] koronvaihtosopimukselle (”T’as quoi 10/11 sp eonia?”) ja [korkotermiinille] (”et sur le 10/11 Jsp fra?”). [HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä] on epävarma hinnastaan eoniaan sidotun koronvaihtosopimuksen osalta (”je dois être à la rue – – 4,06?” ”g 4,0625 en mid”), mutta [Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä] vakuuttaa hänelle, ettei sillä ole merkitystä (”non, ça va”), ilmoittaa tämän jälkeen sopimusten hinnat ja toteaa lisäksi, että hän on saanut voittoa [korkotermiinistä] kahden muun sellaisen markkinatoimijan kanssa tekemiensä kauppojen perusteella, jotka tarjosivat samaa sopimusta eri hinnoilla”.

138 Komissio ei ole tehnyt virhettä, kun se on todennut, että näissä kahdessa keskustelussa olevalla mediaanihintoja koskevalla tiedonvaihdolla oli molemmissa tapauksissa kilpailua rajoittava päämäärä.

139 Ensiksi on todettava, että – toisin kuin kantajat väittävät – mediaanihintatiedoilla on merkitystä hinnoittelussa euromääräisten korkojohdannaisten alalla.

140 Yhtäältä asianosaisten kesken on riidatonta, että välittäjä määrittelee euromääräisten korkojohdannaisten kiinteän koron sen perusteella, mitä hän pitää mediaanihintana, eli ostohinnan hieman mediaanihintaa matalammaksi ja myyntihinnan hieman mediaanihintaa korkeammaksi, kuten komissio on muistuttanut riidanalaisen päätöksen 419 perustelukappaleessa.

141 Toisaalta on myös katsottava, että jos tiedetään kilpailijan mediaanihinta, voidaan arvioida, mitä hän pitää euromääräisen korkojohdannaisen vaihtuvana korkona sen fixing-päivänä, soveltamalla riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa mainittua tuottokäyrää, ainakin niiden euromääräisten korkojohdannaisten osalta, jotka erääntyvät lyhyellä aikavälillä. Kun kantajilta nimittäin kysyttiin istunnossa siitä, tuntevatko kaikki markkinatoimijat tietyn euromääräisen korkojohdannaisen tuottokäyrän vai riippuuko se kunkin toimijan omasta käsityksestä, kantajat korostivat itsekin sitä, että tuottokäyrä on objektiivinen eikä se perustu omaan arviointiin tämän tyyppisistä tuotteista.

142 Toiseksi on todettava, että tiedot OTC-johdannaisten (”over the counter”) eli vakioimattomien johdannaisten mediaanihinnoista eivät ole julkisia, kun taas säännellyillä markkinoilla myytyjen johdannaisten mediaanihinnat ovat julkisia. Vaikka nimittäin asianosaisten kesken on riidatonta, että nämä tiedot ovat saatavilla tai ne voidaan päätellä kaikkien säännellyillä markkinoilla toimivien toimijoiden osalta, näin ei ole OTC-johdannaisten osalta.

143 On totta, että tietyt välittäjät voivat suoraan tai arvopaperivälitysyhtiön välityksellä voidaan välillisesti julkistaa tietoja tällaisten tuotteiden mediaanihinnoista. Tällaiset tiedot eivät kuitenkaan ole yleisesti saatavilla eivätkä välttämättä luotettavia, kuten edellä 136 kohdassa mainittu 14.2.2007 käyty keskustelu, jossa HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä ja Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä keskustelevat Deutsche Bankin palveluksessa olleen välittäjän Bloomberg-sivuillaan julkistamista mediaanihinnoista, osoittaa.

144 Kolmanneksi on muistutettava, että toisistaan voidaan erottaa yhtäältä kilpailijat, jotka keräävät tietoja itsenäisesti tai keskustelevat tulevista hinnoista asiakkaiden ja kolmansien kanssa, ja toisaalta kilpailijat, jotka keskustelevat hinnoittelutekijöistä ja hintakehityksestä muiden kilpailijoiden kanssa ennen kuin ne vahvistavat viitehintansa. Vaikka nimittäin ensin mainittu menettelytapa ei aiheuta vaikeuksia vapaan ja vääristymättömän kilpailun kannalta, sama ei päde jälkimmäiseen menettelytapaan, joka on ristiriidassa sen vaatimuksen kanssa, jonka mukaan jokaisen taloudellisen toimijan on määritettävä itsenäisesti se toimintatapa, jota se aikoo noudattaa sisämarkkinoilla; tämä itsenäisyyden edellytys on jyrkästi ristiriidassa sen kanssa, että tällaisten toimijoiden välillä olisi suoria tai epäsuoria kontakteja, joiden tarkoituksena tai seurauksena on joko vaikuttaa jonkin tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle se, kuinka yritys itse on päättänyt tai kuinka se aikoo itse käyttäytyä markkinoilla (ks. tuomio 14.3.2013, Dole Food ja Dole Germany v. komissio, T-588/08, EU:T:2013:130, 291 ja 292 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

145 Lisäksi tiedonvaihto kilpailijoiden kesken seikasta, jolla on merkitystä hinnoittelussa ja joka ei ole julkinen, on erityisen ongelmallista kilpailun kannalta, kun tietoja vaihtavat markkinatakaajina toimivat välittäjät, kun otetaan huomioon tällaisten välittäjien merkitys euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla. Kuten edellä 106 ja 107 kohdassa korostettiin, markkinatakaajat osallistuvat yleisesti ja jatkuvasti kaupankäyntiin ja siten tekevät enemmän kauppoja kuin muut markkinatoimijat. Markkinoilla tapahtuvan kilpailun kannalta on erityisen tärkeää, että markkinatakaajat vahvistavat hintansa itsenäisesti.

146 Neljänneksi on todettava, että HSBC:n ja Barclaysin palveluksessa olleiden välittäjien väliset keskustelut 14.2. ja 16.2.2007 koskivat tarkkoja tietoja, joita toinen osapuoli on voinut käyttää.

147 Siten 14.2.2007 käydystä keskustelusta kokonaisuudessaan ilmenee paitsi, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä paljastaa mediaanihintansa tason (4.012) ja hänelle tarjotut kauppahinnat (4.004/4.0015), myös, että välittäjät ilmoittavat toisilleen käsityksensä hintatasosta ja hintakehityksestä.

148 Kantajien väitetiedoksiantoa koskevissa huomautuksissaan esittämistä selityksistä ilmenee 16.2.2007 käydyn keskustelun osalta, että HSBC:n ja Barclaysin palveluksessa olleet välittäjät ovat keskustelleet arviostaan siitä, mikä olisi sellaisen koronvaihtosopimuksen mediaanihinta, jonka vertailuperusteena oli eonia alkaen 10 kuukauden kuluttua ja jonka fixing-päivä oli kuukautta myöhemmin (10/11 swap EONIA) ja verranneet tätä arviota euriboriin perustuvan korkotermiinisopimuksen mediaanihintaan samoilla päivämäärillä. Keskustelusta ilmenee yhtäältä, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä muutti eoniaan perustuvan koronvaihtosopimuksen mediaanihintaansa Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän mielipiteen kuultuaan, ja toisaalta, että osapuolet kertovat toisilleen käsityksensä siitä, millainen hintaero kyseisillä johdannaisilla tulisi olla.

149 Viidenneksi on todettava, että kantajien väitteet siitä, että markkinatakaajien välinen mediaanihintoja koskeva tiedonvaihto väitetysti edistää kilpailua, eivät voi menestyä. Kantajat väittävät lähinnä, että mediaanihintoja koskeva tiedonvaihto on luontainen osa sellaisten välittäjien ja erityisesti markkinatakaajien toimintaa, jotka toimivat euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla vähentääkseen riskejä, ja tällainen tiedonvaihto pienentää marginaalia osto- ja myyntikurssien välillä, mikä on asiakkaiden edun mukaista.

150 Edellä 57 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti arvioitaessa, onko toiminta voitu luokitella tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi, on kylläkin otettava huomioon niiden markkinoiden, joilla tiedonvaihto on tapahtunut, taloudellinen ja oikeudellinen asiayhteys.

151 On myös totta, että euromääräisten korkojohdannaisten markkinat ovat jokseenkin erityislaatuiset. Kyseisillä markkinoilla on tavanomaista, että pankit sopivat keskenään euromääräisistä korkojohdannaisista, erityisesti suojautuakseen riskeiltä. Toisin sanoen kyseisten markkinoiden laadusta johtuu, että pankit – ja erityisesti markkinatakaajina toimivat pankit – jotka kilpailevat keskenään euromääräisten korkojohdannaisten tarjoamisessa potentiaalisille asiakkaille, päätyvät neuvottelemaan sopimuksista myös keskenään ja näin ollen vaihtamaan tässä yhteydessä luottamuksellisia tietoja.

152 On kuitenkin korostettava, että komissio on ottanut huomioon tämän euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden taloudellisen ja oikeudellisen asiayhteyden piirteen, koska se on rajannut analyysinsa ulkopuolelle sopimusneuvotteluissa vaihdetut tiedot.

153 On todettava, että kantajien väitteet eivät rajoitu pelkästään kritiikkiin siitä, että euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden taloudellista ja oikeudellista asiayhteyttä ei olisi otettu huomioon, sillä kantajat väittävät myös, että komissio ei ole ottanut huomioon välittäjien välisten keskustelujen mahdollisia kilpailua edistäviä vaikutuksia.

154 Tältä osin on todettava, että rajoituksia, jotka välttämättä liittyvät päätoimintaan, lukuun ottamatta (ks. tuomio 11.9.2014, MasterCard ym. v. komissio, C-382/12 P, EU:C:2014:2201, 89 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) mahdolliset kilpailua edistävät vaikutukset voidaan ottaa huomioon ainoastaan arvioitaessa SEUT 101 artiklan 3 kohdassa määrättyä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan nimittäin rule of reason -periaatteen, eli sopimuksen sellaisen kilpailua edistäviä ja kilpailunvastaisia vaikutuksia koskevan punninnan, joka suoritettaisiin, kun arvioidaan, miten sopimus tulisi luokitella SEUT 101 artiklan 1 kohdan kannalta, kuulumista unionin kilpailuoikeuteen ei voida vahvistaa (tuomio 29.6.2012, E.ON Ruhrgas ja E.ON v. komissio, T-360/09, EU:T:2012:332, 65 kohta; ks. myös vastaavasti tuomio 23.10.2003, Van den Bergh Foods v. komissio, T-65/98, EU:T:2003:281, 106 kohta).

155 Kantajien on siten tullut joko osoittaa, että mediaanihintoja koskevat keskustelut liittyivät suoraan euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden toimintaan ja olivat välttämättömiä niiden kannalta tai että keskustelut täyttivät SEUT 101 artiklan 3 kohdassa vahvistetut edellytykset.

156 Yhtäältä on todettava, että kantajat eivät väitä käsiteltävän kanteen yhteydessä, että komissio olisi soveltanut virheellisesti SEUT 101 artiklan 3 kohtaa.

157 Toisaalta sikäli kuin kantajien voidaan tulkita väittävän, että markkinatakaajien välinen mediaanihintoja koskeva tiedonvaihto on erottamaton osa euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden toimintaa, on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on niin, että jos tietty järjestely tai toiminta jää kilpailuvaikutustensa neutraaliuden tai myönteisyyden vuoksi SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätyn kieltoperiaatteen soveltamisalan ulkopuolelle, tähän järjestelyyn tai toimintaan osallistuvan toimijan tai toimijoiden kaupallisen itsemääräämisoikeuden rajoitus ei myöskään kuulu mainitun kieltoperiaatteen soveltamisalaan, jos kyseinen rajoitus on objektiivisesti tarpeellinen asianomaisen järjestelyn tai toiminnan toteuttamiseksi ja oikeassa suhteessa järjestelyn tai toiminnan tavoitteisiin (ks. tuomio 11.9.2014, MasterCard ym. v. komissio, C-382/12 P, EU:C:2014:2201, 89 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Silloin, kun tällaista pääjärjestelyn tai päätoiminnan liitännäisrajoituksena pidettyä rajoitusta ei voida erottaa järjestelyn tai toiminnan olemassaoloa tai sen tarkoitusta vaarantamatta, on tarkasteltava rajoituksen yhteensoveltuvuutta SEUT 101 artiklan kanssa yhdessä sen pääjärjestelyn tai päätoiminnan yhteensoveltuvuuden kanssa, jonka liitännäisrajoituksena tätä rajoitusta on pidettävä, siitä huolimatta, että erikseen tarkasteltuna samanlainen rajoitus voi ensiarviolta vaikuttaa kuuluvan SEUT 101 artiklan 1 kohdan kieltoperiaatteen alaan (tuomio 11.9.2014, MasterCard ym. v. komissio, C-382/12 P, EU:C:2014:2201, 90 kohta).

158 Jotta rajoitusta voidaan pitää liitännäisrajoituksena, on tutkittava yhtäältä, onko rajoitus objektiivisesti arvioiden tarpeen pääjärjestelyn tai päätoiminnan toteuttamisen kannalta, ja toisaalta, onko se tähän nähden oikeassa suhteessa (tuomio 18.9.2001, M6 ym. v. komissio, T-112/99, EU:T:2001:215, 106 kohta ja tuomio 29.6.2012, E.ON Ruhrgas ja E.ON v. komissio, T-360/09, EU:T:2012:332, 64 kohta).

159 Ensimmäisen edellytyksen osalta oikeuskäytännön mukaan on tutkittava, olisiko tämän järjestelyn tai toiminnan toteuttaminen mahdotonta ilman kyseistä rajoitusta. Siten se seikka, että kyseinen järjestely tai toiminta olisi ilman tätä rajoitusta hankalasti toteutettavissa tai kannattamattomampi, ei tee tästä rajoituksesta liitännäisrajoitukseksi luonnehtimisen edellyttämällä tavalla objektiivisesti tarpeellista. Tällainen tulkinta merkitsisi nimittäin kyseisen käsitteen ulottamista sellaisiin rajoituksiin, jotka eivät ole ehdottoman tarpeellisia pääjärjestelyn tai päätoiminnan toteuttamiseksi. Tällaisella lopputuloksella vaarannettaisiin SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon tehokas vaikutus (ks. vastaavasti tuomio 11.9.2014, MasterCard ym. v. komissio, C-382/12 P, EU:C:2014:2201, 91 kohta).

160 Tämän ensimmäisen edellytyksen soveltaminen käsiteltävänä olevassa asiassa merkitsee, että on tutkittava, olisiko euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden toiminta mahdotonta ilman markkinatakaajien välistä mediaanihintoja koskevaa tiedonvaihtoa. Tältä osin riittää, että todetaan, että kantajat kylläkin viittaavat kirjelmissään niihin kilpailua edistäviin vaikutuksiin, joita välittäjien tällaisella tiedonvaihdolla voi olla, sikäli kuin tiedonvaihto on mahdollistanut sen, että välittäjät ovat voineet olla varmempia siitä, missä määrin he kykenevät suojautumaan riskeiltä, ja siten kyenneet tarjoamaan edullisempia hintoja. Kantajat eivät kuitenkaan osoita, että vakioimattomien johdannaisten markkinat eivät voisi toimia ilman tällaista tiedonvaihtoa markkinatakaajina toimivien välittäjien välillä. Siten kyseinen ensimmäinen edellytys ei täyty käsiteltävässä asiassa.

161 Kantajien ensimmäinen väite on hylättävä kaiken edellä esitetyn perusteella.

2) Väite, jossa riitautetaan kaupankäyntipositioita koskevan tiedonvaihdon luokittelu tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi

162 Käsiteltävä väite koskee komission riidanalaisen päätöksen 271–276 perustelukappaleessa (12.2.2007 käyty keskustelu), 286–288 perustelukappaleessa (16.2.2007 käyty keskustelu), 295 perustelukappaleessa (9.3.2007 käyty keskustelu) ja 296–298 perustelukappaleessa (14.3.2007 käyty keskustelu) kuvailtuihin menettelytapoihin soveltamaa luokittelua. Vastineessaan komissio väittää, että keskusteluja kaupankäyntipositioista on käyty myös 13.2., 28.2. ja 19.3.2007.

163 Niistä 13.2., 28.2. ja 19.3.2007 käydyistä keskusteluista, joihin komissio viittaa, riittää, että todetaan, että niiden kaikkien tarkoituksena oli 19.3.2007 toteutetun euriborin manipuloinnin toteuttaminen tai niillä oli yhteys siihen ja että näin ollen on jo todettu, että kyseiset keskustelut liittyivät menettelytapaan, jolla oli kilpailunvastainen päämäärä. Käsiteltävässä kanneperusteen osassa kantajat eivät muutenkaan riitauta kyseisten keskustelujen luokittelua tarkoitukseen perustuvaksi rajoitukseksi.

164 Samankaltaiseen päätelmään on päädyttävä 12.2. ja 16.2.2007 käytyjen keskustelujen osalta, koska edellä on jo todettu, että komissio on voinut luokitella kyseiset keskustelut tarkoitukseen perustuvaksi kilpailunrajoitukseksi. Yhtäältä käsiteltävän kanneperusteen ensimmäisestä osasta ilmenee, että komissio on perustellusti katsonut, että 12.2.2007 käyty keskustelu liittyi 19.3.2007 toteutettuun euriborin manipulointiin ja oli tällä perusteella osa SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua rikkomista. Toisaalta kanneperusteen nyt käsiteltävänä olevan osan ensimmäisen väitteen arvioinnin yhteydessä esitetyistä syistä komissio on myös perustellusti katsonut, että 16.2.2007 käyty keskustelu oli osa saman SEUT 101 artiklan 1 kohdan rikkomista sikäli kuin siinä vaihdettiin tietoja mediaanihinnoista. Näin ollen ei ole tarpeen tutkia sitä, onko sama käyttäytyminen luokiteltava tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi myös toisella perusteella.

165 Näin ollen on käsiteltävä enää vain 9.3. ja 14.3.2007 käytyjä keskusteluja.

166 Nämä keskustelut kuuluvat riidanalaisen päätöksen 113 perustelukappaleen b kohdassa, 358 perustelukappaleen b kohdassa ja 392 perustelukappaleen b kohdassa tarkoitettujen kilpailunvastaisten menettelytapojen kategoriaan (molempien välittäjien euromääräisiä korkojohdannaisia koskevia kaupankäyntipositioita tai riskejä koskeva tiedonvaihto) ja riidanalaisen päätöksen 113 ja 358 perustelukappaleessa sekä 392 perustelukappaleen c kohdassa tarkoitettujen kilpailunvastaisten menettelytapojen kategoriaan (välittäjien välinen tiedonvaihto mahdollisuudesta yhdenmukaistaa heidän kaupankäyntipositioitaan).

167 Riidanalaisen päätöksen 394 ja 395 perustelukappaleesta ilmenee, että perusteluna kaupankäyntipositioita koskevan tiedonvaihdon luokittelulle tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi käytetään samaa perustelua, jota on sovellettu 19.3.2007 toteutetun manipulaation ja mediaanihintoja koskevan tiedonvaihdon osalta, eli sitä, että tiedonvaihto on johtanut tilanteeseen, jossa vallitsee tietoasymmetria tiedonvaihtoon osallistuneiden eduksi, lisäämällä läpinäkyvyyttä osapuolten välillä ja vähentämällä tuntuvasti markkinoille tyypillisesti ominaisia epävarmuustekijöitä.

168 On todettava, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole määritelty kaupankäyntiposition käsitettä. Termin eri käyttöyhteyksistä kyseisessä päätöksessä ilmenee kuitenkin, että ilmaisulla tarkoitetaan välittäjän sijoitusportfolion sisältöä (”book”) sekä hänen riskiensä tasoa ja suuntaa euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla.

169 Erityisesti kaupankäyntipositioita koskevia perusteluja on esitetty riidanalaisen päätöksen muissa kohdissa.

170 Siten riidanalaisen päätöksen 390 perustelukappaleessa komissio on muistuttanut, että RBS:n mukaan kukin markkinatakaaja pitää sopimusinventaarista muodostuvaa kauppakirjanpitoa, ja päätellyt tästä, että ”paljastamalla toisilleen kaupankäyntipositionsa markkinatakaajat kykenivät päättelemään toistensa

kysynnän ja tarjonnan kyseisten sopimusten osalta ja hyödyntämään tätä tietoa[; tämän perusteella] ne saattoivat muokata omia kaupankäyntimallejaan ja niillä oli enemmän tietoa kuin kilpailevilla markkinatakaajilla ja muilla markkinatoimijoilla”.

171 Riidanalaisen päätöksen 417 perustelukappaleessa komissio on vedonnut siihen, että ”kaupankäyntipositioita koskevan tiedonvaihdon – – tarkoituksena oli selvittää, olivatko osapuolten kaupalliset intressit yhtenevät, ennen kuin ne mahdollisesti toteuttaisivat muita yhdenmukaistettuja toimenpiteitä vaikuttaakseen euromääräisten korkojohdannaisten arvoon sellaisten kilpailijoidensa haitaksi, jotka eivät osallistuneet kartelliin”. Komissio on todennut lisäksi, että ”ei-läpinäkyvillä euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla – – tällaisten tietojen jakaminen merkitsi, että kartelliin osallistuneilla oli enemmän tietoa kuin muilla markkinatoimijoilla”. Samassa perustelukappaleessa komissio on myös korostanut, että ”paljastamalla kaupankäyntipositionsa toisilleen – ja kun ne siten pystyivät muokkaamaan omia kaupankäyntimallejaan – kartelliin osallistuneet pystyivät vaikuttamaan portfolioidensa arvoon, jolloin ne vaikuttivat välillisesti [SEUT] 101 artiklan 1 kohda[n a alakohdassa] tarkoitettuihin kauppaehtoihin ja tosiasiallisesti euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla käytävän kilpailun rakenteeseen”.

172 Riidanalaisen päätöksen 295 perustelukappaleessa käsitellään 9.3.2007 käytyä keskustelua HSBC:n palveluksessa olleen välittäjän ja Deutsche Bankin palveluksessa olleen välittäjän välillä. Komissio on katsonut kyseisessä perustelukappaleessa, että keskustelu koski tärkeiden toimijoiden tiettyjä kaupankäyntipositioita eikä sillä ollut yhteyttä potentiaaliseen kauppaan.

173 Riidanalaisen päätöksen 296–298 perustelukappaleessa käsitellään 14.3.2007 käytyä keskustelua. Perustelukappaleista ilmenee, että kyseinen keskustelu koski useampaa kuin yhtä aikaisempaa spekulointia, jotka olivat perustuneet erotukseen eonian ja yhden kuukauden euriborkoron välillä ja joiden yhteydessä HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä oli tehnyt tappiota, kun taas Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä oli saanut merkittävän tuoton. Lisäksi Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä selittää HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle, kuinka markkinat olivat toimineet hänen käsityksensä mukaan, ja korostaa, että niiden pitäisi toimia samoin kesäkuun maturiteettien osalta.

174 Sen arvioinnista, voitiinko kyseiset keskustelut luokitella tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi, on muistutettava, että komissio on katsonut, että kyseiset keskustelut myötävaikuttivat hinnan osatekijöiden tavanomaisen kehityksen vääristymiseen euromääräisten korkojohdannaisten alalla. Lisäksi erityisesti riidanalaisen päätöksen 417 perustelukappaleessa komissio on myös katsonut, että kaupankäyntipositioita koskevat keskustelut vaikuttivat SEUT 101 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettuihin muihin kauppaehtoihin.

175 Viimeksi mainitusta luokittelusta on todettava, että vaikka se voidaan lähtökohtaisesti ja edellä 74–77 kohdassa esitetyistä syistä ottaa huomioon, vaikka sitä ei mainitakaan riidanalaisen päätöksen päätösosassa, tämä edellyttää kuitenkin, että se on perusteltu oikeudellisesti riittävällä tavalla.

176 Tältä osin on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan SEUT 296 artiklan mukainen unionin toimielinten toimien perusteluvelvollisuus määräytyy kyseisen toimen luonteen mukaan ja perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä toimen toteuttaneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi harjoittaa valvontaansa Erityisesti yksittäistapauksia koskevien päätösten osalta tällaisten päätösten perustelemista koskevan velvollisuuden tarkoitus on paitsi antaa toimivaltaiselle tuomioistuimelle mahdollisuus tutkia päätöksen laillisuus myös antaa niille, joita päätös koskee, riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös mahdollisesti virheellinen siten, että sen pätevyys voidaan riitauttaa (ks. tuomio 11.7.2013, Ziegler v. komissio, C-439/11 P, EU:C:2013:513, 115 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

177 Kuten kantajat huomauttavat perustellusti kirjelmissään, riidanalaisen päätöksen perusteella ei voida yksilöidä niitä ”muita kauppaehtoja”, jotka olisi yhdenmukaistettu sen kaupankäyntipositioita koskevan tiedonvaihdon perusteella, johon HSBC on osallistunut. Näin ollen tällainen perustelu ei vastaa edellä 176 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä esitettyjä edellytyksiä eikä sitä näin ollen voida ottaa huomioon tutkittaessa, voitiinko kaupankäyntipositioita koskeva tiedonvaihto luokitella tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi.

178 Näin ollen käsiteltävän väitteen yhteydessä on selvitettävä, onko komissio perustellusti voinut katsoa, että tällainen tiedonvaihto vääristi hinnan osatekijöiden tavanomaista kehitystä euromääräisten korkojohdannaisten alalla.

179 Tältä osin on todettava ensiksi, että kilpailijoiden välisellä tiedonvaihdolla heidän sijoitusportfolioidensa sisällöstä tai heidän riskitasostaan ei ole yhtä paljon merkitystä hinnoittelulle euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla kuin mediaanihintoja koskevilla tiedoilla. Vaikka nimittäin edellä 139–141 kohdassa esitetyistä syistä tällaisten mediaanihintatietojen avulla on helpompi tunnistaa kilpailijan tietyn johdannaisen osalta tarjoama kiinteä korko sekä kilpailijan käsitys vaihtuvasta korosta fixing-päivänä, samoin ei ole kaupankäyntipositioita koskevan tiedonvaihdon osalta, koska kaupankäyntipositiot eivät välittömästi liity euromääräisten korkojohdannaisten korkoihin.

180 Kun komissiolta kysyttiin tästä istunnossa, se myönsi itsekin, että kaupankäyntipositioita koskevalla tiedonvaihdolla ei automaattisesti ole vastaavaa kilpailua rajoittavaa ulottuvuutta kuin mediaanihintoja koskevalla tiedonvaihdolla.

181 Myös riidanalainen päätös tukee tätä päätelmää. Siitä ilmenee, että suurin osa kaupankäyntipositioita koskevasta tiedonvaihdosta pikemminkin täydensi muita kilpailua rajoittavia menettelytapoja, joiden osalta kilpailua rajoittava päämäärä on osoitettu. Siten riidanalaisen päätöksen 417 perustelukappaleessa komissio korostaa, että ”kaupankäyntipositioita koskevan tiedonvaihdon – – tarkoituksena oli selvittää, olivatko osapuolten kaupalliset intressit yhtenevät, ennen kuin ne mahdollisesti toteuttaisivat muita yhdenmukaistettuja toimenpiteitä vaikuttaakseen euromääräisten korkojohdannaisten arvoon sellaisten kilpailijoidensa haitaksi, jotka eivät osallistuneet kartelliin”.

182 Siten selvästi suurin osa kaupankäyntipositioita koskevista keskusteluista, joihin HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät osallistuivat, liittyivät 19.3.2007 toteutettuun euriborin manipulointiin. Näin on Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän kanssa 12.2., 13.2., 28.2. ja 19.3.2007 käytyjen keskustelujen osalta.

183 Toisin on 9.3. ja 14.3.2007 käytyjen keskustelujen osalta, jotka eivät liittyneet tarkoitukseen toteuttaa 19.3.2007 toteutettu euriborin manipulointi.

184 Toiseksi edellä 54, 55, 59 ja 62 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, että vaikka kilpailijoiden välinen tiedonvaihto voi olla ristiriidassa kilpailusääntöjen kanssa, jos se alentaa kyseessä olevien markkinoiden toimintaan liittyvän epävarmuuden astetta tai poistaa tämän epävarmuuden kokonaan ja tämän vuoksi rajoittaa yritysten välistä kilpailua, tiedonvaihto voidaan luokitella tarkoitukseen perustuvaksi rikkomiseksi vain, jos se on riittävän vahingollista kilpailulle, jotta sen vaikutuksia ei ole tarpeen arvioida. Näin on erityisesti sellaisen tiedonvaihdon tapauksessa, joka on omiaan poistamaan epävarmuuden asianomaisten väliltä sen suhteen, minä ajankohtana, missä laajuudessa ja millä tavoin asianomaiset yritykset toteuttavat markkinakäyttäytymisen mukautuksen.

185 Kolmanneksi ja näin ollen on tutkittava, alensivatko 9.3. ja 14.3.2007 käydyissä keskusteluissa vaihdetut tiedot epävarmuuden astetta markkinoilla tai poistivatko ne sen kokonaan siten, että komissio on – tutkimatta tiedonvaihdon vaikutuksia – voinut katsoa, että keskustelut vaikuttivat hinnan osatekijöiden tavanomaiseen kehitykseen euromääräisten korkojohdannaisten alalla.

186 Ensinnäkin 9.3.2007 käydystä keskustelusta on korostettava, että riidanalaisen päätöksen 295 perustelukappaleessa komissio väittää, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä on kertonut Deutsche Bankin palveluksessa olleelle välittäjälle kaupankäyntipositioistaan sanomalla muun muassa ”– – j’ai fait la patte 5 ans – – je suis flattener à des niveau[x] imbattables! et je reste short du court euro”, mihin HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä vastasi ”bravo bien joué”. Komissio väittää myös, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä on saman keskustelun aikana kirjoittanut portfoliostaan seuraavaa: ”flattener euro maintenant 2-5 ans short de juin et sept 7 euribor”, mitä komissio on tulkinnut siten, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä odotti ”2–5 vuoden päästä erääntyvien euromääräisten korkojohdannaisten hinnan marginaalin laskevan ja [että HSBC:n palveluksessa olleen välittäjän] kaupankäyntipositio oli ylimyyntipositio kesäkuun ja syyskuun 2007 korkofutuurien osalta”. Komissio on myös todennut, että Deutsche Bankin palveluksessa ollut välittäjä vastasi hänelle seuraavasti: ”moi j’ai pas de h8 et de 2y!”, minkä komissio on tulkinnut merkitsevän, että Deutsche Bankin palveluksessa olleella välittäjällä ei ollut ”maaliskuun 2008 korkofutuureja eikä euromääräisiä korkojohdannaisia kahden vuoden maturiteetilla”.

187 On kylläkin havaittava, että välittäjät keskustelivat portfolioidensa sisällöstä ja vaihtoivat siten luottamuksellisia tietoja muuten kuin potentiaalisen kaupan yhteydessä.

188 Toisin kuin komissio väittää, komissio ei kuitenkaan osoita oikeudellisesti riittävällä tavalla, että kyseiset välittäjät ovat saaneet tästä keskustelusta sellaista tiedollista etua, jonka perusteella he voisivat muuttaa kaupankäyntistrategioitaan.

189 Yhtäältä nimittäin keskustelusta jää mielikuva, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä kerskailee Deutsche Bankin palveluksessa olleelle välittäjälle hyvästä kaupastaan ja että Deutsche Bankin palveluksessa ollut välittäjä onnittelee häntä siitä. Annettujen tietojen, jotka eivät ole selkeitä tai yksityiskohtaisia, perusteella tässä keskustelussa ei voida nähdä sellaisen strategian selittämistä, jonka perusteella Deutsche Bankin palveluksessa olleen välittäjän, joka oli ainoa kyseisen strategian tunteva henkilö, tilanne suhteessa hänen kilpailijoihinsa olisi parantunut siinä määrin, että komissio on voinut katsoa tällä perusteella, että kyseisellä keskustelulla oli kilpailua rajoittava päämäärä.

190 Toisaalta, kuten kantajat korostavat ilman että komissio olisi kiistänyt näitä väitteitä, välittäjien portfolioidensa sisällöstä antamat vähäiset tiedot eivät koske asianomaisia korkomaturiteetteja eivätkä asianomaisten positioiden laajuutta.

191 Kun tämänkaltaisia tarkempia tietoja ei ole annettu, ei voida päätellä, että kyseinen keskustelu olisi alentanut epävarmuuden astetta markkinoilla tai poistanut sen kokonaan siten, että komissio on – tutkimatta tiedonvaihdon vaikutuksia – voinut katsoa, että keskustelu vaikutti hinnan osatekijöiden tavanomaiseen kehitykseen euromääräisten korkojohdannaisten alalla.

192 Toiseksi riidanalaisen päätöksen 296–298 perustelukappaleessa käsitellystä 14.3.2007 käydystä keskustelusta on kylläkin todettava, että – toisin kuin edellä käsitellyssä keskustelussa – välittäjien vaihtamat tiedot ovat täsmällisiä ja selviä. Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä kertoo HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle, miten HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä voi tulevaisuudessa saada voittoa hyödyntämällä yhden kuukauden euriborin ja eonian välistä erotusta.

193 On kuitenkin todettava, että näin toimiessaan Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä ei anna HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle mitään luottamuksellisia tietoja. Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä ainoastaan kertoo HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle havaintonsa, joka on lähinnä se, että eonian taso voi vaikuttaa yhden kuukauden euriborin tasoon. Vaikka HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä ei vaikuta olleen tietoinen tästä kyseisten korkojen välisen vuorovaikutuksen piirteestä, kyse on yksinkertaisesta huomiosta, jonka kaikki markkinoiden tarkkailijat ovat voineet tehdä. Näin ollen ei voida katsoa, että havainnon ilmoittaminen kilpailijalle alentaa epävarmuuden astetta markkinoilla tai poistaa sen kokonaan siten, että komissio voisi katsoa, että ilmoitus vaikuttaa hinnan osatekijöiden tavanomaiseen kehitykseen euromääräisten korkojohdannaisten alalla.

194 Edellä todetun perusteella on pääteltävä, että 9.3. ja 14.3.2007 käydyillä keskusteluilla ei voida yksittäin tai yhdessä katsoa olevan SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua kilpailua rajoittavaa tarkoitusta.

195 Siten kantajat väittävät perustellusti ensimmäisen kanneperusteensa toisessa osassa, että komissio ei ole voinut katsoa, että 9.3. ja 14.3.2007 käydyillä keskusteluilla oli kilpailua rajoittava tarkoitus.

2. Toinen, kolmas ja neljäs kanneperuste, jotka koskevat sitä, että komissio on luokitellut toiminnan yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi

196 Toisessa, kolmannessa ja neljännessä kanneperusteessa riitautetaan komission päätelmä siitä, että HSBC on osallistunut yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen.

197 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan SEUT 101 artiklan 1 kohdan rikkominen voi johtua paitsi yksittäisestä toimenpiteestä myös useista toimenpiteistä tai jatkuvasta käyttäytymisestä, vaikka yksi tai useampi osa tästä useiden toimenpiteiden sarjasta tai tästä jatkuvasta käyttäytymisestä voisi sellaisenaankin ja erikseen tarkasteltuna merkitä kyseisen määräyksen rikkomista. Kun eri toimenpiteet kuuluvat kokonaissuunnitelmaan, koska niiden yhteisenä tavoitteena on kilpailun vääristäminen sisämarkkinoilla, komissiolla on siis oikeus kohdistaa vastuu näistä toimenpiteistä sen mukaan, miten yritykset ovat osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen kokonaisuutena arvioiden (ks. vastaavasti tuomio 24.6.2015, Fresh Del Monte Produce v. komissio ja komissio v. Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P ja C-294/13 P, EU:C:2015:416, 156 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

198 Yritys, joka on osallistunut tällaiseen yhtenä kokonaisuutena pidettävään monitahoiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen omalla toiminnallaan, joka kuuluu SEUT 101 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun kilpailua rajoittavan sopimuksen tai yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteen alaan ja jolla pyrittiin myötävaikuttamaan kilpailusääntöjen rikkomisen toteuttamiseen kokonaisuudessaan, voi siis olla vastuussa myös muiden yritysten käyttäytymisestä saman kilpailusääntöjen rikkomisen osalta koko siltä ajalta, jolloin se osallistui kyseiseen rikkomiseen. Näin on, kun on näytetty toteen, että kyseinen yritys aikoi omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kaikkien osallistujien yhteisten päämäärien tavoittelemiseen ja että yritys tiesi muiden samoihin päämääriin pyrkivien yritysten suunnittelemasta tai toteuttamasta kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä tai että se saattoi kohtuudella ennakoida sen ja oli valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin (ks. vastaavasti tuomio 24.6.2015, Fresh Del Monte Produce v. komissio ja komissio v. Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P ja C-294/13 P, EU:C:2015:416, 157 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

199 On siis mahdollista, että yritys on osallistunut välittömästi kaikkeen yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavaan kilpailunvastaiseen toimintaan, jolloin komissiolla on oikeus katsoa sen olevan vastuussa kaikesta tästä toiminnasta ja näin ollen kyseisestä rikkomisesta kokonaisuudessaan. On myös mahdollista, että yritys on osallistunut välittömästi ainoastaan osaan yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavasta kilpailunvastaisesta toiminnasta mutta että se on tiennyt kaikesta muusta samoihin päämääriin pyrkivien kartellin muiden osallistujien suunnittelemasta tai toteuttamasta kilpailunvastaisesta toiminnasta tai että se saattoi kohtuudella ennakoida sen ja oli valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin. Myös tällaisessa tapauksessa komissiolla on oikeus katsoa tämän yrityksen olevan vastuussa kaikesta tällaisen rikkomisen muodostavasta kilpailunvastaisesta toiminnasta ja näin ollen kyseisestä rikkomisesta kokonaisuudessaan (ks. tuomio 24.6.2015, Fresh Del Monte Produce v. komissio ja komissio v. Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P ja C-294/13 P, EU:C:2015:416, 158 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

200 Jos yritys on sen sijaan osallistunut välittömästi yhteen tai useampaan yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavaan kilpailunvastaiseen toimintaan, mutta ei ole näytetty toteen, että kyseinen yritys aikoi omalla toiminnallaan myötävaikuttaa muiden kartellin osallistujien yhteisten päämäärien tavoittelemiseen kokonaisuudessaan ja että yritys tiesi kaikesta

kyseisten samoihin päämääriin pyrkivien osallistujien suunnittelemasta tai toteuttamasta kilpailunvastaisesta toiminnasta tai että se saattoi kohtuudella ennakoida sen ja oli valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin, komissiolla on oikeus katsoa tämän yrityksen olevan vastuussa ainoastaan toiminnasta, johon se on osallistunut välittömästi, ja sellaisesta muiden osallistujien samoja päämääriä, joihin se pyrki, tavoitellessa suunnittelemasta tai toteuttamasta toiminnasta, jonka osalta on todistettu, että se tiesi siitä tai että se on saattanut kohtuudella ennakoida sen ja on ollut valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin (ks. tuomio 24.6.2015, Fresh Del Monte Produce v. komissio ja komissio v. Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P ja C-294/13 P, EU:C:2015:416, 159 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

201 Erilaisten toimintojen luokittelemiseksi yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi ei siis ole tarpeen selvittää, täydentävätkö ne toisiaan siinä mielessä, että kunkin niistä tarkoituksena on vastata yhteen tai useampaan tavanomaisen kilpailun seuraukseen, ja myötävaikuttavatko ne vuorovaikutuksen kautta kaikkien kyseisten toimintojen toteuttajien haluamien kilpailunvastaisten vaikutusten toteuttamiseen sellaisen kokonaisvaltaisen suunnitelman puitteissa, jolla on yksi yhtenäinen päämäärä. Sen sijaan yhden yhtenäisen päämäärän käsitteellä tarkoitettu edellytys merkitsee, että on tutkittava, eikö ole olemassa sellaisia rikkomisen osaksi luettaville eri menettelytavoille ominaisia seikkoja, joiden perusteella voidaan katsoa, että muiden kartelliin osallistuneiden yritysten tosiasiallisesti toteuttamilla menettelytavoilla pyrittiin samaan kilpailunvastaiseen päämäärään tai niillä oli sama kilpailunvastainen vaikutus ja että näin ollen ne olivat osa kokonaissuunnitelmaa siksi, että niillä oli sisämarkkinoilla tapahtuvan kilpailun vääristämistä koskeva yksi yhtenäinen päämäärä (ks. vastaavasti tuomio 19.12.2013, Siemens ym. v. komissio, C-239/11 P, C-489/11 P ja C-498/11 P, ei julkaistu, EU:C:2013:866, 247 ja 248 kohta).

202 Koska lisäksi luokittelu yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi merkitsee, että yrityksen katsotaan olevan vastuussa osallistumisesta kilpailuoikeuden rikkomiseen, on muistutettava, että kilpailuoikeuden alalla silloin, kun kyse on kilpailusääntöjen rikkomista koskevasta riita-asiasta, komission on näytettävä toteamansa rikkominen toteen ja sen on esitettävä oikeudellisesti riittävä näyttö siitä, että tämän rikkomisen perustana olevat tosiseikat ovat olemassa (ks. tuomio 22.11.2012, E.ON Energie v. komissio, C-89/11 P, EU:C:2012:738, 71 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

203 SEUT 101 artiklan 1 kohdan rikkomisen olemassaolon osoittamiseksi komission on esitettävä painavia, täsmällisiä ja yhtäpitäviä todisteita. Kaikkien komission esittämien todisteiden ei kuitenkaan tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä suhteessa rikkomisen kuhunkin osatekijään. Riittää, että komission esittämä välillisten todisteiden kokonaisuus kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna täyttää nämä edellytykset (ks. tuomio 1.7.2010, Knauf Gips v. komissio, C-407/08 P, EU:C:2010:389, 47 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

204 Lisäksi on niin, että jos tuomioistuin on epätietoinen, ratkaisu on tehtävä sen yrityksen hyväksi, jolle rikkomisen toteamista koskeva päätös on osoitettu. Syyttömyysolettaman periaate on nimittäin unionin oikeuden yleinen periaate, joka nykyään mainitaan Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdassa (ks. tuomio 22.11.2012, E.ON Energie v. komissio, C-89/11 P, EU:C:2012:738, 72 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

205 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että syyttömyysolettaman periaatetta sovelletaan yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. tuomio 22.11.2012, E.ON Energie v. komissio, C-89/11 P, EU:C:2012:738, 73 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

206 Käsiteltävässä asiassa, kuten edellä 70 kohdassa jo korostettiin, komissio on soveltanut tätä yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi luokittelua kolmeen eri menettelytaparyhmään sen mukaan, liittyvätkö ne ensinnäkin euriboria varten annettujen noteerausten manipulointiin (113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen a kohta: tiedonvaihto pankkien

toivomasta euriborkoron tasosta; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen d kohta: tiedonvaihto mahdollisuudesta yhdenmukaistaa euribornoteerauksia; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen e kohta: rikkomiseen osallistuneen välittäjän yhteydenotto pankkinsa euriborkoron noteerausten antajaan; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen f kohta: sopimukset siitä, että raportoidaan yrityksistä vaikuttaa annettaviin euribornoteerauksiin), toiseksi tiedonvaihtoon euromääräisiin korkojohdannaisiin liittyvistä kaupankäyntipositioista (113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen b kohta: tiedonvaihto pankkien kaupankäyntipositioista tai riskeistä; 113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen c kohta: tiedonvaihto mahdollisuudesta yhdenmukaistaa pankkien kaupankäyntipositioita) ja kolmanneksi sellaisten yksityiskohtaisten tietojen vaihtoon, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat pankkien euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita (113 ja 358 perustelukappale ja 392 perustelukappaleen g kohta).

207 Riidanalaisessa päätöksessä perustelut tälle luokittelulle yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi esitetään riidanalaisen päätöksen 442–492 perustelukappaleessa ja ne on esitetty tiivistetysti edellä 19 kohdassa. Komissio on katsonut, että menettelytavoilla oli yksi ainoa taloudellinen päämäärä (riidanalaisen päätöksen 444–450 perustelukappale), että kyseiset eri menettelytavat olivat osa yhteistä käyttäytymistapaa (riidanalaisen päätöksen 451–456 perustelukappale) ja että asianomaisten pankkien palveluksessa olleet välittäjät tunsivat tai heidän olisi tullut tuntea kartellikokonaisuuden yleinen ulottuvuus sekä sen olennaiset piirteet (riidanalaisen päätöksen 457–483 perustelukappale).

208 Kuten edellä 197 ja 198 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, katsottaessa, että yritys on osallistunut yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, ratkaisevaa merkitystä on kolmella osatekijällä. Ensiksi edellytetään, että yhtenä kokonaisuutena pidettävä jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen on ylipäänsä tapahtunut. Kyseisten eri menettelytapojen on oltava osa kokonaissuunnitelmaa, jolla on yksi yhtenäinen päämäärä. Toinen ja kolmas osatekijä koskevat oikeutta katsoa, että yritys on vastuussa yhtenä kokonaisuutena pidettävästä jatketusta kilpailusääntöjen rikkomisesta. Yhtäältä kyseisen yrityksen on tullut aikoa omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kaikkien osallistujien yhdessä tavoittelemien yhteisten päämäärien saavuttamiseen. Toisaalta yrityksen on tullut tietää muiden samoihin päämääriin pyrkivien yritysten suunnittelemasta tai toteuttamasta kilpailunvastaisesta toiminnasta tai saattaa kohtuudella ennakoida sen ja olla valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin. Näiden kolmen osatekijän täyttyminen riitautetaan tässä järjestyksessä kantajien toisessa, kolmannessa ja neljännessä kanneperusteessa.

a) Toinen kanneperuste, jossa kiistetään sellaisen kokonaissuunnitelman olemassaolo, jolla on yksi yhtenäinen päämäärä

209 Toisessa kanneperusteessaan kantajat kiistävät sellaisen kokonaissuunnitelman olemassaolon, jolla pyrittiin yhteen yhtenäiseen päämäärään, ja päättelevät tästä, että komissio on virheellisesti soveltanut asiassa luokittelua yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi.

210 Tältä osin merkitykselliset riidanalaisen päätöksen perustelut ovat riidanalaisen päätöksen 444–456 perustelukappaleessa otsikkojen ”Yksi ainoa taloudellinen päämäärä” ja ”Yhteinen käyttäytymistapa” alla ja ne on esitetty tiivistetysti edellä 19 kohdassa.

211 Kantajien toisessa kanneperusteessaan esittämät väitteet voidaan jakaa kahteen osaan sen mukaan, koskevatko ne lähinnä rikkomisen yhtä yhtenäistä päämäärää vai kokonaissuunnitelman olemassaoloa.

1) Kanneperusteen ensimmäinen osa, joka koskee rikkomisen yhtä yhtenäistä päämäärää

212 Kantajien mukaan välittäjien väliset keskustelut aiheista, joilla ei ole yhteyttä viitekorkojen manipulointiin, eivät voi liittyä samaan yhteen yhtenäiseen päämäärään kuin kyseisten korkojen manipulointia koskevat keskustelut.

213 Komissio katsoo, että kaikkien kyseessä olevien menettelytapojen voidaan katsoa liittyvän siihen yhteen yhtenäiseen päämäärään, jonka se on määritellyt.

214 Riidanalaisen päätöksen 445 perustelukappaleessa komissio on esittänyt yhtenä yhtenäisenä päämääränä olleen ”alentaa kartelliin osallistuneiden maksettavaksi tulevien käteissuoritusten määrää (tai korottaa niille maksettavien käteissaatavien määrää) ja näin ollen parantaa niiden portfolioissa olleiden euromääräisten korkojohdannaisten arvoa kyseisten euromääräisten korkojohdannaisten vastapuolten haitaksi”.

215 Kuten edellä 100 kohdassa on esitetty, euromääräiseen korkojohdannaiseen perustuva kassavirta perustuu erotukseen sopimuksen kiinteän koron, eli osapuolten välillä neuvoteltavan koron, ja viitekorkoon sidotun vaihtuvan koron välillä.

216 Aluksi on muistutettava, että yhden yhtenäisen päämäärän käsitettä ei voida määrittää yleisellä viittauksella kilpailun vääristymiseen tietyllä alalla, koska vaikutus kilpailuun muodostaa päämääränä tai vaikutuksena olennaisen tekijän kaikessa käyttäytymisessä, joka kuuluu SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan. Yhden yhtenäisen päämäärän käsitteen tällainen määritelmä uhkaa evätä yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen käsitteeltä osan sen merkityksestä, koska sen seurauksena on se, että useat käyttäytymiset, jotka koskevat jotakin talouden alaa ja jotka on kielletty SEUT 101 artiklan 1 kohdassa, pitäisi systemaattisesti luokitella yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen osatekijöiksi (tuomio 12.12.2007, BASF ja UCB v. komissio, T-101/05 ja T-111/05, EU:T:2007:380, 180 kohta; tuomio 28.4.2010, Amann & Söhne ja Cousin Filterie v. komissio, T-446/05, EU:T:2010:165, 92 kohta ja tuomio 30.11.2011, Quinn Barlo ym. v. komissio, T-208/06, EU:T:2011:701, 149 kohta).

217 Tästä seuraa välttämättä, että pelkästään sellaiset kilpailunrajoitukset, joiden osalta on osoitettu, että niiden päämääränä oli euromääräisten korkojohdannaisten kiinteän koron tai vaihtuvan koron tavanomaisen kehityksen vääristäminen, voivat liittyä siihen yhteen yhtenäiseen päämäärään, jonka komissio on todennut. Olisi nimittäin edellä 216 kohdassa mainitun oikeuskäytännön vastaista sisällyttää tähän päämäärään sellaisia kilpailua rajoittavia menettelytapoja, joilla ei ole riittävän läheistä yhteyttä kyseisten korkojen vahvistamiseen.

218 Näin ollen on tutkittava, voidaanko niiden kolmen menettelytaparyhmän, joita komissio on korostanut ja jotka on esitetty edellä 70 ja 206 kohdassa, katsoa liittyvän kyseiseen yhteen yhtenäiseen päämäärään. Tältä osin on erotettava toisistaan yhtäältä annettujen euribornoteerausten manipulointia koskevat menettelytavat ja toisaalta euromääräisiin korkojohdannaisiin liittyviä kaupankäyntipositioita koskeva tiedonvaihto sekä tiedonvaihto yksityiskohtaisista tiedoista, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat pankkien euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita.

219 Ensinnäkin annettujen euribornoteerausten manipuloinnista on todettava, että koska euromääräisen korkojohdannaisen vaihtuva korko perustuu suoraan viitekorkoon, kyseinen manipulointi liittyy välttämättä komission yksilöimään yhteen yhtenäiseen päämäärään.

220 HSBC:n osalta voidaan siten ongelmitta katsoa, että edellä 85, 163 ja 164 kohdassa käsitellyt 12.2., 13.2. ja 28.2. ja 19.3.2007 käydyt keskustelut, jotka olivat osa 19.3.2007 toteutettua manipulointia, liittyivät kyseiseen päämäärään.

221 Vastauksessaan kantajat väittävät lähinnä, että komissio ei ole osoittanut, että viitekoron eri maturiteetteja koskevilla manipulointitoimilla oli riittävä yhteys toisiinsa, jotta niiden voitaisiin katsoa olevan osa samaa, yhtenä kokonaisuutena pidettävää rikkomista.

222 Tältä osin on todettava, että komissio on katsonut, että HSBC on osallistunut riidanalaisen päätöksen 339 perustelukappaleessa kuvailtuun 27.3.2007 käytyyn keskusteluun, jonka aikana Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä on puhunut mahdollisuudesta manipuloida viitekorkoja tulevaisuudessa. Tämän keskustelun perusteella, jonka kilpailua rajoittavaa päämäärää kantajat eivät kiistä, kantajien kilpailusääntöjä rikkovan toiminnan on katsottu päättyneen 27.3.2007.

223 Vaikka kantajat ovat esittäneet tämän kritiikin lyhyesti ja vasta vastausvaiheessa, unionin yleinen tuomioistuin voi kuitenkin tutkia sen. Yhtäältä unionin yleinen tuomioistuin kykenee ymmärtämään kritiikin merkityksen ja toisaalta sillä ainoastaan laajennetaan kannekirjelmässä jo esitettyjä väitteitä eikä se merkitse uuden kanneperusteen esittämistä oikeudenkäynnin aikana, mikä olisi kiellettyä työjärjestyksen 84 artiklan 1 kohdan nojalla. Tällä kritiikillä on nimittäin riittävän läheinen yhteys kannekirjelmään siten, että sen voidaan katsoa seuranneen oikeudenkäyntimenettelyssä käydyn näkemystenvaihdon tavanomaisesta kehityksestä (ks. vastaavasti tuomio 20.11.2017, Petrov ym. v. parlamentti, T-452/15, EU:T:2017:822, 46 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

224 Siitä, onko kritiikki perusteltu, on korostettava, että vaikka edellä 216 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö on esteenä sille, että komissio määrittelee yhden yhtenäisen päämäärän niin laajasti, että se vaikuttaa yleiseltä viittaukselta kilpailun vääristymiseen tietyllä alalla, yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen käsitteen logiikan vastaista olisi asettaa komissiolle kyseisen yhden yhtenäisen päämäärän määrittelyn yhteydessä sellainen tarkkuusvelvollisuus, että se olisi tosiasiasiallisesti esteenä sille, että saman rikkomisen katsotaan muodostuvan eri menettelytavoista.

225 Näin ollen on pääteltävä, että viitekorkojen eri manipulointitoimilla voi olla sama, yksi yhtenäinen päämäärä.

226 Toiseksi kaupankäyntipositioita koskevasta tiedonvaihdosta ja tiedonvaihdosta, joka koski yksityiskohtaisia tietoja, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita, on todettava aluksi, että tältä osin on kyse ainoastaan sellaisesta tiedonvaihdosta, joka ei tapahtunut aikomuksessa manipuloida viitekorkoja tai viitekoron manipulointitoimien yhteydessä.

227 Nimittäin ne välittäjien väliset keskustelut, jotka käytiin aikomuksessa manipuloida viitekorkoja tai viitekoron manipuloinnin yhteydessä, liittyvät edellä 219–225 kohdassa esitetyin perustein rikkomisen yhteen yhtenäiseen päämäärään. HSBC:n osalta näin on syistä, jotka esitettiin edellä 181 ja 182 kohdassa, niiden kaupankäyntipositioita koskevien keskustelujen osalta, joihin HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät osallistuivat 12.2., 13.2., 28.2. ja 19.3.2007.

228 Toisin kuin kantajat näyttävät väittävän, suorilta käsin ei voida pitää mahdottomana, että kaupankäyntipositioita koskeva tiedonvaihto tai tiedonvaihto yksityiskohtaisista tiedoista, jotka eivät olleet yleisön saatavilla ja jotka koskivat välittäjien euromääräisten korkojohdannaisten hintaan liittyviä aikomuksia ja hinnoittelustrategioita – vaikka tietoja ei ole vaihdettu aikomuksessa manipuloida viitekorkoja tai viitekoron manipuloinnin yhteydessä – voisi palvella komission toteamaa yhtä yhtenäistä päämäärää. Edellä 216 ja 217 kohdassa esitetyistä syistä tällaisen tiedonvaihdon voidaan katsoa liittyvän tällaiseen päämäärään kuitenkin vain, jos komissio on osoittanut, että tiedonvaihdon tavoitteena oli euromääräisten korkojohdannaisten kiinteän koron tai vaihtuvan koron tavanomaisen kehityksen vääristäminen. HSBC:n osalta edellä 139–161 kohdasta ilmenee, että näin on ollut niiden 14.2. ja 16.2.2007 käytyjen keskustelujen osalta, joihin HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät ovat osallistuneet.

229 Edellä esitetyn perusteella käsiteltävän kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

2) Kanneperusteen toinen osa, jossa kiistetään kokonaissuunnitelman olemassaolo

230 Kantajat kiistävät lähinnä komission väitteen, jonka mukaan salaiseen yhteistyöhön liittyneet eri menettelytavat olivat osa kokonaissuunnitelmaa, jonka tavoitteena oli kantajien pankin tämänhetkisten ja tulevien kaupankäyntipositioiden parantaminen, sillä perusteella, että kokonaisvaltaisesta suunnitelmasta ei ole mitään näyttöä. Tältä osin kantajat väittävät lähinnä, että perustelu, jonka mukaan vakiintunut ryhmä henkilöitä toteutti kyseiset menettelytavat, ei päde HSBC:hen. Lisäksi riidanalaisessa päätöksessä oleva viittaus salailuun ei riitä osoitukseksi yhdestä ainoasta taloudellisesta päämäärästä, kun on kyse luonteeltaan hyvin erilaisista menettelytavoista. Kantajat väittävät myös, että komission väitteet, joiden mukaan keskusteluilla ”oli sama tai melkein sama sisältö” tai keskustelut koskivat ”aina samantyyppisiä toimia”, ovat tosiasiallisesti virheellisiä ainakin HSBC:n osalta.

231 Komissio väittää lähinnä, että riidanalaisessa päätöksessä se on osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla kokonaissuunnitelman olemassaolon.

232 Komissio on katsonut riidanalaisen päätöksen 446 perustelukappaleessa, että kokonaissuunnitelma oli olemassa, lähinnä sen seikan perusteella, että osapuolet ovat selvästi noudattaneet yhteistä strategiaa, joka on rajoittanut niiden kaupallista toimintaa määrittelemällä sen, miten osapuolet ovat molemminpuolisesti toimineet tai jättäneet osallistumatta toimintaan markkinoilla, ja siten korvaamalla niiden keskinäisen kilpailun muiden markkinatoimijoiden edun vastaisella yhteistyöllä. Komissio on myös korostanut riidanalaisen päätöksen 451 perustelukappaleessa, että kartellia ”ohjasi ja ylläpiti” vakiintunut ryhmä henkilöitä, ja riidanalaisen päätöksen 452 perustelukappaleessa, että osapuolet noudattivat hyvin samankaltaista toimintamallia kilpailunvastaisessa toiminnassaan. Tältä osin komissio on korostanut riidanalaisen päätöksen 452–456 perustelukappaleessa, että pankit ottivat toisiinsa yhteyttä usein yhtäaikaisesti tai ajallisesti hyvin lähellä toisiaan, että käytetty kieli osoitti kartelliin osallistuneiden yksilöiden hyödyntäneen tätä yhteydenpitoa usein, että osapuolet tekivät varotoimia salatakseen yhteydenpitonsa ja että eri yhteydenotoilla oli sama sisältö tai osittain sama sisältö.

233 Komission riidanalaisessa päätöksessään korostamista eri perusteluista unionin yleinen tuomioistuin toteaa, että keskeinen seikka, joka on osoitus siitä, että kokonaissuunnitelma on ollut olemassa, ilmenee riidanalaisen päätöksen 451 perustelukappaleesta, jossa on korostettu sitä, että vakiintunut ryhmä henkilöitä ”ohjasi ja ylläpiti” kartellia.

234 Vaikka nimittäin muut riidanalaisessa päätöksessä esitetyt perustelut, jotka on esitetty tiivistetysti edellä 232 kohdassa – kuten esimerkiksi välittäjien kilpailunvastaisen markkinatoiminnan samankaltaisuus ja toistuvuus tai kyseisten välittäjien halu salata menettelytapansa – voivat tukea käsitystä, että kokonaissuunnitelma oli olemassa, ne eivät ilman todistusvoimaisempia seikkoja riitä sellaisinaan osoitukseksi tällaisen suunnitelman olemassaolosta.

235 Näin ollen tällaisen kokonaissuunnitelman, jonka perusteella toiminta voidaan luokitella yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi, olemassaolo voidaan katsoa osoitetuksi vain, jos saman henkilöryhmän voidaan katsoa ohjanneen tai hallinneen kyseisiä eri menettelytapoja.

236 Tältä osin on todettava, että kantajat eivät väitä, että perustelu siitä, että vakiintunut ryhmä välittäjiä ohjasi ja ylläpiti kartellia, olisi aineellisesti väärä, vaan ne väittävät, että kukaan HSBC:n palveluksessa olleista välittäjistä ei kuulunut kyseiseen ryhmään. On todettava, että tämä argumentaatiolinja ei koske niinkään sitä, onko komissio voinut luokitella toiminnan yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi, vaan sitä, voidaanko HSBC:n katsoa olevan vastuussa tästä rikkomisesta, mitä on tarkasteltava neljännen kanneperusteen yhteydessä.

237 Tällä varauksella käsiteltävän kanneperusteen toinen osa, ja siten myös toinen kanneperuste, on hylättävä.

b) Neljäs kanneperuste, jossa kiistetään, että HSBC olisi ollut tietoinen muiden osallistujien kilpailunvastaisesta menettelystä

238 Kantajat väittävät, että komissio on virheellisesti katsonut, että HSBC on ollut tietoinen tai sen olisi tullut tietää muiden pankkien väitetysti kilpailunvastaisista menettelytavoista. Kantajien mukaan riidanalaisen päätöksen kaikkia pankkeja koskevat perustelut tai pelkästään HSBC:tä koskevat perustelut eivät riitä osoitukseksi siitä, että HSBC olisi tuntenut tai sen olisi tullut tuntea kartellikokonaisuuden yleinen ulottuvuus sekä sen olennaiset piirteet.

239 Kantajat väittävät muun muassa, että 12.2.2007 käydystä keskustelusta voidaan päätellä pelkästään, että HSBC:n palveluksessa olleella välittäjällä oli suurpiirteinen käsitys yleissuunnitelmasta manipuloida kolmen kuukauden euriborin tasoa 19.3.2007, mutta hän ei kuitenkaan tiennyt, mitkä pankit osallistuivat kyseiseen manipulointiin; lisäksi kantajat kiistävät, että Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä olisi selvästi ilmoittanut HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle muiden pankkien osallistumisesta kyseiseen manipulointiin tai että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä olisi ollut täysin tietoinen siitä. Joka tapauksessa mahdollinen tieto muiden pankkien osallistumisesta 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin ei vastaa tietoisuutta laajemmasta muiden pankkien välisten yhteydenottojen sarjasta, joka kesti pidempään. Vastaavasti sillä riidanalaisen päätöksen 491 perustelukappaleessa todetulla seikalla, että Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä mainitsi HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle 27.3.2007 mahdollisuuden uusia 19.3.2007 toteutettu manipulointi tulevaisuudessa, ei ole merkitystä, kun kyse on 12.2.–26.3.2007 toimineesta kartellikokonaisuudesta.

240 Komissio väittää aluksi, että pitämällä yhteyttä Barclaysiin HSBC on osallistunut kaikkiin niihin kilpailunvastaisiin menettelytapoihin, joista yhtenä kokonaisuutena pidettävä jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen muodostui, ja että tämä seikka on riittävä perustelu sille, että komissio katsoo HSBC:n olevan vastuussa kaikesta kyseisestä toiminnasta.

241 Komissio väittää, että se on kuitenkin osoittanut, että HSBC tiesi muiden yritysten kilpailunvastaisesta toiminnasta tai saattoi kohtuudella ennakoida sen. Komissio viittaa tältä osin HSBC:n ja Barclaysin välisen 12.2., 7.3. ja 19.3.2007 tapahtuneen tiedonvaihdon sisältöön. Komissio kiistää kantajien väitteen, jonka mukaan se, että HSBC tiesi 19.3.2007 toteutetusta manipuloinnista, ei merkitse, että HSBC olisi tiennyt muista kilpailunvastaisista menettelytavoista.

242 Tietoisuutta kilpailunvastaisista menettelytavoista koskevat riidanalaisen päätöksen perustelut on esitetty – siltä osin kuin ne koskevat kaikkia pankkeja yhdessä – riidanalaisen päätöksen 457–465 perustelukappaleessa ja – siltä osin kuin ne koskevat vain HSBC:tä – riidanalaisen päätöksen 471–476 perustelukappaleessa.

243 Kaikkia pankkeja yhdessä koskevista perusteluista on todettava, että ne perustuvat riidanalaisen päätöksen 457 perustelukappaleessa esitettyyn olettamaan siitä, että kilpailunvastaiseen tiedonvaihtoon osallistuneet välittäjät olivat päteviä ammattilaisia ja he tunsivat tai heidän olisi tullut tuntea kartellikokonaisuuden yleinen ulottuvuus sekä sen olennaiset piirteet. Tältä osin komissio on viitannut ensinnäkin riidanalaisen päätöksen 458 perustelukappaleessa siihen hyvin erityislaatuiseen asiayhteyteen, jossa välittäjät toimivat ja jolle on ominaista kahdenkeskinen, tallennettu ja valvottu tiedonvaihto. Toiseksi komissio on korostanut riidanalaisen päätöksen 459 perustelukappaleessa, että sopimuksiin osallistuneet välittäjät tiesivät, että muiden pankkien välittäjät olivat valmiita osallistumaan saman tyyppiseen salaista yhteistyötä merkitsevään toimintaan, joka koski euromääräisten korkojohdannaisten hinnan osatekijöitä ja muita kauppaehtoja. Kolmanneksi komissio on riidanalaisen päätöksen 460 ja 461 perustelukappaleessa esittänyt, että saadusta näytöstä ilmeni, että yleisesti ja laaja-alaisesti tiedostettiin, että euriborkorkojen vahvistamismenettely oli ilmoituksenvarainen ja siten myös, että euriborkorkoja voidaan vääristää paneelipankkien noteerauksilla. Neljänneksi komissio on riidanalaisen päätöksen 463 perustelukappaleessa korostanut sitä seikkaa, että kaikki kyseiset pankit olivat toimineet kyseisillä markkinoilla jo monia vuosia ja että

välittäjät eivät yllättyneet, kun heitä pyydettiin toimimaan yhteistyössä. Näiden seikkojen yhteisvaikutuksen perusteella komissio on riidanalaisen päätöksen 462 ja 464 perustelukappaleessa päätellyt lähinnä, että kahdenväliseen tiedonvaihtoon osallistuneet välittäjät tiesivät tai heidän olisi tullut tietää, että oli todennäköistä, että salaiseen yhteistoimintajärjestelyyn osallistui lukuisia pankkeja, vaikka tätä ei ollutkaan nimenomaisesti paljastettu heille. Komissio on myös korostanut riidanalaisen päätöksen 465 perustelukappaleessa, että välittäjiin kohdistui erityisen paljon tallentamista ja valvontaa, joten on katsottava, että heidän esimiehensä olivat tietoisia tai heidän olisi tullut olla tietoisia salaista yhteistyötä koskevan suunnitelman keskeisistä piirteistä ja siitä, että heidän työntekijänsä osallistuivat kyseiseen suunnitelmaan. Komissio on huomauttanut lisäksi, että sen oli otettava huomioon varotoimet, jotka välittäjät olivat tehneet salatakseen järjestelynsä.

244 Perusteluista, jotka koskevat pelkästään HSBC:tä, on todettava, että komissio on ensinnäkin korostanut riidanalaisen päätöksen 471 perustelukappaleessa sitä, että HSBC:n rikkomiseen osallistumisen alusta 12.2.2007 alkaen Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä esitti sille 19.3.2007 toteutettua manipulointia koskevan suunnitelman tavalla, josta ilmeni implisiittisesti muiden pankkien osallisuus. Toiseksi riidanalaisen päätöksen 472 perustelukappaleessa komissio on korostanut sitä, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä tiesi tiiviistä yhteyksistä Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän ja sellaisten välittäjien välillä, jotka olivat JP Morganin, Société généralen ja Deutsche Bankin palveluksessa. Kolmanneksi riidanalaisen päätöksen 472 perustelukappaleessa komissio on todennut, että Deutsche Bankin ja Barclaysin palveluksessa olleet välittäjät pitivät HSBC:n palveluksessa ollutta välittäjää luotettavana kartellikumppanina. Komissio on päätellyt tästä riidanalaisen päätöksen 473 perustelukappaleessa, että HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät tiesivät tai heidän olisi ainakin tullut tietää, että heidän keskustelunsa Barclaysin kanssa olivat osa kilpailunvastaista yhteydenpitoverkostoa, johon kuuluivat ainakin Barclays, Deutsche Bank, Société générale, HSBC ja yksi tai useampi muu nimeltä mainitsematon pankki ja jonka jäsenet myötävaikuttivat 19.3.2007 toteutetulla manipuloinnilla tavoiteltujen kilpailunvastaisten vaikutusten toteutumiseen. Lisäksi komissio on huomauttanut riidanalaisen päätöksen 475 ja 476 perustelukappaleessa, että kun otetaan huomioon se lyhyt ajanjakso, jonka aikana HSBC osallistui salaista yhteistyötä merkitsevään tiedonvaihtoon, HSBC:n osallistuminen oli luonteeltaan jatkettua.

245 Aluksi on todettava, että edellä 240 kohdassa todettua komission väitettä, jonka mukaan HSBC osallistui kaikkiin käsiteltävänä oleviin kilpailunvastaisiin menettelytapoihin, mikä olisi riittävä perustelu sille, että komissio katsoo HSBC:n olevan vastuussa kaikesta kyseisestä toiminnasta, ei voida hyväksyä.

246 Tältä osin on todettava ainakin HSBC:n osalta, että väitetty kilpailunvastainen toiminta on tapahtunut kahdenvälisissä keskusteluissa. Siten se, että mahdollisesti osoitetaan, että keskustelut, joihin HSBC on osallistunut, ovat voineet kuulua kuhunkin riidanalaisen päätöksen 113, 358 ja 392 perustelukappaleessa tarkoitettuun kategoriaan, ei sellaisenaan riitä perusteluksi katsoa HSBC:n olevan vastuussa sellaisten pankkien kilpailunvastaisesta toiminnasta, joiden kanssa HSBC ei ole ollut suoraan yhteyksissä. Edellä 198 kohdassa mainitun oikeuskäytännön perusteella komissiolla on ollut velvollisuus osoittaa, että HSBC tiesi kyseisistä muiden pankkien suunnittelemista tai toteuttamista kilpailunvastaisista menettelytavoista tai että HSBC on voinut kohtuudella ennakoida ne.

247 Tältä osin on yhtäältä erotettava toisistaan 19.3.2007 toteutettu manipulointi ja mahdollisuus uusia se ja toisaalta muut menettelytavat, jotka komissio on ottanut huomioon osana yhtenä kokonaisuutena pidettävää rikkomista.

1) HSBC:n tietoisuus muiden pankkien osallistumisesta 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin ja sen mahdolliseen uusimiseen

248 HSBC osallistui 12.2.–19.3.2007 edellä 85–90 kohdassa kuvailtuun manipulointiin, jolla tavoiteltiin voittoa antamalla 19.3.2007 matalia noteerauksia kolmen kuukauden euriborin määrittelyä varten. Lisäksi mahdollisuus uusia kyseinen manipulointi mainittiin erään HSBC:n palveluksessa olleen

välittäjän ja Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän välillä 19.3.2007 käydyssä keskustelussa, joka on mainittu riidanalaisen päätöksen 329 perustelukappaleessa. Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä mainitsi uusimismahdollisuuden uudestaan 27.3.2007 erään toisen HSBC:n palveluksessa olleen välittäjän kanssa käymässään keskustelussa, joka on mainittu riidanalaisen päätöksen 339 perustelukappaleessa.

249 On todettava, että 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin osalta komissiolla on suora näyttö siitä, että HSBC tiesi osallistuvansa yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun rikkomiseen muiden pankkien kanssa.

250 Komissio viittaa nimittäin perustellusti riidanalaisen päätöksensä 471 perustelukappaleessa 12.2.2007 käytyyn keskusteluun keskusteluna, joka osoittaa, että HSBC tiesi muiden pankkien osallistumisesta.

251 Kyseisestä keskustelusta ilmenee, että Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä kääntää keskustelun tuottoihin, joka voitaisiin saada kahden korkojohdannaisen – 19.3.2007 vahvistettuun kolmen kuukauden euriboriin perustuvien korkofutuurien ja 19.3.2007 vahvistettuun eoniaan perustuvien koronvaihtosopimusten – välisen marginaalin manipuloinnista.

252 Yhtäältä keskustelusta ilmenee, että Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä paljastaa keskustelussa HSBC:lle suunnitellun manipuloinnin kokonaissuunnitelman eli sen, että hiljattain kasvatetaan ostaja-positiota kolmen kuukauden euriboriin sidottujen korkofutuurien osalta ja tämän jälkeen pyritään yhteistoimin alentamaan kyseisen koron tasoa 19.3.2007.

253 Tältä osin – toisin kuin kantajat väittävät – myöhempi 13.2.2007 käyty keskustelu, jossa HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä toteaa, että Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän menettelytapa ei ole edellisenä päivänä esitetyn suunnitelman mukainen, osoittaa, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä ymmärsi hyvin, miten manipuloinnin oli tarkoitus toimia. HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä nimittäin pitää epäilyttävänä sitä, että Barclaysin palveluksessa olleen välittäjän menettelytapa poikkeaa määritellystä strategiasta. Vaikka Barclaysin vastaus (”je clean juste quelque truc”) ei vaikuta vakuuttavan HSBC:n palveluksessa ollutta välittäjää (”mouai[s]”), se, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä korostaa Barclaysin suunnitellun manipuloinnin kanssa nähtävästi ristiriidassa olevaa menettelytapaa, on kuitenkin merkki siitä, että hän on ymmärtänyt suunnitelman.

254 Toisaalta Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä on korostanut 12.2.2007 käydyssä keskustelussa, että muitakin pankkeja osallistui manipulointiin, vaikka hän ei olekaan halunnut paljastaa niiden nimiä. Tästä ilmenee, että HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä oli täysin tietoinen siitä, että muitakin pankkeja osallistui kyseiseen manipulointiin.

255 Vaikka Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä ei ole paljastanut kyseisten pankkien nimiä, kyseisen keskustelun jälkeen HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä siis tiesi, että tietty määrä pankkeja tulisi yhteistoimin alentamaan euriborkoron tasoa 19.3.2007. Siten on pääteltävä, että HSBC tiesi muiden samoihin päämääriin pyrkivien yritysten suunnittelemista tai toteuttamista kilpailunvastaisista menettelytavoista edellä 198 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla.

256 Tämä päätelmä on ulotettava koskemaan myös manipuloinnin uusimismahdollisuutta koskevia keskusteluja 19. ja 27.3.2007. Kyseisiin keskusteluihin osallistuneet HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät saattoivat nimittäin kohtuudella ennakoida, että uusiminen toteutettaisiin vastaavalla tavalla ja siis yhdessä muiden pankkien kanssa.

257 Lisäksi on pääteltävä, että HSBC on osallistunut tähän yhtenä kokonaisuutena pidettävään kilpailusääntöjen rikkomiseen jatkuvasti 12.–27.3.2007.

258 Tältä osin vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan oikeusvarmuuden periaate edellyttää sitä, että jos ei ole olemassa näyttöä, jolla voidaan osoittaa suoraan rikkomisen kesto, komissio esittää ainakin näyttöä, joka liittyy ajallisesti riittävän lähellä toisiaan oleviin tosiseikkoihin, joiden perusteella voidaan kohtuudella päätellä, että rikkominen on jatkunut keskeytyksettä tietyn kahden ajankohdan välillä (ks. tuomio 16.6.2015, FSL ym. v. komissio, T-655/11, EU:T:2015:383, 482 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

259 Vaikka kilpailusääntöjä rikkovan toiminnan kahden ilmenemismuodon välinen ajanjakso on merkityksellinen tekijä osoitettaessa kilpailusääntöjen rikkomisen jatkuvuutta, ei kysymystä siitä, onko kyseinen ajanjakso riittävän pitkä merkitäkseen rikkomisen keskeytymistä, pidä tutkia abstraktilla tasolla. Päinvastoin sitä on arvioitava kyseessä olevan kartellin toiminnan asiayhteydessä (ks. tuomio 16.6.2015, FSL ym. v. komissio, T-655/11, EU:T:2015:383, 483 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

260 Käsiteltävän rikkomisen toiminnallisessa asiayhteydessä on siis otettava huomioon se, että euriborkorot vahvistetaan päivittäin. Tästä seuraa väistämättä, että kyseisten korkojen manipuloimisen vaikutukset ovat ajallisesti rajatut ja se on uusittava, jotta kyseiset vaikutukset jatkuvat (ks. vastaavasti tuomio 10.11.2017, Icap ym. v. komissio, T-180/15, EU:T:2017:795, 222 kohta).

261 Vastaavasti on muistutettava, että tilanteessa, jossa sopimuksen tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen noudattaminen edellyttää erityisiä positiivisia toimenpiteitä, komissio ei voi olettaa kartellin jatkuneen, ellei kyseisten toimenpiteiden toteuttamisesta ole todisteita (ks. tuomio 10.11.2017, Icap ym. v. komissio, T-180/15, EU:T:2017:795, 223 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

262 Käsiteltävässä asiassa on kuitenkin todettava, että 19.3.2007 HSBC ei pelkästään osallistunut kyseiselle päivälle suunniteltuun manipulointiin tietoisena muiden pankkien osallistumisesta siihen vaan se myös keskusteli Barclaysin kanssa pankkien palveluksessa olleiden välittäjien välityksellä mahdollisuudesta uusia kyseinen manipulointi ja eräs toinen HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä jatkoi tätä keskustelua 27.3.2007. Näin ollen voidaan päätellä, että HSBC toteutti edellä 261 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitettuja erityisiä positiivisia toimenpiteitä.

2) HSBC:n tietoisuus muiden pankkien osallistumisesta muihin yhtenä kokonaisuutena pidettävän kilpailusääntöjen rikkomisen osaksi katsottaviin menettelytapoihin

263 Käsiteltävänä on kysymys siitä, oliko komissiolla oikeus katsoa, että HSBC oli sillä perusteella, että se osallistui yhtenä kokonaisuutena pidettävään kilpailusääntöjen rikkomiseen, vastuussa kaikista asianomaisten muiden pankkien menettelytavoista.

264 Edellä 198 ja 199 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, että komissio on voinut osoittaa joko yhtäältä, että HSBC tiesi muiden kilpailunvastaisten menettelytapojen olemassaolosta, tai toisaalta, että HSBC kykeni kohtuudella ennakoimaan ne. Vastaavasti edellä 203 kohdassa mainitun oikeuskäytännön nojalla komissiolla on oikeus vedota todisteiden kokonaisuuteen.

265 Kyseisen oikeuskäytännön mukaan on kuitenkin niin, että kyseisen todisteiden kokonaisuuden, jota tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, on vastattava merkitykseltään painavia, täsmällisiä ja yhtäpitäviä todisteita. Lisäksi edellä 204 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti syyttömyysolettamasta seuraa, että jos tuomioistuin on epätietoinen, ratkaisu on tehtävä sen yrityksen hyväksi, jolle rikkomisen toteamista koskeva päätös on osoitettu.

266 Ensiksi on todettava, että kantajat ovat oikeassa, kun ne väittävät lähinnä, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessään osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että HSBC tiesi tai sen olisi pitänyt tietää sellaisen kokonaissuunnitelman olemassaolosta, jolla oli yksi yhtenäinen päämäärä ja

jonka perusteella on perusteltua katsoa, että HSBC on vastuussa kaikista kyseiseen yhteen yhtenäiseen päämäärään liittyvistä menettelytavoista riippumatta siitä, oliko HSBC suoraan osallistunut kyseisiin menettelytapoihin vai ei.

267 Edellä 233–235 kohdassa esitetyistä syistä on nimittäin todettava, että keskeinen seikka, jonka nojalla voidaan katsoa, että tällainen kokonaissuunnitelma on ollut olemassa, on se, että sama ryhmä henkilöitä ohjasi tai valvoi todetun yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen muodostavia eri menettelytapoja.

268 Kantajat korostavat perustellusti sitä, että kukaan HSBC:n palveluksessa olleista välittäjistä ei kuulunut kyseiseen ryhmään henkilöitä. Päinvastoin riidanalaisesta päätöksestä käy ilmi, että HSBC:n palveluksessa olleet välittäjät ovat saaneet Barclaysin palveluksessa olleelta välittäjältä ainoastaan hyvin fragmentaarista tietoa, joka rajoittui tietoihin, jotka olivat ehdottoman välttämättömiä vain sitä varten, että HSBC voi osallistua 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin ja myöhemmin sen uusimiseen.

269 Näin ollen ei voida katsoa, että HSBC:n palveluksessa olleiden välittäjien olisi tullut itse päätellä niistä tiedonpalasista, joita heille oli annettu tarkkaan määritellyn menettelytavan eli 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin yhteydessä, että vakiintunut ryhmä välittäjiä, joiden henkilöllisyyksiä ei ollut paljastettu heille, osallistui muuhun kilpailua euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla rajoittavaan toimintaan.

270 Toiseksi ja vastaavin perustein edellä 242–244 kohdassa tiivistetysti esitetyt riidanalaisen päätöksen perustelut eivät riitä osoitukseksi siitä, että HSBC tiesi muiden yritysten kilpailunvastaisista menettelytavoista tai saattoi kohtuudella ennakoida ne.

271 On nimittäin todettava, että – lukuun ottamatta sitä komission korostamaa seikkaa, että Barclaysin palveluksessa ollut välittäjä esitti HSBC:n palveluksessa olleelle välittäjälle 19.3.2007 toteutettua manipulointia koskevan suunnitelman tavalla, josta ilmeni implisiittisesti muiden pankkien osallistuminen – muut komission esittämät seikat perustuvat todellisuudessa siihen olettamaan, että HSBC:n palveluksessa olleiden välittäjien olisi pitänyt päätellä siitä, että muiden euromääräisten korkojohdannaisten markkinoilla toimivien pankkien palveluksessa olevat välittäjät tunsivat toisensa, että kyseiset välittäjät harjoittivat muuta kilpailua rajoittavaa toimintaa, joka voi vaikuttaa euromääräisten korkojohdannaisten perusteella syntyvään kassavirtaan.

272 On todettava, että tällaista olettamaa ei voida hyväksyä poikkeamatta edellä 203 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä.

273 Edellä todetun perusteella on pääteltävä, että HSBC:n voidaan katsoa osallistuneen yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen yhtäältä omalla kyseiseen rikkomiseen liittyvällä toiminnallaan ja toisaalta siltä osin kuin on kyse muiden pankkien toiminnasta, joka liittyi 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin tai sen mahdolliseen uusimiseen.

274 Näin ollen komissio on virheellisesti katsonut HSBC:n olevan vastuussa muusta kuin edellä 273 kohdassa tarkoitetusta toiminnasta.

c) Kolmas kanneperuste, joka koskee HSBC:n aikomusta osallistua yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen

275 Kolmannessa kanneperusteessaan kantajat väittävät lähinnä, että edellä 198 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä esitetty edellytys, jonka mukaan yrityksen on tullut aikoa omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kaikkien osallistujien yhteisten päämäärien tavoittelemiseen, ei täyty niiden osalta.

276 Tässä yhteydessä kantajat väittävät lähinnä, että HSBC ei ole voinut tietää osallistuneensa yhtenä kokonaisuutena pidettävään kilpailusääntöjen rikkomiseen, koska menettelytavat, joihin sen väitetään syyllistyneen, ovat niin monimuotoisia. Kantajat korostavat myös sitä seikkaa, että HSBC on osallistunut rikkomiseen eri tavalla ja toissijaisemmin kuin päätoimijat.

277 Komissio vaatii, että kanneperuste hylätään.

278 Kun otetaan huomioon unionin yleisen tuomioistuimen neljättä kanneperustetta koskeva päätelmä, sellaisena kuin se ilmenee edellä 274 kohdasta, riittää, että tätä kanneperustetta tarkastellaan 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin ja sen uusimisen osalta.

279 Kyseisen toiminnan osalta aikomus osallistua yhtenä kokonaisuutena pidettävään kilpailusääntöjen rikkomiseen ilmenee selvästi komission esittämästä näytöstä. Erityisesti 19.3.2007 toteutetun manipuloinnin osalta on todettava, että vaikka HSBC:n palveluksessa ollut välittäjä vaikuttaa epäilleen sitä, onnistuisiko manipulointi – kuten 13.2.2007 käyty keskustelu ja se, että hän vaikuttaa myöhemmin katuneen sitä, ettei hän ollut kerryttänyt suurempaa ostaja-positiota kolmen kuukauden euriboriin sidottujen futuurien osalta, osoittavat – kyseinen välittäjä on kuitenkin osallistunut yhdessä muiden pankkien palveluksessa olleiden välittäjien kanssa kolmen kuukauden euriborkorkojen alentamiseen 19.3.2007 pyytämällä pankkinsa noteerauksista vastaavaa henkilöä antamaan matalat noteeraukset kyseisenä päivänä, minkä tämä myös teki.

280 Näin ollen kolmas kanneperuste on hylättävä.

3. Viides kanneperuste, jonka mukaan komissio on tehnyt oikeudellisen virheen ja rikkonut olennaisia menettelymääräyksiä hallinnollisen menettelyn aikana

281 Kantajat väittävät, että sovintoa koskevassa päätöksessä otettiin ennalta kantaa HSBC:n vastuuseen ja sillä loukattiin korjaamattomasti kantajien oikeutta tulla kuuluksi. Näin ollen kantajat katsovat, että riidanalainen päätös on kumottava, koska on loukattu yhtäältä syyttömyysolettaman periaatetta ja toisaalta hyvän hallinnon periaatetta ja puolustautumisoikeuksien kunnioittamista koskevaa periaatetta. Kantajat viittaavat myös komissaari Almunian ennen riidanalaisen päätöksen antamista antamiin lausuntoihin euromääräisiä korkojohdannaisia koskevan tutkinnan tuloksista. Kantajat korostavat myös, etteivät ne ole voineet esittää huomautuksia niille asianosaisille osoitetusta väitetiedoksiannosta, jotka päättivät tehdä sovinnon.

282 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin hylkää käsiteltävän kanneperusteen.

283 Väitteestä, jonka mukaan sovintoa koskevan päätöksen antamisella on loukattu syyttömyysolettaman periaatetta, on muistutettava, että kyseinen periaate on nykyään perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdassa mainittu unionin oikeuden yleisperiaate, jota sovelletaan kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin yrityksiä koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. tuomio 22.11.2012, E.ON Energie v. komissio, C-89/11 P, EU:C:2012:738, 72 ja 73 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

284 Syyttömyysolettaman periaate tarkoittaa sitä, että jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Kyseisen periaatteen kanssa ristiriidassa ovat näin ollen kaikki sellaiset päätöksessä, jolla asian käsittely päätetään, esitetyt muodolliset toteamukset tai jopa vihjailut, jotka koskevat tietystä rikkomisesta syytetyn henkilön vastuuta, silloin kun kyseinen henkilö ei ole saanut hyväkseen kaikkia niitä takuita, jotka kuuluvat puolustautumisoikeuksien käyttämiseen menettelyssä, joka on edennyt tavanomaiseen tapaan ja jossa on tehty päätös vastaväitteen perusteltavuudesta (ks. tuomio 10.11.2017, Icap ym. v. komissio, T-180/15, EU:T:2017:795, 257 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

285 Lisäksi vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komission on noudatettava kartelleja tai muita yhteistoimintajärjestelyjä koskevan hallinnollisen menettelyn kuluessa perusoikeuskirjan 41 artiklassa vahvistettua oikeutta hyvään hallintoon (ks. vastaavasti tuomio 11.7.2013, Ziegler v. komissio, C-439/11 P, EU:C:2013:513, 154 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

286 Perusoikeuskirjan 41 artiklan mukaan jokaisella on oikeus muun muassa siihen, että unionin toimielimet käsittelevät hänen asiansa puolueettomasti. Tämä puolueettomuusvaatimus kattaa yhtäältä subjektiivisen puolueettomuuden siinä mielessä, ettei yhdelläkään kyseessä olevan toimielimen jäsenistä, jonka hoidettavana asia on, saa olla ennakolta määritettyä kantaa tai henkilökohtaisia ennakkoluuloja, ja toisaalta objektiivisen puolueettomuuden siinä mielessä, että toimielimen on annettava riittävät takeet, jotta kaikki perustellut epäilykset voidaan tältä osin sulkea pois (ks. tuomio 11.7.2013, Ziegler v. komissio, C-439/11 P, EU:C:2013:513, 155 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

287 Kuitenkin kysymys siitä, onko komission mahdollinen objektiivisen puolueettomuuden puute, joka on voinut ilmetä siten, että HSBC:n syyttömyysolettamaa on loukattu antamalla sovintoa koskeva päätös, voinut vaikuttaa riidanalaisen päätöksen lainmukaisuuteen, liittyy erottamattomasti kysymykseen siitä, voidaanko kyseisessä päätöksessä esitettyjä toteamuksia perustella asianmukaisesti komission toimittamilla todisteilla (ks. vastaavasti tuomio 6.7.2000, Volkswagen v. komissio, T-62/98, EU:T:2000:180, 270 kohta ja tuomio 16.6.2011, Bavaria v. komissio, T-235/07, EU:T:2011:283, 226 kohta).

288 Vaikka siis oletettaisiinkin, että komissio on saattanut mahdollisen objektiivisen puolueettomuuden puuttumisen vuoksi todeta virheellisesti yhtäältä, että 9. ja 14.3.2007 käydyillä keskusteluilla, joihin HSBC oli osallistunut, oli kilpailua rajoittava päämäärä, tai toisaalta, että HSBC:n voitiin katsoa olevan vastuussa yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen perusteella tietyistä muiden pankkien menettelytavoista, jotka eivät liittyneet 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin tai sen uusimiseen, on todettava, että riidanalaisen päätöksen näiden osien lainvastaisuus on jo todettu tässä järjestyksessä ensimmäisen kanneperusteen toisen osan ja neljännen kanneperusteen arvioinnin yhteydessä.

289 Muista riidanalaisessa päätöksessä esitetyistä toteamuksista on todettava, että mahdolliseen komission objektiivisen puolueettomuuden puuttumiseen liittyvä sääntöjenvastaisuus voi aiheuttaa kyseisen päätöksen kumoamisen ainoastaan, jos näytetään toteen, että päätös olisi ollut sisällöltään erilainen, jos sääntöjenvastaisuutta ei olisi tapahtunut (tuomio 6.7.2000, Volkswagen v. komissio, T-62/98, EU:T:2000:180, 283 kohta). Käsiteltävässä asiassa on todettu – arvioitaessa kyseisen päätöksen merkityksellisiä perusteluja kokonaisvaltaisesti – että lukuun ottamatta edellä 288 kohdassa mainittuja näkökohtia komissio oli osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla HSBC:n osallistuneen kyseessä olevaan rikkomiseen. Näin ollen ei ole mitään syytä olettaa, että riidanalaisen päätöksen sisältö olisi ollut erilainen, jos sovintoa koskevaa päätöstä ei olisi annettu ennen riidanalaista päätöstä.

290 Vastauksessaan kantajat väittävät, että komission objektiivisen puolueettomuuden puute on vakavampi käsiteltävässä asiassa kuin se oli asioissa, joissa annettiin 6.7.2000 annettu tuomio Volkswagen v. komissio (T-62/98, EU:T:2000:180, 270 ja 283 kohta) ja 16.6.2011 annettu tuomio Bavaria v. komissio (T-235/07, EU:T:2011:283, 226 kohta), koska mainituissa asioissa puolueettomuuden puute ilmeni asianosaisten kuulemisen jälkeen.

291 On kuitenkin todettava, että periaate, jonka mukaan tämän tyyppinen sääntöjenvastaisuus voi johtaa riidanalaisen päätöksen kumoamiseen ainoastaan, jos näytetään toteen, että päätös olisi ollut sisällöltään erilainen, jos sääntöjenvastaisuutta ei olisi tapahtunut, on osa hyvin vakiintunutta oikeuskäytäntöä, joka on alkanut 16.12.1975 annetusta tuomiosta Suiker Unie ym. v. komissio (40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, EU:C:1975:174, 90 ja 91 kohta). Tältä osin on todettava, että kyseinen tuomio annettiin asiayhteydessä, joka oli suhteellisen samankaltainen kuin käsiteltävän asian asiayhteys, koska kantajat väittivät, että komissio oli loukannut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta, kun se antoi tiettyjä julkisia ilmoituksia, joiden

perusteella näytti siltä, että väitettyjen rikkomisten olemassaolo olisi näytetty toteen, ja se oli tehnyt näin vaiheessa, jolloin asianosaiset eivät olleet vielä edes voineet ottaa kantaa heitä koskeviin väitteisiin.

292 Vastaavin perustein myös kantajien muut argumentit, jotka ne ovat esittäneet hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista koskevan väitteensä tai puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevan väitteensä tueksi, on hylättävä tehottomina.

293 Edellä todetun perusteella viides kanneperuste on hylättävä.

4. Ensimmäisen ja neljännen kanneperusteen yhteydessä todettujen virheiden vaikutus riidanalaisen päätöksen 1 artiklan lainmukaisuuteen

294 Riidanalaisen päätöksen 1 artiklan mukaan ”seuraavat yritykset ovat rikkoneet perussopimuksen 101 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla mainituilla ajanjaksoilla yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, joka koski euromääräisiä korkojohdannaisia. Tämä koko Euroopan talousalueen laajuinen rikkominen on perustunut sopimuksiin ja/tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joiden tarkoituksena on ollut vääristää hinnan osatekijöiden tavanomaista kehitystä euromääräisten korkojohdannaisten alalla: – – (b) [kantajat] 12.2.2007–27.3.2007”.

295 On todettava, että edellä 166–195 kohdassa todetut komission virheet 9. ja 14.3.2007 käytyjen keskustelujen luokittelussa eivät vaikuta riidanalaisen päätöksen 1 artiklan, ja erityisesti 1 artiklan b kohdan, lainmukaisuuteen, koska kyseisessä kohdassa esitetty päätelmä on perusteltu, vaikka näitä kahta keskustelua ei otetakaan huomioon.

296 Samoin on niiden edellä 263–274 kohdassa todettujen komission virheiden osalta, jotka koskevat niiden menettelytapojen tarkkaa määrittelyä, joista HSBC:n voitiin katsoa olevan vastuussa, koska se on osallistunut yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen. HSBC:n osallistuminen yhdessä muiden pankkien kanssa 19.3.2007 toteutettuun manipulointiin ja se, että HSBC on suunnitellut sen uusimista, ovat nimittäin sellaisinaan oikeudellisesti riittävä perustelu riidanalaisen päätöksen 1 artiklan b kohdalle.

297 Koska kuitenkin tekijöihin, jotka voidaan ottaa huomioon arvioitaessa rikkomisen vakavuutta, kuuluu kilpailunvastaisten menettelytapojen lukumäärä ja intensiteetti, ja edellä 123 kohdassa esitetyistä syistä, unionin yleisen tuomioistuimen on sakon määrän oikeasuhteisuutta arvioidessaan tarvittaessa tehtävä päätelmät siitä, että kyseiset arviot olivat virheellisiä.

B Riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohdan kumoamista koskeva vaatimus ja toissijaisesti määrätyn sakon määrän muuttamista koskeva vaatimus

298 Kantajat riitauttavat riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohdan, jossa komissio on määrännyt niille sakon HSBC:n osallistumisesta kyseiseen rikkomiseen, lainmukaisuuden. Tämä kanneperuste voidaan jakaa neljään osaan, sillä kantajat riitauttavat ensinnäkin sen, että myynnin arvon määrittelyssä on käytetty alennettuja käteissaatavia, toiseksi sovelletun vakavuuskertoimen, kolmanneksi veloitetun lisämaksun ja neljänneksi lieventäviä asiahaaroja koskevan arvioinnin. Kantajat vaativat ensisijaisesti, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohta kumotaan, ja toissijaisesti, että unionin yleinen tuomioistuin hyödyntää täyttä harkintavaltaansa ja alentaa kantajille määrätyn sakon määrää.

299 Käsiteltävän kanneperusteen ensimmäisessä osassa kantajat väittävät, että komissio on virheellisesti arvioinut myynnin arvon euromääräisiin korkojohdannaisiin perustuvien HSBC:n rikkomisajanjaksolla saamien sellaisten käteissaatavien perusteella, joihin on sovellettu 98,849 prosentin suuruista kerrointa.

300 Komission päättely on esitetty riidanalaisen päätöksen 639–648 perustelukappaleessa.

301 Ensiksi on todettava, että komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa, että korkojohdannaisista ei synny myyntiä sanan tavanomaisessa merkityksessä, ja se on näin ollen soveltanut erityistä vertailuarvoa myynnin arvona, joka on sakkojen määrän laskemisen lähtökohta. Riidanalaisen päätöksen 640 perustelukappaleessa komissio on katsonut, että asiassa oli parempi olla käyttämättä edellisen vuoden myynnin arvon vertailuarvoa ja että – kun otetaan huomioon eräiden asianosaisten rikkomisen lyhytkestoisuus, euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden vaihteleva koko rikkomisajanjaksolla ja asianomaisten pankkien eripituinen osallistuminen rikkomiseen – asiassa oli perustellumpaa käyttää kyseisten yritysten tosiasiallisen myynnin arvoa niinä kuukausina, jolloin kyseiset yritykset osallistuivat kyseiseen rikkomiseen.

302 Riidanalaisen päätöksen 641 perustelukappaleessa komissio on katsonut, että myynnit sanan tavanomaisessa merkityksessä viittaavat saatuihin taloudellisiin tuloihin, jotka ovat useimmiten käteissaatavia tai vastaavia varoja, ja todennut, että käsiteltävässä asiassa kyseessä oleva kilpailunvastainen menettely koski muun muassa niitä hinnan osatekijöitä koskevaa salaista yhteistyötä, joilla on merkitystä euromääräisiin korkojohdannaisiin liittyvän kassavirran kannalta. Näillä perusteilla komissio on päättänyt määritellä kunkin asianosaisen vuosittaisen myynnin arvon käteissaatavien perusteella eli ”niiden kassatulojen perusteella, jotka kukin pankki on saanut sellaisten euromääräisten korkojohdannaisten portfolionsa perusteella, jotka oli sidottu mihin tahansa euriborin ja/tai eonian maturiteettiin ja joiden vastapuoli oli sijoittautunut ETA-alueelle”.

303 Riidanalaisen päätöksen 642 perustelukappaleessa komissio on katsonut, että HSBC:n osalta käteissaatavien määrä oli 16 688 253 649 euroa.

304 Toiseksi on todettava, että riidanalaisen päätöksen 643 perustelukappaleessa komissio on katsonut asianmukaiseksi alentaa käteissaatavien määrää HSBC:n ja muiden pankkien osalta asianmukaisella yhdenmukaisella kertoimella euromääräisten korkojohdannaisten markkinoiden erityispiirteiden ja erityisesti johdannaiskauppaan kuuluvan nettoutuksen huomioon ottamiseksi. Riidanalaisen päätöksen 648 perustelukappaleessa kyseiseksi yhdenmukaiseksi kertoimeksi on vahvistettu 98,849 prosenttia.

305 Riidanalaisessa päätöksessä kyseisen alentamiskertoimen tason perustelut perustuvat viiteen argumentaatiolinjaan. Ensinnäkin komissio on riidanalaisen päätöksen 644 perustelukappaleessa ottanut huomioon johdannaiskauppaan yleisesti kuuluvan nettoutuksen, jonka International Swap Dealer Association on arvioinut merkitsevän noin 85–90 prosentin suuruista tulonalennusta.

306 Toiseksi riidanalaisen päätöksen 645 perustelukappaleessa komissio on korostanut euromääräisten korkojohdannaisten nettoutuksen erityislaatua, koska asianosaisten euromääräisiin korkojohdannaisiin perustuvien käteissaatavien ja nettokäteissuoritusten vertailu osoittaa, että 85–90 prosentin suuruisen kertoimen soveltaminen johtaisi ylivaroittaviin sakkoihin.

307 Kolmanneksi riidanalaisen päätöksen 646 perustelukappaleessa komissio on todennut, että euromääräisiin korkojohdannaisiin kohdistunut kartelli aiheutti selvästi vähemmän ylikustannuksia kuin sen 20 prosenttia, jonka tämän tyyppinen kartelli tavanomaisilla aloilla aiheuttaa.

308 Neljänneksi riidanalaisen päätöksen 647 perustelukappaleessa komissio on muistuttanut, että sen ei ollut sovellettava täsmällistä matemaattista kaavaa ja että sillä oli harkintavaltaa kunkin sakon määrän määrittelyssä.

309 Viidenneksi riidanalaisen päätöksen 648 perustelukappaleessa komissio on korostanut, että se on soveltanut niihin asianosaisiin nähden, joille riidanalainen päätös on osoitettu, samaa kerrointa kuin jota käytettiin laskettaessa niille asianosaisille määrättyjen sakkojen määrät, joille sovintoa koskeva päätös osoitettiin.

310 Kolmanneksi on todettava, että komissio on vastannut hallinnollisen menettelyn aikana esitettyyn kritiikkiin. Tältä osin komissio on riidanalaisen päätöksen 656–662 perustelukappaleessa kiistänyt, että alennettujen käteissaatavien käyttäminen olisi epäasianmukaista. Siten komissio on väittänyt, että verrattuna kantajien ehdottamaan nettokäteissaatavien ja -käteissuoritusten huomioon ottamiseen, mikä voisi johtaa negatiiviseen tulokseen, alennettujen käteissaatavien huomioon ottaminen vastaa paremmin asetuksen n:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettuja suuntaviivoja (EUVL 2006, C 210, s. 2; jäljempänä vuoden 2006 suuntaviivat), joiden mukaan sakkojen laskemisen lähtökohtana käytetään myyntiä eikä voittoa.

311 Alentamiskerrointa koskevan perusteellisen kritiikin osalta komissio on muun muassa korostanut riidanalaisen päätöksen 710 perustelukappaleessa, että se on viestinyt avoimesti aikomuksestaan alentaa käteissaatavien määrää vähintään 97,5 prosentin suuruisella yhdenmukaisella kertoimella. Komissio on myös esittänyt riidanalaisen päätöksen 713 perustelukappaleessa, että se ei ole soveltanut pankkikohtaisia alentamiskertoimia, koska niiden soveltaminen olisi voinut johtaa epäyhdenvertaiseen kohteluun.

312 Kanneperusteen tässä osassa kantajat esittävät lähinnä kolme väitettä, joilla riitautetaan myynnin arvon laskentatavan lainmukaisuus. Ne riitauttavat ensiksi jo sen lähtökohdan, että laskennassa on käytetty käteissaatavia, joihin on sovellettu 98,849 prosentin suuruista alentamiskerrointa. Toiseksi ne katsovat, että komissio on virheellisesti ottanut huomioon käteissaatavat, jotka perustuivat sopimuksiin, joista oli sovittu ennen kartellia. Kolmanneksi ne riitauttavat alentamiskertoimen perustelut.

1. Ensimmäinen väite, jonka mukaan alennettujen käteissaatavien käyttäminen oli virhe

313 Kantajat väittävät, että vaikka komissio on huomauttanut perustellusti riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa, että korkojohdannaisista ”ei syn[tynyt] myyntiä sanan tavanomaisessa merkityksessä”, komissio on arvioinut kyseisen myynnin arvon virheellisesti euromääräisten korkojohdannaisten perusteella saatujen sellaisten käteissaatavien perusteella, joihin on sovellettu 98,849 prosentin suuruista alentamiskerrointa. Kantajat moittivat komissiota siitä, että komissio on ottanut huomioon ainoastaan euromääräisten korkojohdannaisten perusteella saadut tulot eikä niihin perustuvia menoja, vaikka viitekorkojen manipulointi vaikuttaa molempiin. Tämä lähestymistapa on myötävaikuttanut siihen, että komissio on merkittävästi yliarvioinut euromääräisten korkojohdannaisten kaupasta syntyneet tulot. Kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 659 perustelukappaleessa esitetystä perustelusta, jonka mukaan saatujen maksujen huomioon ottaminen ei voi johtaa nollamyyntiin tai negatiiviseen myyntiin, ei seuraa, että käteissaatavat ovat asianmukainen myynnin arvon indikaattori. Tämä pätee myös riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa esitettyyn huomautukseen, jonka mukaan vuoden 2006 suuntaviivojen mukaan sakkojen laskemisen lähtökohtana käytetään myyntiä.

314 Komissio katsoo, että se on voinut arvioida myynnin arvon sellaisten käteissaatavien perusteella, joihin on sovellettu alentamiskerrointa.

315 Komissio huomauttaa, että euromääräisten korkojohdannaisten perusteella syntyneitä menoja ei ole jätetty huomiotta. Alentamiskertoimen soveltamisen tarkoituksena on ollut nimenomaan kaupankäyntiin kuuluvan nettoutuksen huomioon ottaminen. Rikkomisten ehkäisemisen näkökulmasta tällainen lähestymistapa on asianmukaisempi kuin kantajien esittämä lähestymistapa, joka perustuu nettokäteissaataviin ja -käteissuorituksiin ja joka voisi johtaa negatiiviseen arvoon.

316 Unionin yleinen tuomioistuin muistuttaa aluksi, että kun on kyse sakon määräämistä koskevan päätöksen lainmukaisuudesta, unionin tuomioistuinten suorittama sekä oikeuskysymyksiä että tosiseikkoja koskeva perinpohjainen valvonta, joka kohdistuu kaikkiin niihin seikkoihin, jotka sisältyvät SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan mukaiseen menettelyyn liittyviin komission päätöksiin ja johon on viitattu edellä 44 kohdassa, merkitsee, että unionin yleinen tuomioistuin ei voi tukeutua komission

harkintavaltaan, kun kyse on niiden seikkojen valinnasta, jotka on otettava huomioon sovellettaessa suuntaviivoissa mainittuja arviointiperusteita, ja näiden seikkojen arvioinnista, perusteena sille, ettei mainittu tuomioistuin harjoita tällaista perinpohjaista valvontaa (ks. vastaavasti tuomio 8.12.2011, Chalkor v. komissio, C-386/10 P, EU:C:2011:815, 62 kohta).

317 Ensinnäkin on muistutettava, että asianosaisten välillä on riidatonta, että euromääräisistä korkojohdannaisista ”ei synny myyntiä sanan tavanomaisessa merkityksessä”, kuten riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa todetaan.

318 Toiseksi on niin, että vaikka asetuksen 1/2003 23 artiklan 3 kohdassa viitataan yleisesti rikkomisen vakavuuteen ja kestoon, komission vuoden 2006 suuntaviivoissaan ensisijaiseksi katsomassa kyseisen säännöksen soveltamismetodissa keskeinen merkitys annetaan myynnin arvon käsitteelle, sillä sen avulla määritellään rikkomisen taloudellinen merkitys ja kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen suhteellinen osuus (ks. vastaavasti tuomio 11.7.2013, Team Relocations ym. v. komissio, C-444/11 P, ei julkaistu, EU:C:2013:464, 76 kohta). Vuoden 2006 suuntaviivojen 13 kohdan mukaan on nimittäin niin, että ”määrittääkseen sakon perusmäärän komissio käyttää sellaisten rikkomiseen suoraan tai epäsuorasti liittyvien tavaroiden tai palveluiden myyntiarvoa, jotka yritys on myynyt Euroopan talousalueen alueella sijaitsevalla asian kannalta merkityksellisellä maantieteellisellä alueella”. Mainittujen suuntaviivojen johdanto-osan 6 kohdassa täsmennetään, että ”rikkomiseen liittyvien tavaroiden ja palveluiden myyntiarvon sekä rikkomisen keston katsotaan yhdessä muodostavan asianmukaisen vertailuarvon rikkomisen taloudellisen merkityksen ja kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen suhteellisen osuuden selvittämiseksi”.

319 Kolmanneksi on muistutettava, että komissio voi olla soveltamatta suuntaviivoissa esitettyä metodia, kun se on perusteltua. Kun komissio määrää sakoista asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan nojalla, sen suorittama kunkin yksittäistilanteen itsenäinen tarkastelu edellyttää välttämättä sitä, että komissio poikkeaa tarvittaessa – jos yksittäistilanteen erityislaatuisuus sitä edellyttää – suuntaviivoissa esitetyistä metodeista. Tämä mahdollisuus, joka on todettu oikeuskäytännössä (tuomio 28.6.2005, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, EU:C:2005:408, 209 ja 210 kohta), vahvistetaan nykyään nimenomaisesti vuoden 2006 suuntaviivojen 37 kohdassa.

320 Käsiteltävässä asiassa on tutkittava, onko komissio arviointivirhettä tekemättä arvioinut euromääräisten korkojohdannaisten myynnin arvon alennettujen käteissaatavien perusteella. Näin ollen on erityisesti tutkittava, onko komission valitsemassa lähestymistavassa voitu ottaa huomioon euromääräisille korkojohdannaisille ominainen nettoutus, kun kyseisistä sopimuksista syntyy sekä saatavia että menoja.

321 On muistutettava, että vuoden 2006 suuntaviivojen 15 ja 16 kohdasta ilmenee, että komissio käyttää yrityksen myynnin arvon määrittelyssä tarkimpia saatavilla olevia tietoja kyseisestä yrityksestä. Kun yrityksen saataville asettamat tiedot ovat puutteellisia tai epäluotettavia, komissio voi määrittää kyseisen yrityksen myynnin arvon saamiensa osittaisten tietojen ja/tai muiden merkityksellisiksi tai asianmukaisiksi katsomiensa tietojen perusteella.

322 On todettava, että komission valitsema lähestymistapa kuvastaa yleensä paremmin myynnin arvoa – ja siten rikkomisen taloudellista merkitystä – kuin kantajien hallinnollisen menettelyn aikana esittämä vaihtoehtoinen lähestymistapa, joka perustuu nettokäteissaataviin ja -käteissuorituksiin. Tällöin otetaan huomioon lähinnä kassavirran saldo rikkomisen aikana eli arvo, joka vastaa suurin piirtein kaupankäynnistä saatua voittoa.

323 Kuten komissio on nimittäin riidanalaisen päätöksen 659 perustelukappaleessa perustellusti muistuttanut, mainitun kaltainen rajoitus olisi ristiriidassa sen logiikan kanssa, jonka perusteella komissio on vuoden 2006 suuntaviivoissa esitetyssä metodissa vahvistanut sakon perusmäärän myynnin arvon perusteella eli jotta se heijastaisi rikkomisen taloudellista merkitystä ja asianomaisen yrityksen osallistumisen suhteellista merkitystä.

324 Tästä seuraa, että koska yhtäältä komission valitsemassa lähestymistavassa on noudatettu myynnin arvon käyttämisen taustalla olevaa logiikkaa ja koska toisaalta kantajat eivät ole hallinnollisen menettelyn aikana esittäneet asianmukaisempaa vaihtoehtoista metodia, unionin yleinen tuomioistuin ei voi päätellä, että lähtökohta, jonka mukaan huomioon otetaan alennetut käteissaatavat, olisi sinänsä virheellinen.

325 Komission valitsemassa lähestymistavassa merkitystä ei kuitenkaan ole pelkästään sillä, että käteissaatavien määrä on määritelty virheettömästi. Merkitystä on myös sovelletun alentamiskertoimen tason määrittelyllä.

326 Alentamiskertoimen tasolla on olennainen merkitys myynnin arvon määrittelyssä, koska pelkkien käteissaatavien huomioon ottaminen – siis vähentämättä niitä vastaavia käteissuorituksia – johtaa huomattavan suureen myynnin arvoon.

327 Asian havainnollistamiseksi unionin yleinen tuomioistuin toteaa, että jos sovelletaan komission riidanalaisessa päätöksessään käyttämiä tekijöitä, jotka liittyvät rikkomisen vakavuuteen, kestoon, lisämaksuun ja lieventäviin asianhaaroihin – ottamatta tässä vaiheessa kantaa siihen, ovatko kyseiset tekijät hyväksyttäviä – 0,1 prosentin muutos mainitussa kertoimessa vaikuttaisi sakon lopulliseen määrään lähes 16 221 000 eurolla.

328 Edellä todetusta seuraa, että komission myynnin arvon määrittelyyn käyttämässä mallissa alentamiskertoimen tason tarkkuudella on perustavanlaatuinen merkitys, koska mitä pienimmälläkin muutoksella kyseisessä kertoimessa voi olla merkittävä vaikutus asianomaisille yrityksille määrätyn sakon määrään.

329 Ensimmäinen väite on hylättävä tällä varauksella.

2. Toinen väite, jonka mukaan oli virhe ottaa huomioon käteissaatavat, jotka perustuivat sopimuksiin, jotka oli tehty ennen HSBC:n rikkomiseen osallistumisen alkua

330 Kantajat väittävät, että komissio on virheellisesti ottanut huomioon alennetut käteissaatavat, jotka perustuivat sopimuksiin, jotka oli tehty ennen kuin HSBC toimi väitetyllä tavalla.

331 Komissio vaatii unionin yleistä tuomioistuinta hylkäämään tämän väitteen.

332 Kuten unionin tuomioistuin on korostanut, vuoden 2006 suuntaviivojen 13 kohdalla pyritään siihen, että yritykselle määrättävän sakon laskemisessa käytettäväksi lähtökohdaksi otetaan määrä, joka ilmentää rikkomisen taloudellista merkitystä ja kyseisen yrityksen osuutta siinä. Tämän vuoksi on niin, että vaikka on totta, ettei kyseisessä 13 kohdassa tarkoitettu myynnin arvon käsite voi ulottua kattamaan kyseessä olevan yrityksen myyntiä, joka ei kuulu moititun kartellin soveltamisalaan, tämän määräyksen tavoite kuitenkin vaarannettaisiin, jos tällä käsitteellä olisi ymmärrettävä tarkoitettavan ainoastaan liikevaihtoa, joka on saatu pelkästään myynnistä, johon tämän kartellin on osoitettu tosiasiallisesti vaikuttaneen (tuomio 7.9.2016, Pilkington Group ym. v. komissio, C-101/15 P, EU:C:2016:631, 19 kohta).

333 Siten ennen rikkomisajanjaksoa tehtyjen sopimusten perusteella saadut myynnit voidaan pätevästi sisällyttää vuoden 2006 suuntaviivojen 13 kohdan mukaisesti sakon perusmäärän laskemista varten laskettuun myyntien arvoon samalla tavoin kuin rikkomisaikana tehtyihin sopimuksiin, joiden osalta ei ole osoitettu, että niihin olisi liittynyt kilpailun rajoittamista, perustuvat myynnit (tuomio 7.9.2016, Pilkington Group ym. v. komissio, C-101/15 P, EU:C:2016:631, 20 kohta).

334 Tällaista ratkaisua on erityisen asianmukaista soveltaa käsiteltävän asian olosuhteissa, koska HSBC on osallistunut euriborin manipulointiin, joka vaikutti sellaisten kolmen kuukauden euriboriin sidottujen sopimusten vaihtuvaan korkoon, joiden erääntymispäivä oli 19.3.2007, riippumatta siitä, oliko kyseiset sopimukset tehty ennen vai jälkeen 12.2.2007, jolloin HSBC:n rikkomiseen osallistuminen alkoi.

335 Näin ollen toinen väite on hylättävä.

3. Kolmas väite, jonka mukaan komission soveltamaa 98,849 prosentin suuruista alentamiskerrointa ei ole perusteltu riittävästi

336 Kantajat väittävät, että alentamiskertoimen määrittelyä ei ole perusteltu riittävästi, koska kantajat eivät voi perustelujen perusteella ymmärtää, millä perusteilla sakon perusmäärä on vahvistettu tämän suuruiseksi. Kantajat korostavat muun muassa, että perusmäärässä on otettu huomioon 2–4 peruspisteen suuruinen hypoteettinen ylikustannusten määrä ilman, että on esitetty, millä perusteilla tällainen ylikustannus olisi realistinen tilanteessa, jossa pankki on todellisuudessa voinut muuttaa viitekorkoa korkeintaan 0,1 peruspisteellä, kuten ilmenee riidanalaisen päätöksen 441 alaviitteestä. Kantajat muistuttavat, että se, että komissio on soveltanut täysin uutta lähestymistapaa myynnin arvon määrittelyssä, merkitsee, että perusteluvelvollisuuden noudattaminen on ollut erityisen tarpeellista.

337 Komissio väittää, että 98,849 prosentin suuruista alentamiskerrointa on perusteltu riittävästi, koska kantajat voivat riidanalaisen päätöksen 643–646 perustelukappaleessa esitettyjen perustelujen perusteella ymmärtää, millä perusteilla kyseinen kerroin on katsottu asianmukaiseksi. Riidanalaisen päätöksen 646 perustelukappaleessa mainitusta 2–4 peruspisteen ylikustannusten huomioon ottamisesta komissio toteaa, että riidanalaisessa päätöksessä on todettu, että kyse on hypoteettisista ylikustannuksista. Komissio muistuttaa tältä osin, että sillä on harkintavaltaa kunkin sakon määrän määrittelyssä eikä sen ole sovellettava matemaattista lähestymistapaa.

338 Kuten vakiintuneessa oikeuskäytännössä on vahvistettu, SEUT 296 artiklan toisessa kohdassa määrätty perusteluvelvollisuus on olennainen menettelymääräys, joka on erotettava perustelujen oikeellisuudesta, joka kuuluu riidanalaisen toimen aineelliseen laillisuuteen. Näin ollen perustelujen on oltava kyseessä olevan toimen luonteen mukaisia ja niissä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmaistava toimen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimi koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimen laillisuuden. Erityisesti yksittäistapauksia koskevien päätösten osalta tällaisten päätösten perustelemista koskevan velvollisuuden tarkoitus on paitsi antaa toimivaltaiselle tuomioistuimelle mahdollisuus tutkia päätöksen laillisuus myös antaa niille, joita päätös koskee, riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös mahdollisesti virheellinen siten, että sen pätevyys voidaan riitauttaa (ks. tuomio 29.9.2011, Elf Aquitaine v. komissio, C-521/09 P, EU:C:2011:620, 146–148 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; tuomio 11.7.2013, Ziegler v. komissio, C-439/11 P, EU:C:2013:513, 114 ja 115 kohta ja tuomio 13.12.2016, Printeos ym. v. komissio, T-95/15, EU:T:2016:722, 44 kohta).

339 Lisäksi perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitetuilla henkilöillä, joille toimenpide on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia yksityiskohtia, sillä tutkittaessa sitä, täyttävätkö toimen perustelut SEUT 296 artiklan vaatimukset, on otettava huomioon sen sanamuodon lisäksi myös asiayhteys ja kaikki asiaa koskevat oikeussäännöt (tuomio 29.9.2011, Elf Aquitaine v. komissio, C-521/09 P, EU:C:2011:620, 150 kohta; tuomio 11.7.2013, Ziegler v. komissio, C-439/11 P, EU:C:2013:513, 116 kohta ja tuomio 13.12.2016, Printeos ym. v. komissio, T-95/15, EU:T:2016:722, 45 kohta).

340 Oikeuskäytännössä on vielä täsmennetty, että perustelut on näin ollen lähtökohtaisesti ilmoitettava asianosaiselle samaan aikaan kuin sille vastainen päätös. Perustelujen puuttumista ei voida korjata sillä, että asianosainen saa päätöksen perustelut tietoonsa unionin tuomioistuimissa käytävän oikeudenkäyntimenettelyn aikana (tuomio 29.9.2011, Elf Aquitane v. komissio, C-521/09 P, EU:C:2011:620, 149 kohta, tuomio 19.7.2012, Alliance One International ja Standard Commercial Tobacco v. komissio, C-628/10 P ja C-14/11 P, EU:C:2012:479, 74 kohta ja tuomio 13.12.2016, Printeos ym. v. komissio, T-95/15, EU:T:2016:722, 46 kohta).

341 Komission päätöksessä, jolla määrätään sakko, on esitettävä perustelut erityisesti sakon määrän ja siltä osin käytetyn laskentamenetelmän suhteen (tuomio 27.9.2006, Jungbunzlauer v. komissio, T-43/02, EU:T:2006:270, 91 kohta). Komission on ilmoitettava päätöksessään ne arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston, eikä sillä ole velvollisuutta esittää sakkojen laskentavasta yksityiskohtaisempaa selvitystä tai numeromääräisiä tietoja (tuomio 13.7.2011, Schindler Holding ym. v. komissio, T-138/07, EU:T:2011:362, 243 kohta). Komission on kuitenkin selitettävä huomioon ottamistaan seikoista tekemänsä punninnat ja arvioinnit (tuomio 8.12.2011, Chalkor v. komissio, C-386/10 P, EU:C:2011:815, 61 kohta).

342 Tarkennukset, joita riidanalaisen päätöksen tekijä tekee oikeudenkäyntimenettelyn aikana ja joilla täydennetään jo sinänsä riittäviä perusteluja, eivät varsinaisesti kuulu perusteluvelvollisuuden noudattamiseen, vaikka niistä saattaa olla hyötyä siinä päätöksen perustelujen sisällön tutkimisessa, jonka unionin tuomioistuimet suorittavat, siinä mielessä, että niiden avulla toimielin voi selventää päätöksen perustana olevia syitä. Siten lisäselityksillä, joilla ylitetään se, mitä toimielimiltä edellytetään perusteluvelvollisuuden nojalla, yrityksille voidaan antaa yksityiskohtaiset tiedot niille määrätyn sakon laskentatavasta ja ne voivat yleisemminkin palvella hallintotoiminnan läpinäkyvyyttä ja auttaa unionin yleistä tuomioistuinta sen käyttäessä täyttä harkintavaltaansa, jonka nojalla sen on voitava arvioida paitsi riidanalaisen päätöksen laillisuutta myös määrätyn sakon asianmukaisuutta. Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan vaikuta perusteluvelvollisuuden mukaisten vaatimusten laajuuteen (tuomio 16.11.2000, Cascades v. komissio, C-279/98 P, EU:C:2000:626, 45 ja 47 kohta).

343 Komissio viittaa edellä 341 kohdassa mainittuun oikeuskäytäntöön ja korostaa lähinnä, että sillä ei ollut velvollisuutta esittää riidanalaisessa päätöksessä täsmällisesti sitä numeromääräistä arviointia, jonka perusteella se sovelsi 98,849 prosentin suuruista alentamiskerrointa.

344 Tältä osin unionin yleinen tuomioistuin toteaa, että edellä 339 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti perusteluvelvollisuutta on arvioitava käsiteltävään asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella. Käsiteltävään asiaan liittyy kaksi erityispiirrettä.

345 Yhtäältä käsiteltävässä asiassa komissio on päättänyt soveltaa vuoden 2006 suuntaviivoissa esitettyä metodia eikä poiketa siitä, mihin komissiolla olisi ollut oikeus edellä 319 kohdassa mainitun oikeuskäytännön ja kyseisten suuntaviivojen 37 kohdan nojalla. Näin ollen komissio on päättänyt noudattaa metodia, jossa edellä 318 kohdassa esitetyistä syistä keskeinen merkitys annettiin myynnin arvon määrittelemiselle, vaikka riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa komissio oli todennut, että euromääräisistä korkojohdannaisista ei syntynyt myyntiä sanan tavanomaisessa merkityksessä.

346 Näin ollen on ollut keskeistä, että riidanalaisen päätöksen perustelujen perusteella kantajat ovat voineet arvioida sitä, onko komission valitsema vertailuarvo mahdollisesti virheellinen siten, että sen pätevyys voidaan riitauttaa, ja unionin yleinen tuomioistuin on voinut tutkia päätöksen laillisuuden.

347 Toisaalta – kuten edellä 325 kohdassa todettiin – komission valitsemassa lähestymistavassa alentamiskertoimella on keskeinen merkitys, koska sitä sovelletaan huomattavan suureen määrään käteissaatavia.

348 Tästä seuraa, että käsiteltävän asian olosuhteissa, joissa komissio on päättänyt määritellä sakon perusmäärän soveltamalla numeromääräistä mallia, jossa alentamiskertoimella on keskeinen merkitys, on ollut välttämätöntä, että esitettyjen perustelujen perusteella asianomaiset yritykset ovat voineet ymmärtää, miten komissio on päätynyt nimenomaan 98,849 prosentin suuruiseen alentamiskertoimeen, ja että unionin yleinen tuomioistuin voi suorittaa sekä oikeuskysymyksiä että tosiseikkoja koskevan perinpohjaisen valvontansa tämän riidanalaiseen päätökseen sisältyvän seikan osalta edellä 316 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti.

349 Riidanalaisen päätöksen 643, 644–646 ja 648 perustelukappaleesta ilmenee ainoastaan, että alentamiskertoimen on oltava yli 90 prosenttia, yhtäältä koska asianosaisten käteissaatavien vertailu euromääräisiin korkojohdannaisiin perustuviin nettokäteissuorituksiin osoittaa, että 85–90 prosentin suuruisen kertoimen soveltaminen johtaisi ylivaroittaviin sakkoihin, ja toisaalta koska kyseinen kartelli aiheutti selvästi vähemmän ylikustannuksia kuin sen 20 prosenttia, jonka tämän tyyppinen kartelli tavanomaisilla aloilla aiheuttaa. Riidanalaisen päätöksen 648 perustelukappaleessa komissio totea yhtäältä, että se on määritellyt 643–646 perustelukappaleessa mainitut tekijät arvioimalla, täsmentämättä kuitenkaan kyseisille eri tekijöille antamiaan arvoja, joiden perusteella alentamiskerroin vahvistettiin nimenomaan 98,849 prosentin suuruiseksi. Toisaalta komissio toteaa soveltaneensa myynnin arvon määrittelyssä samaa metodia kuin jota käytettiin sakkojen määrien laskemisessa sovintoa koskevassa päätöksessä. On kuitenkin todettava, että sovintoa koskevasta päätöksestä ei ilmene lisätietoja siitä, miten 98,849 prosentin suuruiseen alentamiskertoimeen on päädytty.

350 Ainoa muu tieto riidanalaisessa päätöksessä on sen 710 perustelukappaleessa oleva muistutus siitä, että hallinnollisen menettelyn aikana komissio oli korostanut, että yhdenmukaisen alentamiskertoimen määrä olisi vähintään 97,5 prosenttia.

351 On todettava, että näiden seikkojen perusteella kantajille ei selviä syyt sille, miksi alentamiskertoimen suuruudeksi on vahvistettu 98,849 prosenttia eikä mahdollisesti suurempaa prosenttiosuutta. Kun lisäksi perusteluissa ei ole yksityiskohtaisempia selvennyksiä siitä, miksi näiden seikkojen perusteella alentamiskerroin on vahvistettu nimenomaan kyseisen suuruiseksi, unionin yleinen tuomioistuin ei voi harjoittaa sekä oikeuskysymyksiä että tosiseikkoja koskevaa perinpohjaista valvontaansa sellaisen päätökseen sisältyvän seikan osalta, jolla on voinut olla huomattavaa merkitystä kantajille määrätyn sakon määrän kannalta.

352 Istunnon jälkeen komissio on kylläkin toimittanut unionin yleiselle tuomioistuimelle lisäselityksiä, jotka koskevat kyseisen 98,849 prosentin suuruisen alentamiskertoimen määrittelyä. Edellä 340 ja 342 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä luettuna yhdessä ilmenee kuitenkin, että unionin yleinen tuomioistuin voi ottaa tällaiset lisäselitykset huomioon päätöksen perustelujen sisällön tutkimisessa vain, jos niillä täydennetään jo sinänsä riittäviä perusteluja. Näin ei ole käsiteltävässä asiassa.

353 Edellä todetun perusteella kanneperusteen ensimmäisen osan kolmas väite on hyväksyttävä ja riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohta on kumottava ilman että on tarpeen tutkia kanneperusteen muita osia.

354 Koska kantajien ensisijainen vaatimus siitä, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b kohta on kumottava, on hyväksytty, asiassa ei ole syytä tutkia kantajien toissijaista, sakon määrän muuttamista koskevaa vaatimusta.

Oikeudenkäyntikulut

355 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 134 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, kukin asianosainen vastaa omista kuluistaan. Unionin yleinen tuomioistuin voi kuitenkin päättää, että asianosainen vastaa omista kuluistaan ja se velvoitetaan korvaamaan suhteellinen osuus vastapuolen kuluista, jos tämä on perusteltua asiassa ilmenneiden seikkojen vuoksi.

356 Käsiteltävässä asiassa kantajat ovat hävinneet asian riidanalaisen päätöksen 1 artiklan kumoamista koskevien vaatimustensa osalta, mutta niiden kyseisen päätöksen 2 artiklan b kohdan kumoamista koskeva vaatimus on hyväksytty. Tässä tilanteessa asian olosuhteisiin nähden on asianmukaista määrätä, että asianosaiset vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (laajennettu toinen jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) SEUT-sopimuksen 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia AT.39914 – Euromääräiset korkojohdannaiset) 7.12.2016 annetun komission päätöksen C(2016) 8530 final 2 artiklan b kohta kumotaan.

2) Kanne hylätään muilta osin.

3) HSBC Holdings plc, HSBC Bank plc ja HSBC France velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan.

4) Euroopan komissio velvoitetaan vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Prek Buttigieg Schalin

Berke Costeira

Julistettiin Luxemburgissa 24 päivänä syyskuuta 2019.

Allekirjoitukset